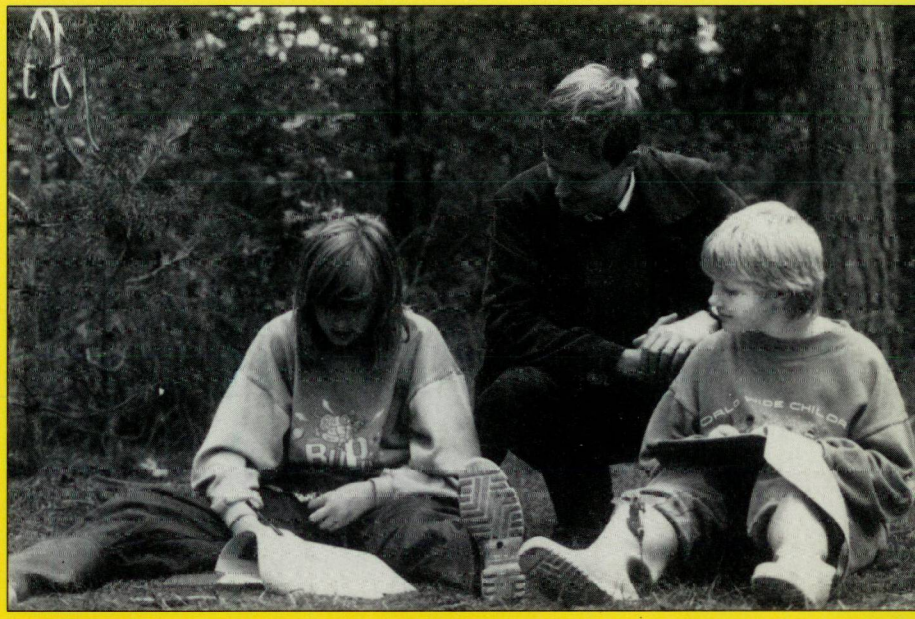
DE JEUGD: NATUURLIJK !

Activiteiten rond natuur en milieu
Deel een van een serie kaderuitgaven voor begeleiders van jeugd en jongeren



natuur, milieu en de jeugd

Tekst: Léon Hoenen, Riet Rijs
Redactie: Riet Rijs

IVN, Vereniging voor natuur- en milieueducatie

DE JEUGD: NATUURLIJK!

Activiteiten rond natuur en milieu. Een serie kaderuitgaven voor begeleiders van jeugd en jongeren.

Deel 1

NATUUR, MILIEU EN DE JEUGD

Tekst: Léon Hoenen, Riet Rijs
Redactie: Riet Rijs

IVN Vereniging voor natuur- en milieueducatie Amsterdam

Deel 1 in de serie:
DE JEUGD: NATUURLIJK!
De andere delen zijn:
- 2 Van doel tot programma
- 3 Natuur dichterbij

COLOFON

Titel: NATUUR, MILIEU EN DE JEUGD

Tekst: Léon Hoenen, Riet Rijs
Bijdragen: Winnie Meyer Ricard
Redactie: Riet Rijs
Vormgeving: Machteld Klees
Tekeningen: Jos Hoenen
Omslagfoto: Geert de Vries
Druk en produktie: IVN Amsterdam

©1992 IVN, Vereniging voor natuur- en milieueducatie

Uitgave: IVN, Postbus 20123, 1000 HC Amsterdam
tel. 020 - 6228115

In de ontwikkelingskosten van deze uitgave werd financieel bijgedragen door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

INHOUD

De jeugd: natuurlijk! Voorwoord 6
Inleiding 8

Hoofdstuk 1.
KENNISMAKING MET NME EN MET JEUGDWERK 10
1.1 Nme, introductie 10
- waarom eigenlijk nme voor kinderen en tieners? 13
- waar gaat het om bij nme? de essentie 15
- accenten 17
- van doel naar activiteit 18
1.2 Jeugdwerk, introductie 19
- jeugdwerk: kinderwerk en tienerwerk 20
- ontwikkelingen in de leefwereld van de jeugd 22
- jeugdwerk in de praktijk 24
- nme in jeugd- en jongerenwerk 26

Hoofdstuk 2.
NME EN HET JEUGDWERK 28
2.1 Pedagogische visie 28
- rol van de opvoeders 28
- milieuproblemen 29
2.2 De praktijk: de boodschap of het kind? 32
- beleving en exploratie 32
- kansen en twijfels 34
- aandachtspunten 37

Hoofdstuk 3.
KADER, KADERVORMING EN ONDERSTEUNING 39
3.1 Vrijwilligers 39
- motieven voor vrijwilligerswerk 40
- omgaan met vrijwilligers 40
- werving van vrijwilligers 41
- organisatie van de werving 42
- eerste opvang na de werving 46
3.2 Ondersteuning 46
- ondersteuning vanuit jeugdwerk 47
- enkele steunorganisaties 49
- ondersteuning vanuit natuur- en milieu-organisaties 55
- het nme-netwerk 55
- enkele landelijke organisaties 59
3.3 Kadervorming 64

- kaderplan 64
- hulp bij kadervorming 65
- samenwerking bij kadervorming 67
3.4 Aan de slag met kadervorming 67
- voorbeelden van kaderactiviteiten 68

Hoofdstuk 4.
ORGANISATIE 70
4.1 Organisatie van een nieuwe groep 70
- peilen van behoeften 70
- uitgangspunten en mogelijkheden 71
- financiën 72
- huisvesting 72
4.2 Publiciteit en marketing 73
- marketing 73
- publiciteit 75
- werken aan het image 76
- benaderen van de pers 77
- maken van affiches en folders 78
- een eigen clubblad 80
4.3 Organisatie van "grote activiteiten" 84
- initiatief: een idee ontstaat 85
- analyse: nadere verkenning 86
- voorbereiding: taken verdelen 87
- kort voor de grote dag 90
- de grote activiteit zelf 91
- evaluatie 93

Hoofdstuk 5.
SAMENWERKING 94
5.1 Motieven voor samenwerking 94
- ondersteuning vragen en bieden 94
- krachten bundelen 95
- geïntegreerde doelgroepbenadering 95
5.2 Mogelijkheden voor samenwerking 97
- natuur- en milieu-organisaties 97
- jeugdwerkorganisaties 100
- scholen 101
5.3 Voorbeelden van samenwerking 102
- kinderboerderijen en kindertuinen 102
- wijknatuurtuinen 104
- zorg voor de eigen omgeving 105

Hoofdstuk 6.
FINANCIËN 107
6.1 Bronnen van inkomsten 107
- zelf geld verdienen 107
- subsidiemogelijkheden in het sociaal-cultureel werk 108
- nme-gelden gemeentelijke en provinciale overheden 109
- particuliere steunfondsen 110
- sponsoring 113
6.2 Aanvragen van subsidie 113
- aandachtspunten voor subsidie-aanvraag 114
6.3 Verzekeringen 115

AANHANGSEL
Literatuuroverzicht 117
Adressenlijst 127

DE JEUGD: NATUURLIJK BUITEN!
VOORWOORD

"Buiten" is de vanzelfsprekende wereld van het opgroeiende kind in z'n vrije tijd. "Ik ga even buiten spelen!" Buiten kun je van alles beleven en ontdekken. Buiten begint de wereld en het avontuur. Bijna iedereen grijpt in het latere leven regelmatig terug op juist die verkenningstochten buiten.
Waar beleefde je als kind het meest? Natuurlijk, buiten!
Wat was het belangrijkste motto van de jeugd die zich vanaf eind vorige eeuw in eigen verenigingen organiseerde? Naar buiten!
En nog steeds besteedt de jeugd een belangrijk deel van de vrije tijd op de een of andere manier buiten. Zowel individueel, als in groepsverband.
Traditioneel vindt een belangrijk deel van de activiteiten van het georganiseerde jeugd- en jongerenwerk dan ook buiten plaats. Na een hele tijd op school stilzitten trek je er op uit. Van spelen in de zandbak, naar de kinderboerderij, tochten gaan maken -naar het bos dichtbij, maar ook naar de verre bergen-, tot het op kamp gaan.

Wat jammer daarom, dat er steeds minder "buiten" in de woonomgeving over blijft. Dat het "buiten" in de natuur steeds vaker wordt bedreigd en ingeperkt blijkt tot plekjes met hekjes en bordjes. Dat de lucht boven ons buiten, de bodem eronder en het water erin ook voortdurend worden aangetast.
"Buiten" werd van de vanzelfsprekende leef- en speelomgeving van mensen tot "natuur en milieu". Neutrale woorden die steeds vaker alleen met problemen in verband worden gebracht.
Door middel van educatie probeert men tegenwoordig mensen opnieuw kennis te laten maken met een omgeving waarin men zich vroeger zonder nadenken bewoog. Nu met de bedoeling om die bewuster te ervaren en er daardoor ook bewuster mee om te gaan. Het bevorderen van inzicht in de omgeving, in de samenhang en verbanden erin, gekoppeld aan respect en bewondering voor de schoonheid ervan noemen we natuur- en milieueducatie. Nme, zoals men het in de praktijk afkort, is een noodzakelijk onderdeel van de vorming geworden. Zowel van de jeugd als van volwassenen en binnen en buiten het onderwijs.
Natuur- en milieu-educatie probeert kinderen en jongeren mogelijkheden en kansen te bieden om de omgeving weer te beleven en te ontdekken om zo hun betrokkenheid bij die leefomgeving en de ontwikkeling van verantwoordelijkheidsgevoel ervoor te bevorderen.

Natuur- en milieu-educatie heeft ook een plaats in het buitenschoolse jeugd-

en jongerenwerk. Vanwege datgene wat met het "buiten" van onze jeugd gebeurt en waartegen we ons moeten weren. Maar gelukkig vooral omdat het nog steeds mogelijk blijkt om te genieten van wat er in de omgeving, de natuur valt te ontdekken en te beleven. Omdat juist het jeugd- en jongerenwerk de jeugd kansen biedt om er op uit te trekken en zelf naar eigen keuze en op eigen wijze actief aan de slag te gaan. Omdat de jeugd ook altijd zal blijven spelen. Buiten, als het even mogelijk is.
Wat een geluk dat er zoveel clubs, verenigingen en organisaties zijn die zich ervoor inzetten om kinderen en jongeren dat buiten spelen en beleven, dat verkennen, ontdekken en onderzoeken mogelijk te maken en hen erbij willen helpen! Zowel in de natuur- en milieu-educatie zelf, als in het georganiseerde jeugd- en jongerenwerk.

Wie zich daarvoor wil inzetten zal daarbij behoefte aan ondersteuning krijgen. Middelen, materialen en mogelijkheden om zichzelf op bepaalde gebieden bij te scholen.
Deze uitgave wil daaraan bijdragen. Het is het eerste deel in een reeks van drie over het organiseren van natuur- en milieu-activiteiten met en voor jeugd en jongeren in hun vrije tijd. De boekjes zijn bedoeld voor mensen die zich bezig houden met jeugdactiviteiten binnen een natuur- en milieu-educatieve organisatie of die binnen hun algemene jeugd- en jongerenwerk-programma's voor de jeugd aandacht (willen) besteden aan natuur en milieu.
De serie werd ontwikkeld in het kader van een door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij gesubsidieerd project "Deskundigheids-bevordering in de natuur- en milieu-educatie ten behoeve van het jeugd- en jongerenwerk".

De andere delen zijn:
Deel 2. Van doel tot programma: doelstellingen, programmeren, werkvormen.
Deel 3. Natuur dichterbij: beleving, tochten, creatieve activiteiten, en veldstudie en -onderzoek.

Naar deze delen wordt regelmatig in dit en de andere delen verwezen.
Per deel is een literatuuroverzicht opgenomen dat van toepassing is voor dat betreffende deel.

Winnie Meyer Ricard
consulent jeugd- en jongerenwerk IVN

INLEIDING

Steeds meer organisaties op het gebied van natuur- en milieuzorg houden zich op de een of andere manier bezig met de organisatie van natuur- en milieu-educatieve activiteiten, evenals allerlei andere organisaties en instellingen. De jeugd vormt bij al deze activiteiten een belangrijke doelgroep.
Natuur- en milieu-educatie en milieuzorg krijgen steeds meer een geaccepteerde eigen plaats binnen het onderwijs. Nme-organisaties kunnen daarbij van buitenaf steun verlenen. Maar zij organiseren ook veel nme-activiteiten voor kinderen en jongeren in de vrije tijd. Sommige doen dit al jaren, andere pas vrij recent. En ook het jeugd- en jongerenwerk zelf vindt het steeds belangrijker dat er binnen hun activiteitenaanbod ruimte is voor activiteiten rond "buitenleven", natuur en milieu.
Dit boekje houdt zich bezig met nme in de vrije tijd van jeugd en jongeren. Naast het leven dat de jeugd thuis en op school doorbrengt, is er voor hen nog een derde periode: de vrije tijd. Voor kinderen is die tijd te typeren als "die tijd waarover zij vrij kunnen beschikken, en waarop gezin (verzorgingssysteem) en school geen claim kunnen leggen."[1]

In de praktijk van de buitenschoolse nme overheerst de vraag "wat gaan we doen?" vaak de vraag naar het "waarom?" en "hoe?".
In de nme staat het ontwikkelen van een positieve houding van kinderen ten opzichte van natuur en milieu, gebaseerd op beleving, inzicht en bewustwording, centraal. Dat vraagt van de begeleiders een duidelijke visie, motivatie èn de vereiste deskundigheid om hieraan vorm te geven. Dit boekje geeft een inleiding op de plek die nme in het jeugdwerk kan innemen en geeft handreikingen voor de organisatie van nme-activiteiten.

In de eerste hoofdstukken wordt achtereenvolgens kennisgemaakt met nme en met jeugdwerk, waarna de plek bepaald wordt die nme in het jeugdwerk kan innemen en de wijze wordt verkend waarop dit gestalte kan krijgen.
Jeugdwerk maar ook nme is in de meeste gevallen vrijwilligerswerk. Hoe vrijwilligerswerk op gemotiveerde en vruchtbare wijze tot stand kan komen en op welke manieren gewerkt kan worden aan een deskundig kader, staat beschreven in hoofdstuk 3. Hoofdstuk 4 gaat in op een aantal organisatorische aspecten zoals de publiciteit en werving, en het organiseren van ongewone activiteiten zoals manifestaties. Nme en jeugdwerk hebben er beide belang bij dat activiteiten in goede samenwerking tot stand komen. Welke mogelijkheden er zijn om samen te werken, wordt beschreven in hoofdstuk 5. Tot slot worden in hoofdstuk 6 een aantal manieren genoemd om aan financiële

middelen te komen voor de activiteiten. In dit hoofdstuk is ook aandacht voor verzekering van medewerkers en deelnemers.

Deze uitgave is in de eerste plaats bedoeld voor begeleiders van jeugd-activiteiten die al wat langer ervaring hebben, mogelijk ook enige algemene of gespecialiseerde nascholing hebben gevolgd. Dit katern kan gebruikt worden om meer inzicht in het onderwerp te verkrijgen, als naslagwerk, maar ook om als initiatiefnemend en organiserend team samen de inhoudelijke, methodische en organisatorische kanten van het nme-jeugdwerk eens onder de loep te nemen.

Noot:
1 Te Kloeze, Jan, "Kind en vrije tijd in 1988" in: Peek, T., Jantje op weg naar 2008, Nationaal Jeugdfonds, Utrecht 1988.

HOOFDSTUK 1

KENNISMAKING

1.1 NME, INTRODUCTIE

Inleiding

Natuur- en milieu-educatie, in de praktijk afgekort tot nme, is een begrip, een werksoort die zich niet eenduidig laat definiëren. Het begrip nme kan nog het best worden aangeduid als een container-begrip. Met het begrip natuur- en milieu-educatie wordt een veelsoortig en breed scala activiteiten aangeduid. Deze variatie aan activiteiten is enerzijds inherent aan de brede doelstellingen die nme zich stelt, maar wordt anderzijds ook veroorzaakt doordat op veel activiteiten het etiket nme wordt geplakt die dat eigenlijk niet zijn. Is een speurtocht door het bos nme? Is een survival nme? Is een lezing over de broeikasproblematiek nme? Is een papierprikactie nme? Niet zonder meer. Om natuur- en milieu-educatie te zijn, moeten activiteiten aan meer voorwaarden voldoen en specifieke doelstellingen hebben. We illustreren dit aan de hand van enkele doelstellingen die voor natuur- en milieu-educatie worden gehanteerd.

Het IVN, vereniging voor natuur- en milieu-educatie streeft de volgende doelstelling na:
"- dat de bevolking zich bewust wordt van de relaties tussen de mens, zijn cultuur en de levende en niet-levende omgeving,
- mogelijkheden te scheppen voor het tot stand komen van deze bewustwording via het zelf beleven, zelf ontdekken en kennisverrijking,
- te bevorderen dat mensen op grond van deze bewustwording gemotiveerd kunnen kiezen voor de wijze waarop nu en in de toekomst behoud en verbetering van de kwaliteit van natuur en milieu tot uitdrukking worden gebracht in hun handelen,
- een bijdrage te leveren tot de ontwikkeling van natuur- en milieubesef, hetgeen wil zeggen dat mensen zich mede verantwoordelijk voelen voor en in harmonie willen leven met de andere wezens en de stoffelijke wereld."[1]

In de "Nota Natuur- en milieueducatie. Een Meerjarenvisie." van de

ministeries van LNV en VROM wordt nme als volgt gedefinieerd: "Het organiseren van leersituaties en het daarin vergroten van inzicht in en betrokkenheid bij ecologische processen, alsmede de vaak ingewikkelde processen die tot verstoringen in en aantastingen van de omgeving leiden."[2]

In "Natuur in kinderhanden" wordt een meer specifieke doelstelling voor nme ten behoeve van de jeugd geformuleerd: "Kinderen leren dat onze aarde een prachtige planeet is en ze de kennis en vaardigheden aanreiken waarmee ze in toenemende eigen verantwoordelijkheid voor deze aarde kunnen zorgen."[3]

Ook in het buitenschoolse jeugdwerk rond nme probeert men doelstellingen voor nme op zeer uiteenlopende wijze onder woorden te brengen:
- kinderen een leuke tijd in de natuur bezorgen, ze laten genieten van het mooie in de natuur;
- kinderen liefde tot de natuur bijbrengen, en een zorgzame houding;
- een positieve houding van kinderen ontwikkelen ten opzichte van dieren, planten en het leefmilieu;
- kinderen de kans geven zelf allerlei aspecten van de natuur en hun omgeving te laten beleven, ervaren en ontdekken;
- stimuleren dat kinderen zelf een mening vormen over zaken die met natuur en milieu te maken hebben, en zelf een actieve bijdrage gaan leveren tot behoud van een leefbare aarde.

Het gemeenschappelijke van deze doelstellingen zit in een aantal aspecten, die -met verschillende accenten- in de doelstellingen terug te vinden zijn:
- de doelstellingen betreffen *kennis en inzicht, betrokkenheid en houding, vaardigheden en gedrag;*
- de doelstellingen betreffen *zowel het positieve in de natuur als de meer problematische kanten;*
- de doelstellingen betreffen zowel de houding en het gedrag van het *individu* als de positie die het individu in de *maatschappij* inneemt.

De complexiteit van deze doelstellingen heeft aan de ene kant direct te maken met het ontstaan van natuur- en milieu-educatie en aan de andere kant ook met het uiteindelijke doel van natuur- en milieu-educatie.



ontstaan van nme

Nme heeft zijn ontstaan in de natuurbescherming en in de milieubeweging. Natuurbeschermers zagen het Nederlandse landschap steeds verder versnipperen en verstedelijken, plante- en diersoorten verdwenen uit ons land. Zij wilden hieraan een halt toe roepen. Dit leidde in 1905 tot de oprichting van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten. Maar daarnaast waren er mensen als Thijsse en Heimans die de mensen in contact wilden brengen met de natuur, hen liefde voor de natuur bijbrengen en zo motiveren tot een betere omgang met de natuur. Een educatieve aanpak werd daarbij verkozen boven een controlerende. Dit leidde in 1960 tot de omvorming van de Bond van Natuurbeschermingswachten in de vereniging IVN, het Instituut voor Natuurbeschermingseducatie. In de jaren '70 ontstond een maatschappijkritische milieubeweging. Publikaties als het "Rapport van de Club van Rome"[4] versterkten deze beweging in zijn overtuiging dat de omgang van de mens met natuur en vooral het milieu moest veranderen om het voortbestaan van een leefbare aarde veilig te stellen. De Vereniging Milieudefensie en de Stichting Milieueducatie zijn in deze periode ontstaan. In hun activiteiten richten zij zich op bewustwording en op (gedrags)-veranderingen bij het individu, maar vooral ook in de samenleving als geheel.

doel van nme

Werden milieuproblemen aanvankelijk vooral als lokale problemen beschouwd (stank en rook waren immers op te lossen met een schoorsteen), meer en meer ontdekte men dat milieuproblemen regionale, nationale en zelfs mondiale gevolgen hebben.
Deze toenemende druk op natuur en milieu alsook het groeiende inzicht in de onderlinge verwevenheid van natuur- en milieuvraagstukken (denk maar aan de invloed van zure neerslag op natuurgebieden) maken duidelijk dat natuureducatie en milieu-educatie niet langer zonder elkaar kunnen. (In de loop der jaren is de naam van het IVN dan ook enkele malen aangepast. Eerst werd de ondertitel "vereniging ter bevordering van het milieubesef" toegevoegd en in 1991 is de naam veranderd in IVN, vereniging voor natuur- en milieueducatie.)

Uiteindelijk doel van nme is te komen tot een *duurzame relatie van de samenleving tot de omgeving: natuur èn milieu*. In het rapport "Our common future"[5], dat in 1987 is geschreven, is het streven naar een duurzame samenleving voor het eerst duidelijk verwoord: "een duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie zonder dat daarmee voor toekomstige generaties de mogelijkheden in gevaar te brengen om ook in hun behoeften te voorzien".
Ontwikkelingseducatie houdt zich traditioneel bezig met de relatie tussen rijke en arme landen, met het verdelingsvraagstuk tussen noord en zuid. Met het streven naar duurzaamheid zijn nme en ontwikkelingseducatie verweven geraakt. Een wereld met twee helften waarbij de "rijke" helft de "arme" helft een levensstijl oplegt en de wet voorschrijft, kan immers niet duurzaam zijn. In 1992 vond in Brazilië een van de grootste milieuconferenties aller tijden plaats, de UNCED-conferentie. Op de conferentie stond centraal de gedeelde verantwoordelijkheid die ontwikkelde en ontwikkelingslanden hebben bij de aanpak van wereldwijde milieuproblemen.[6]

Waarom eigenlijk nme voor kinderen en tieners?

De wenselijkheid of zelfs noodzaak van natuur- en milieu-educatie kan vanuit verschillende belangen worden beargumenteerd: vanuit het

belang van de maatschappij, vanuit het belang van de jeugd, en zelfs vanuit het belang van de jeugdbegeleider.
De *maatschappij* heeft een groot belang bij nme. Willen we de huidige wereldwijde achteruitgang van natuur en milieu een halt toeroepen en een ombuiging bewerkstelligen naar een duurzame samenleving, dan vergt dit een breed draagvlak in de samenleving. En kinderen van nu zijn immers de volwassenen van de toekomst. Zo bekeken is nme een belangrijk instrument voor de maatschappij en op een meer concreet niveau voor de overheden, die natuur- en milieubeleid gedragen, geaccepteerd en gerealiseerd willen weten. Dit vraagt zowel kennis, inzicht en vaardigheden ten aanzien van processen en samenhangen in de natuur en problemen die daarin zijn ontstaan, als kennis, inzicht en vaardigheden ten aanzien van processen die zich in de maatschappij afspelen en die daarop van invloed zijn. Het weten en kunnen op zich zijn echter niet voldoende: er moet ook een wil zijn, een betrokkenheid van waaruit mensen willen bijdragen aan de totstandkoming van een duurzame samenleving. Het kind moet de natuur leren kennen en ontdekken om deze te leren waarderen. Nme richt zich op al deze facetten.

Ook het *individuele* kind heeft belang bij natuur en nme. Al was het maar omdat "Opkomen voor de belangen van het kind niet kan zonder oog te krijgen voor de belangen van de natuur, want de toekomst van kinderen is nauw verbonden met de toekomst van de natuur."[7]
Maar ook vanuit het perspectief van ontplooiing en persoonlijke vorming is nme waardevol: groei naar volwassenheid. Contact met de levende natuur - een plant, een dier, een natuurverschijnsel - kan voor volwassenen en ook voor kinderen veel betekenen en ook na lange tijd nog herinneringen oproepen.
Kennis en inzicht ten aanzien van ecologische en maatschappelijke processen, maken het kind weerbaarder. Ontmoedigende informatie die het kind onder meer via de media bereikt leert het in de juiste context te plaatsen, te relateren aan andere, soms meer positieve, kennis en ervaringen die het heeft met natuur en milieu. Weten hoe zelf een steentje bij te dragen tenslotte kan apathie en doemdenken voorkomen.



Het *jeugdwerk* heeft belang bij nme omdat het gericht is op de belangen en de wereld van de jeugd. De natuur- en milieuproblematiek maakt daar onmiskenbaar deel van uit en kan bedreigend zijn. Jeugdwerkers kunnen kinderen helpen de problemen te begrijpen, in de juiste proporties te zien, en mee te helpen oplossen. Minstens zo belangrijk is dat nme ook heel veel leuke en boeiende activiteiten biedt waarmee kinderen en jongeren hun eigen omgeving kunnen verkennen, beleven en onderzoeken.
In de praktijk lopen deze motieven door elkaar en zijn ze vaak onderling aanvullend, zoals bij de jeugdbegeleider die belang heeft bij enthousiaste deelnemers, maar uiteindelijk toch het welzijn van de jeugd voorop stelt.

Waar gaat het om bij nme? de essentie

Na een aantal jaren van discussie over wat nu precies nme is, is er een zekere mate van consensus ontstaan. Deze overeenstemming betreft met name de volgende aspecten.
- Nme gaat over *natuur èn milieu, individu èn maatschappij*. Niet alleen het fysische milieu is object van nme-activiteiten, maar ook het sociale milieu, en met name de wisselwerking tussen beide. Daarnaast gaat het er niet alleen om dat de mens als individu zijn houding en gedrag verandert, maar dat dit individu ook in allerlei maatschappelijke rollen

die hij vervult, bijdraagt tot een natuur- en milieuvriendelijke samenleving. Niet alleen batterijen apart houden, maar ook een milieubewust stemgedrag.
- Nme vraagt een *procesmatige aanpak.* Mensen veranderen niet van ene dag op de andere. Natuur en milieu zijn er weliswaar bij gebaat dat iemand na een instructie keurig het huisafval weet te scheiden in de diverse fracties, maar de afvalstroom als geheel zal hierdoor niet worden ingedamd. Om een werkelijk milieubewuste houding te ontwikkelen moet iemand er diep in zijn hart van overtuigd raken dat dit de enig juiste houding is. Hij zal dan niet alleen het afval scheiden maar bijvoorbeeld ook produkten in overbodig verpakkingsmateriaal gaan vermijden. Mensen moeten bovendien leren om kennis verworven in één bepaalde situatie te "vertalen" naar andere situaties. En niet: batterijen en glas even met de auto naar de recyclingcontainer twee straten verderop brengen.
- Nme baseert zich op de *vrije wil* van mensen, er mag geen sprake zijn van indoctrinatie. Nme reikt een basis aan voor gedragsalternatieven en moet mensen vooral inzicht geven in de verschillende belangen die spelen, en ... in de verschillende keuzen die zij kunnen maken.
- Nme vraagt om *concrete en doorleefde ervaringen.* Voor de meeste mensen vormt het mooie en boeiende in de natuur een positieve stimulans om zich meer voor natuur en milieu te interesseren en in te zetten. Natuur- en milieuvriendelijk gedrag is voor een groot deel gebaseerd op betrokkenheid. Voor deze mensen " moet natuur een betekenis krijgen en mag natuur geen abstractie blijven. Daar gaat dan geen appèl van uit, of beroep op gevoelens van zorg en verantwoordelijkheid..."[8]
- Nme is *gericht op de toekomst.* Naast het genieten in het hier en nu, moet nme laten zien dat er een toekomst mogelijk is. Nme moet hoopvol en opbouwend zijn. Het is belangrijk om tijdens nme-activiteiten te wijzen op de bijdragen die mensen als individu of als lid van de maatschappij kunnen leveren aan de totstandkoming van een duurzamer samenleving. Er moet handelingsperspectief zijn.
- Nme kan *instrument èn doel* zijn. Het gaat er bij nme niet alleen om de relatie tussen de mens en zijn leefomgeving te verbeteren door op corrigerende en preventieve wijze te werk te gaan, maar nme heeft ook een vormende, emanciperende waarde. Kennis van de natuur en het

milieu, van de samenhang en de rol van de mens daarin, is van belang voor een positieve houding ten opzichte van de natuur en het milieu en voor een beter begrip ervan. Maar kennis alleen is niet voldoende en leidt niet automatisch tot milieuvriendelijk gedrag. Om mensen respect laten krijgen voor de natuur en het milieu, zal ook gewerkt moeten worden aan hun persoonlijke ontwikkeling. En omgekeerd is inzicht hebben in de omgeving, de maatschappelijke werkelijkheid en de eigen positie daarin voorwaarde voor emancipatie. Het stelt mensen in staat kritisch te zijn, verantwoordelijkheden te dragen en anderen aan te spreken op hun verantwoordelijkheden.

Accenten

Vanuit doelstellingen zoals eerder genoemd wordt gewerkt aan het vergroten van kennis, inzicht en vaardigheden en het bevorderen van belevings- en bewustwordingsmogelijkheden.
De accenten die in nme gelegd worden, zijn afhankelijk van de leeftijd, ontwikkeling en achtergrond van de doelgroep en de situatie waarin zij worden benaderd. Nme voor gemeenteraadsleden ziet er anders uit dan nme voor campinggasten, terwijl het raadslid in zijn vakantie heel goed een van de campinggasten kan zijn. En zo zullen ook in nme-werk voor kinderen en jongeren op school en in het buitenschoolse werk verschillende accenten worden gelegd.
In de *buitenschoolse nme* ligt de nadruk vaak op de aspecten die met gevoelens hebben te maken, zoals natuurbeleving, bewondering en respect ontwikkelen, aandacht en liefde krijgen voor iets. Kinderen krijgen ervaringen en inzichten op *affectief* (gericht op gevoelens), *cognitief* (gericht op kennis), *sociaal, creatief en motorisch terrein.* De eigen creativiteit van kinderen wordt gestimuleerd door hen de mogelijkheden van de (natuurlijke) omgeving en tevens die van zichzelf te laten ontdekken en die te ondersteunen. Buitenschoolse nme is ook bij uitstek geschikt om verder te gaan dan beleving. Juist in buitenschoolse situaties is er tijd en gelegenheid om zelf *milieuvriendelijk handelen uit te proberen* en daadwerkelijk *actie te ondernemen.* Op deze wijze krijgen *zorg en verantwoordelijkheid* een plaats in het leven van opgroeiende kinderen. Oudere kinderen zullen zich gaan realiseren dat zij door zelf milieubewust te leven niet meteen de tropische regenwouden redden, maar misschien wel direct kunnen meewerken

aan het behoud van een natuurgebiedje in de buurt, en ook aan het behoud van de tropische bossen wel iets kunnen bijdragen.

Van doel naar activiteit

Bij nme, en in educatieve situaties in het algemeen, hebben we te maken met *idealen, algemene doelen en operationele doelen.* Het is goed om een helder onderscheid tussen deze verschillende niveaus van doelen te maken. Vanuit idealen als "kinderen liefde voor de natuur bijbrengen" en "streven naar een milieuvriendelijke leefwijze" kan een jeugdbegeleider zijn werken richting geven. In de programma's kunnen deze idealen vertaald worden in algemene doelen: zaken die men in de loop van het programma denkt te kunnen verwezenlijken, bijvoorbeeld "kinderen zijn vertrouwd met de natuur in de directe omgeving" of "de tienerclub is op de hoogte met de mogelijkheden voor hergebruik in onze stad". Voor de afzonderlijke (reeksen) activiteiten kunnen dan operationele, toetsbare doelen worden geformuleerd. Bijvoorbeeld "de tienerclub maakt een afspraak met de kringloopwinkel en vergelijkt de artikelen daar met nieuwe artikelen wat betreft kwaliteit, prijs en aantrekkelijkheid". Door de doelen op een dergelijke manier kritisch te analyseren en te rangschikken, wordt het ook makkelijker om de activiteiten zelf op een logische manier te ordenen en op te bouwen.
Voor de organisatorische en methodische aspecten van programmeren verwijzen we hier naar deel 2: Van doel tot programma.

Een lastig duiveltje dat bij de organisatie en planning van nme-activiteiten regelmatig de kop opsteekt, zijn de volgende *dilemma's:*
- Hoe vinden we een *goed evenwicht tussen vereenvoudiging van vraagstukken* zodat ze begrijpbaar zijn, en de *complexe werkelijkheid?*
- Hoe kunnen we een *evenwicht* vinden *tussen aandacht voor natuur en aandacht voor milieu, en tussen de rol van het individu en de rol van de maatschappij?*

Helaas kunnen wij hier geen kant en klare oplossing aanreiken. Wanneer de deelnemers echter de gelegenheid krijgen om spontaan met en van elkaar en de omgeving te leren, om samen op pad te gaan, en de begeleiders inspirerende vragen weten te stellen en ook regelmatig wijzen op alternatieven, dan zal men deze dilemma's, in elk

geval deels, wel weten te hanteren. Dit vraagt echter wel een gevarieerd gebruik van methodieken en werkvormen, die elk op hun eigen wijze een appèl doen op de deelnemers.

In deze reeks katernen zullen een aantal vormen van nme nader worden uitgewerkt. Met name die vormen waarvoor het buitenschoolse jeugd- en jongerenwerk goede kansen biedt: *natuurnabije* educatie. Het gaat dan om natuurbeleving, omgang met natuur en milieu, veldonderzoek, landschapsbeheer, activiteiten in de eigen woonomgeving. Andere aspecten zoals zelf actie ondernemen en verwerven van kennis en inzicht zijn dientengevolge minder vertegenwoordigd.



1.2 JEUGDWERK, INTRODUCTIE

Het jeugdwerk vormt een onderdeel van het grote gevarieerde veld van het welzijnswerk. Het jeugdwerk heeft altijd een bepaalde plaats binnen een wijk, dorp of stad. Het kan een functie vervullen in de ontspanning en ontplooiing van kinderen en jongeren in hun vrije tijd. De activiteiten die worden aangeboden zijn afhankelijk van de doelstelling van het plaatselijk jeugdwerk.
In het *jeugdwelzijnswerk* staat in het algemeen het vergroten van de ontplooiingskansen van kinderen, emancipatie, participatie en creativiteitsontwikkeling centraal. Centrale begrippen en doelstellingen zijn: veiligheid, ontspanning, ontmoeting, ontwikkeling, bewustwording en saamhorigheid.

In het *buurthuis* staan aspecten als ontmoeting, contact leggen, ontspanning en vorming centraal. Bij (identiteits)organisaties als *Scouting Nederland en Jong Nederland* ligt het accent op gevarieerde en veelzijdige activiteiten op het gebied van spel, creativiteit en buitenleven. Een *sportvereniging* stelt de sportieve ontspanning en ontplooiing centraal. Voor *kerkelijke jeugdorganisaties* is naast ontspanning en ontmoeting ook de geloofsboodschap belangrijk. En bij *jeugdgroepen binnen natuur- en milieu-organisaties* staat de beleving van en de omgang met natuur en milieu centraal.

Was er vroeger een duidelijk onderscheid in activiteiten van de diverse organisaties en verenigingen, tegenwoordig overlappen de activiteiten steeds meer. Een voetbalclub gaat ook met tenten op kamp en organiseert ook boswandelingen.
Toch zijn er verschillen. Deels vanuit een historische achtergrond hebben al deze vormen van jeugdwerk een eigen identiteit en werkwijze ontwikkeld. De doelstellingen die het uitgangspunt vormen voor de activiteiten en daarmee veelal ook de methodiek en organisatie van de activiteiten verschillen dan ook sterk.

De vorm van het jeugdwerk in de verschillende plaatsen kan sterk uiteenlopen, en is onder meer afhankelijk van gemeentelijk beleid, positie van de kerken, en interesses en initiatieven van de jeugd zelf. Maar... overal hebben vrijwilligers een belangrijke plaats in het werk: zij begeleiden voor een groot deel de activiteiten. Waar er in gemeenten beroepskrachten zijn (kinderwerkers en soms tienerwerkers) begeleiden zij de vrijwilligers en zorgen vaak voor de voorwaardelijke kant van het werk. Eigenlijk zijn zij de laatste tijd (door de bezuinigingen) steeds meer managers van het jeugdwerk geworden.
Een groot deel van het jeugdwerk, en niet alleen het buurt- en clubhuiswerk, wordt gesubsidieerd door de gemeente. Zie ook hoofdstuk Financiën.

Jeugdwerk: kinderwerk en tienerwerk[9]

Jeugdwerk vindt op vele plaatsen en manieren plaats. Bekende activiteiten zijn bijvoorbeeld instuiven op woensdagmiddag en in de weekeinden, cursussen en clubs rond beatballet, computerlessen, judo,

muziek ... Ook wordt wel in projecten rond thema's gewerkt aan bijvoorbeeld aan toneel- en circusvoorstellingen. Het kindervakantiewerk is een belangrijk onderdeel van het jeugdwerk. Voor werkvormen wordt hier met name gebruik gemaakt van kunstzinnige vorming, spel en sport.

Hier maken we een onderscheid tussen *kinderwerk* dat zich richt op kinderen in de basisschoolleeftijd, en *tienerwerk* dat zich globaal richt op de 11- tot 16-jarigen. Uiteraard is er enige overlap: het ene kind voelt zich eerder "groot" dan het andere kind. Tot het tienerwerk behoort naast de bekende open activiteiten als instuiven en disco's ook het zogenaamde meidenwerk, dat meer op vorming en weerbaarheid is gericht.

het kind centraal

In het kinder- en tienerwerk staan het kind en de tiener centraal. Er is ruimte en aandacht voor kinderen en tieners zelf. Of dat in de praktijk ook zo is, zal afhangen van de manier waarop de begeleiders over kinderen en tieners denken en van de methodiek van werken.
Veel volwassenen, c.q. beleidsmakers zien kinderen puur "als de volwassenen van de toekomst". De kindertijd en vooral de tienertijd wordt vaak gezien als een periode die "over gaat", alles is gericht op later: "het is goed voor je...", "voor je eigen bestwil...". Kinderen moeten volwaardig deel uit kunnen gaan maken van de maatschappij, en opgewassen zijn tegen te verwachten problemen. De overheid is (financieel) niet gebaat bij veel "uitvallers" en men denkt het jeugdwerk vooral een preventieve rol toe: van de straat houden, spijbelopvang, e.d.
Het is echter te eenzijdig het jeugdwerk louter vanuit de preventiegedachte te benaderen. Er is ook een tweede benaderingswijze voor het jeugdwerk, die doorgaans de sympathie heeft van de kinder- en tienerwerkers: belangen, wensen, behoeften en knelpunten die kinderen ervaren vormen daarin de basis voor het werk. Door goed naar kinderen te kijken en te luisteren kun je te weten komen wat hen bezig houdt, en waar ze behoefte aan hebben.
Overigens hoeven deze benaderingen niet tegenstrijdig aan elkaar te zijn, maar kunnen ze elkaar in de praktijk aanvullen.

doelen van kinderwerk en tienerwerk

Jeugdwerk is meer dan het bezighouden van jeugd in de vrije tijd. Het kan voor kinderen, in het bijzonder uit de zogenaamde risicogroepen, veel betekenen. Er kunnen verschillende doelstellingen worden onderscheiden:

- het *"open" jeugdwerk:* De activiteiten hebben een lage drempel: recreatie, ontspanning, ontmoeting staan voorop. Tijdens deze activiteiten worden wel veel signalen van kinderen opgevangen, waar op kan worden ingespeeld.
- *ingaan op signalen* van kinderen: Kinderen en jongeren krijgen niet altijd de aandacht waar zij behoefte aan hebben. Dit kan zich uiten in verveling, agressie, schooluitval, gebrek aan concentratie, geringe motoriek, moeilijk omgaan met leeftijdsgenoten enz. Jeugdwerkers hebben oren en ogen open om deze signalen op te vangen en er waar mogelijk op in te spelen.
- *doelgericht werken:* Jeugdwerk kan compensatie en steun bieden aan kinderen die in probleemgebieden wonen en tot de zogenaamde risicogroepen behoren. Uit onderzoek naar factoren waardoor kinderen uit risicogroepen zich goed ontwikkelen, kwam het buurthuiswerk als één van de beschermende factoren naar voren.

De doelstellingen zoals hier beschreven vertonen een glijdende schaal van een laagdrempelige, open aanpak naar een meer doelgroepgerichte aanpak, met veel aandacht voor vorming.

Ontwikkelingen in de leefwereld van de jeugd

Het jeugdwerk vindt niet op een eiland plaats. Om goed aan te kunnen sluiten op de kinderen, is het noodzakelijk je te verdiepen in hun leefwereld. Kinderen leven thuis ("het eerste milieu"), op school ("het tweede milieu") en in hun vrije tijd ("het derde milieu"). Ouders bepalen voor het grootste deel de ontwikkelingskansen van kinderen. De leefwereld is niet een constante maar is aan voortdurende verandering onderhevig. Allerlei maatschappelijke ontwikkelingen hebben er invloed op. We noemen er enkele:

- *de opvoedende rol van de school wordt groter:* Op school brengen kinderen een groot deel van de dag door. De Raad van het Jeugdbeleid sprak uit, dat de school de rol van het eerste leefmilieu meer zou moeten overnemen. Op school wordt aan veel kinderen meer structuur

en opvang geboden dan thuis. In sommige steden wordt geëxperimenteerd met de verlengde dagschool. Deze ontwikkelingen hebben raakvlakken met het sociaal-cultureel werk. "Leren en werken" zijn de centrale begrippen in het overheidsbeleid. Maar hoe leren kinderen? Niet alleen op school. Naast het onderwijs, is ook de vrije tijd een belangrijke sociale factor. Als een kind niet meer vrij over eigen tijd en ruimte kan beschikken, reageert het alleen nog maar op stimulansen van anderen. Dat komt zijn "verantwoordelijkheidszin" niet ten goede. Hoe leren ze dan hun eigen leven in te richten? Het buitenschoolse jeugdwerk is o.a. gericht op het zelf ontdekken, het vergroten van gevoel van eigenwaarde, leggen van contacten; belangrijke voorwaarden voor de ontwikkeling van kinderen.

- *de samenleving wordt meer en meer multi-etnisch en multi-cultureel:* Het percentage kinderen met een niet autochtoon Nederlandse achtergrond zal de komende jaren hoger worden. Het jeugdwerk kan een belangrijke bijdrage leveren aan een samenleving waarin kinderen zichzelf en anderen accepteren en waarderen. Het jeugdwerk is voor migrantenkinderen vaak een voorportaal voor andere maatschappelijke voorzieningen en contacten.
- *de hoeveelheid informatie die op kinderen afkomt is gigantisch:* Via televisie, video en magazines bereiken enorme hoeveelheden informatie de jeugd. Bovendien zijn het vaak schrikwekkende beelden van honger- of oorlogssituaties. Kunnen kinderen, en ook tieners dit aan? Hoe verwerken kinderen die informatie? Daarnaast is het de vraag of er in een tijd van grote technologische ontwikkelingen met o.a. videogames genoeg ruimte overblijft voor ontwikkeling van eigen fantasie en beleving.
- de *milieuproblematiek* is een ander aandachtspunt. Kinderen zijn er erg mee bezig (denk aan de acties van Greenpeace).

Milieuproblemen als de aantasting van de ozonlaag en dicht bij huis



bodemvervuiling in woonwijken zijn heel bedreigend voor kinderen. Wat betekent een en ander voor het toekomstperspectief van kinderen en vooral tieners, die sterk met hun eigen toekomst bezig zijn? In het jeugdwerk ontstaan steeds meer natuurclubs. Steeds meer tieners zetten zich in voor milieuzorg op school en op de club.
Het jeugdwerk kan en moet op deze ontwikkelingen inspelen. En dat betekent onder andere het ontwikkelen van nieuwe methodieken en creatieve werkvormen, en samenwerking met organisaties die op deze terreinen werkzaam zijn zoals de natuur- en milieu-organisaties.

Jeugdwerk in de praktijk

Jeugdwerk moet aan een aantal voorwaarden voldoen om de doelgroep, kinderen en tieners, te kunnen bereiken met zinvolle activiteiten. Hier noemen we enkele aandachtspunten.

recht doen aan het vrijetijdskarakter

De deelnemers komen doorgaans uit vrije wil naar de buitenschoolse activiteiten. Activiteiten moeten dan ook uitdagend genoeg zijn om de deelnemers te blijven boeien. Er kunnen geen hooggespannen eisen aan de deelnemers worden gesteld en er moet voldoende ruimte voor recreatie en voldoende vrijheid zijn. Vrijheid en vrijwilligheid impliceren echter niet vrijblijvendheid, niet van de kant van de deelnemer en ook niet van de kant van de begeleider.

doelgericht werken

Activiteiten moeten ergens toe leiden. Ze moeten, soms letterlijk, doelgericht zijn. Het is daarom belangrijk dat doelen worden geformuleerd: algemene doelstellingen voor de lange termijn en concrete, haalbare doelstellingen voor de korte termijn. De activiteiten moeten deze doelstellingen weerspiegelen. De doelstellingen moeten niet alleen helder zijn voor de begeleiders maar moeten vroeg of laat ook (h)erkend kunnen worden door de deelnemers.

kwaliteit

Een ander aandachtspunt is de kwaliteit van de activiteiten. Nog vaak wordt gedacht: "Met kinderen werken dat kan toch iedereen...". Het blijkt in de praktijk niet altijd zo gemakkelijk te zijn. Dit is een

dilemma: enerzijds willen we zoveel mogelijk kinderen bereiken, anderzijds willen we kwaliteit bieden. Maar met slecht begeleide activiteiten wordt niets bereikt dan alleen frustratie. De deelnemers hebben recht op kwaliteit en deskundige begeleiding. Met name tieners stellen hoge eisen aan de kwaliteit.[10] Activiteiten moeten professioneel overkomen, vooral geen amateuristische indruk maken, en zeker niet kinderachtig lijken.
Projectmatig werken biedt in dit opzicht veel mogelijkheden. Het maakt inspelen op wensen en signalen makkelijker en het is overzichtelijker in tijd en inzet van menskracht.

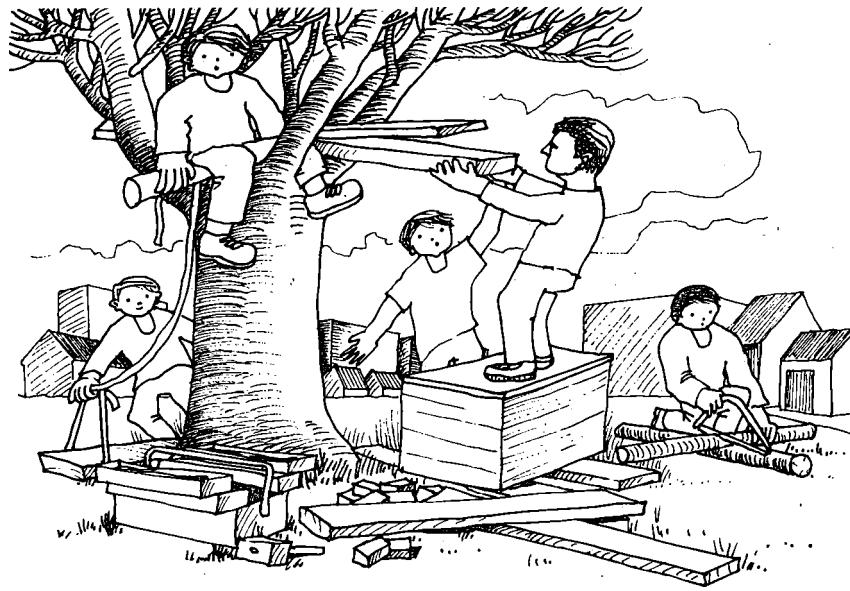
aansluiten bij wensen en behoeften

De activiteiten die worden georganiseerd moet overkomen alsof de deelnemers ze zelf hebben bedacht. Er moet terdege rekening worden gehouden met hun voorkeuren. Voor kinderen betekent dit dat activiteiten speels moeten zijn, voldoende gelegenheid bieden om te bewegen en te ravotten, zelf ontdekkingen te doen enz. Voor tieners houdt dit in dat activiteiten spannend, anders moeten zijn, vergezeld moeten gaan van de juiste sfeer en entourage. Maar tieners vinden het ook belangrijk om contact te kunnen hebben met leeftijdsgenoten en sexegenoten, en ongedwongen samen bezig te kunnen zijn.

de mogelijkheden van de omgeving

De woonomgeving vormt een belangrijk aandachtspunt. Kinderen ontwikkelen hun persoonlijkheid in wisselwerking met hun omgeving. De omgeving kan mogelijkheden bieden maar ook beperkingen. Dat zal op het platteland anders zijn dan in een stad. Het jeugdwerk is in de meeste gevallen de enige die de belangen van kinderen en jongeren in de buurt behartigt. In speeltuinen en parken worden speelplekken gecreëerd, maar kinderen leven en spelen op meer plaatsen.
Voorkomen moet worden, dat bij de inrichting van de woonomgeving de belangen van volwassenen "voorgaan". Nog steeds gebeurt het, dat een speelplaats of -terrein toch weer een kale vlakte wordt, zonder enige prikkel, omdat de buurtbewoners bang zijn, dat de plek een verzamelplaats voor jongeren wordt. Door het gebrek aan speel- en ontspanningsruimte in hun omgeving zijn kinderen en jongeren gedwongen heel wat regels te overtreden in hun drang naar avontuur.

Veel vandalisme is dan ook terug te voeren op een omgeving die weinig rekening met de jeugd houdt.
Aan de jeugdbegeleider is de taak om activiteiten te ontwikkelen die rekening houden met de verschillende aandachtspunten en recht doen aan het kind of de jongere. Het gaat om de jeugd zelf! Zij hebben er recht op serieus genomen te worden en recht op voldoende ruimte om zichzelf te ontplooien en om jong te zijn! Niet over hun hoofden heen, maar ook samen met hen!



Nme in jeugd- en jongerenwerk

Heel grof kan gesteld worden dat op dit moment in Nederland nme in het jeugdwerk plaatsvindt in de volgende situaties:
- Groepen jeugd en jongeren in begeleide en onbegeleide *specifieke jeugdnatuur- en milieuclubs*, zoals de Jeugdbonden voor Natuurstudie, de Rangergroepen van het Wereld Natuur Fonds, jeugdgroepen van IVN-afdelingen. Zij zorgen meestal voor eigen kadervorming. Het valt echter op dat deze groepen slecht bekend zijn met de methoden en technieken van jeugd- en jongerenwerk.
- *Algemeen jeugdwerk met plaatselijke groepen*, waarbij aandacht voor de natuur, *"buitenleven"* altijd al een belangrijk element in het activiteiten-aanbod was, zoals Scouting en Jong Nederland. In hun kadervorming is dit een vast onderdeel, waarbij ook vaak een beroep op externe

organisaties wordt gedaan. In toenemende mate is de behoefte merkbaar "natuur en milieu" meer samenhangend in de activiteiten te integreren.
- Allerlei ander *plaatselijk jeugdwerk,* soms ook landelijk ondersteund. Variërend van buurt- en clubhuiswerk, afdelingen van levensbeschouwelijk jeugdwerk tot kindervakantiewerk. Bij al deze groepen groeit de belangstelling naast min of meer incidentele aandacht voor natuur-activiteiten meer structureel nme-activiteiten in hun programma's in te passen. Hier blijkt vaak grote behoefte aan inhoudelijke en praktische ondersteuning.
- Tenslotte organiseren nme-organisaties en -instellingen ook zelf allerlei *activiteiten voor een "open" publiek,* zoals jeugdexcursies en -wandelingen, doe-ontdek-instuifdagen in bezoekerscentra en natuurhistorische musea, dierverzorgings- en knuffelactiviteiten in de kinderboerderij, natuurbeheers- of natuurbeleefkampen voor jongeren. Dergelijke activiteiten worden soms in samenwerking met het plaatselijk jeugdwerk georganiseerd.

Noten:
1 Statuten IVN, vereniging voor natuur- en milieu-educatie, Amsterdam 1990 of 1991.
2 Nota Natuur- en Milieu-Educatie. Een Meerjarenvisie. Ministeries van LNV en VROM, Den Haag 1988.
3 M. Margadant-van Arcken, M. van Kempen, Natuur in kinderhanden; bevordering en integratie van natuurbeleving in het basisonderwijs. SLO, Enschede 1991.
4 De grenzen aan de groei: Rapport van de Club van Rome, Rapport door D. Meadows aan de Club van Rome. Het Spectrum, Utrecht 1972.
5 Our common future, Rapport van de World Commission on Environment and Development (voorzitter G.H. Brundtland), Oxford University Press, Oxford 1987.
6 Meer informatie over de UNCED-conferentie en het vervolg daarop in: Milieu & Ontwikkeling; De Agenda voor de Toekomst. Ministeries van VROM en Buitenlandse Zaken / Ontwikkelingssamenwerking, Den Haag 1992.
7 D. Huitzing, Een schepje er boven op! Over natuur- en milieu-educatie en pedagogiek. SDU, Den Haag 1989.
8 D. Huitzing, Een schepje er boven op! Over natuur- en milieu-educatie en pedagogiek. SDU, Den Haag 1989.
9 Bij het schrijven van deze paragraaf is gebruik gemaakt van onder meer:
- Een lezing van F. Hajer tijdens de cursus "Deskundigheidsbevordering Jeugdwerk en nme", IVN, Amsterdam 1990.
- J. Loof, Tieners in hun vrije tijd, Activiteiten met smaak, Lans, Utrecht 1991.
10 J. Loof, Tieners in hun vrije tijd, Activiteiten met smaak, Lans, Utrecht 1991.

HOOFDSTUK 2

NME EN HET JEUGDWERK

2.1 PEDAGOGISCHE VISIE

Wie nme-activiteiten voor kinderen en jongeren organiseert heeft daar een reden, een *motief* voor. Deze motieven zijn heel persoonlijk en variëren van "de kinderen een fijne middag bezorgen" tot "ze lekker de omgeving laten verkennen", "de jeugd liefde voor de natuur bijbrengen" en "ze leren meer rekening met het milieu te houden". Allemaal heel legitieme motieven, die bij nadere beschouwing echter toch verschillende pedagogische uitgangspunten weerspiegelen. Grof gesteld zijn er twee *pedagogische uitgangspunten* te onderkennen:
- *Kinderen moeten leren:* kinderen zijn de volwassenen van de toekomst, de jeugdtijd is een voorbereiding daarop; alle leren en spelen is erop gericht het kind toe te rusten voor het latere leven. Natuurbeleving is in deze visie vooral bedoeld om een noodzakelijke basis te leggen voor natuur- en milieuvriendelijk gedrag. Het zal minder een doel op zich zijn. Daarnaast zullen accenten gelegd worden op vaardigheden als verrichten van onderzoek, selecteren van relevante informatie, besluitvorming enz., maar ook op oefenen van natuur- en milieu-vriendelijk gedrag.
- *Kinderen moeten spelen:* het kind zijn is een levensdoel op zich. Kinderen mogen in het hier en nu leven, genieten, ontdekken, zoeken, en zichzelf ontwikkelen tot een mondig en evenwichtig individu. Nme-activiteiten vanuit deze visie zullen het accent leggen op beleving en verkenning. Het lekker in en met de natuur bezig zijn is een doel op zich. Er wordt een vormende waarde aan toegekend, die later zijn vruchten zal afwerpen. Milieukwesties komen alleen aan de orde voorzover zij in de directe leefwereld van de kinderen aanwezig zijn.

Beide visies worden vaak gepresenteerd als elkaar uitsluitend, in de praktijk zijn ze echter aanvullend. Het accent verschilt in de verschillende leeftijdsfasen, en is ook afhankelijk van de ontwikkeling van het kind en van de mate van concretie en beïnvloedbaarheid van het onderwerp.

Rol van de opvoeders

Leren, spelen en opgroeien doen kinderen niet alleen. De opvoeders, of dat nu de ouder is, de leerkracht op school of de begeleider in het buitenschoolse jeugdwerk, zijn een belangrijke factor. Zij moeten de voorwaarden scheppen waaronder het kind kan opgroeien. De opvoeders dragen bewust en onbewust kennis, inzichten, vaardigheden, normen en waarden over op het kind en in mindere mate de jongere. Kinderen en jongeren moeten eerst de "regels van het gezin" leren, de "regels van de school of de club" en ook "de regels van de maatschappij". Bij sommige "regels" gaat het dan direct om lijfsbehoud, bijvoorbeeld de afgesloten medicijnkast en de verkeersregels. Andere "regels" geven normen aan die ieder lid van een samenlevingsverband, gezin, club, maatschappij, geacht wordt te respecteren. Het gaat om conventies, geaccepteerde houdingen en gedragingen, die vereist zijn om de cultuur van het betreffende samenlevingsverband in stand te houden. Bekende "regels" zijn: opruimen van je eigen rommel, niet met eten knoeien, geen dieren pesten. Bekend is de vraag "Doen jullie dat thuis ook?". Soms doen kinderen "dat" inderdaad thuis ook en vinden ze dat thuis bovendien gewoon.

de omgeving

Maar de opvoeders zijn nog in een ander opzicht een essentiële factor in de opvoeding. De opvoeders creëren de omstandigheden waarin het kind opgroeit. De opvoeders hebben de zorg voor een harmonieuze omgeving, voor een inspirerende omgeving die uitdaagt tot ontdekken en leren. Zeker bij natuur- en milieu-educatie is de omgeving belangrijk. Direct contact tussen de kinderen en jongeren en de hen omringende natuur is absolute voorwaarde om betrokkenheid te laten groeien. Jeugdbegeleiders kunnen dit contact mogelijk maken door daartoe geschikte activiteiten te organiseren, gelegenheid te geven tot spontane ervaringen, en te zorgen voor verdieping door verhelderende vragen te stellen, geschikte informatie aan te dragen, en de vaardigheden aan te reiken om de omgeving bewust en kritisch te verkennen en onderzoeken.

Het is daarbij een misverstand om te denken dat alleen gebieden met een weelderige natuur geschikt zijn voor nme-activiteiten. Veel boeiende nme-activiteiten vinden plaats in de bebouwde omgeving

van grote steden. Naast spontane stukjes natuur op bijvoorbeeld braakliggende terreintjes zijn er altijd wel stadsparken, schooltuinen of kinderboerderijen. En wat te denken van een project rond het thema "mijn leven als stadsboom"?

normen en waarden

Tot begin deze eeuw gold het uithalen van vogelnesten of opblazen van kikkers als een kwajongensstreek, als ondeugend, maar niet als een ernstig vergrijp. Nu tolereren nog maar weinig opvoeders dergelijk gedrag. Dat normen en waarden, en daarmee samenhangend gedrag cultuurbepaald zijn, zien wij ook in onze eigen multi-culturele maatschappij. De houding van mensen met uiteenlopende geloven tegenover dieren als honden en varkens verschillen sterk. In het jeugdwerk, bijvoorbeeld bij huisdier- en boerderijprojecten, is het belangrijk met deze verschillen in normen en waarden rekening te houden teneinde kinderen niet in conflict te brengen met de normen en waarden die thuis worden gehanteerd. In elk geval moet helderheid worden geboden over de gehanteerde normen en waarden.
Kinderen hanteren deels ook andere normen dan volwassenen. Wanneer een kind bladeren en takken van een boom rukt om daarmee een huis te maken, zien wij dat vaak als vernielzucht. Het kind gebruikt de boom echter alleen maar als leverancier van bouwmaterialen. Wanneer het kind op zijn gedrag aangesproken wordt, reageren zij dan ook vaak eerder verbaasd dan schuldbewust.

Natuur- en milieuvriendelijk gedrag behoort nog niet echt tot de "regels" van onze maatschappij, hoewel er hoopgevende ontwikkelingen te signaleren zijn. In het onderwijs is milieuzorg langzamerhand terrein aan het winnen. En ook voor het jeugdwerk zijn er goede mogelijkheden om met natuur- en milieuzorg een *voorbeeldfunctie* te vervullen. Denk alleen maar eens aan het vele knutselmateriaal dat in het jeugdwerk wordt gebruikt. Voor veel produkten bestaan ook milieuvriendelijke alternatieven. Samen het clubgebouw aan een kritisch onderzoek onderwerpen en zelf zorgen voor milieuvriendelijke aanpassingen zorgt voor een grotere betrokkenheid bij dat gebouw en kan ook preventief werken ten aanzien van graffiti en vandalisme.

Milieuproblemen

Een aspect in de omgeving van kinderen en jongeren dat veel discussie oproept, zijn milieuproblemen. Veel opvoeders, ook in nme-kringen en in het jeugdwerk, willen kinderen niet lastig vallen milieuproblemen. De jeugd heeft de problemen immers niet veroorzaakt, milieuproblemen zijn bedreigend en angstaanjagend, en bovendien kunnen kinderen en in mindere mate jongeren maar weinig bijdragen tot de oplossing van de problematiek. Allemaal zeer terechte argumenten, maar ... milieuproblemen maken wel degelijk deel uit van de leefwereld van kinderen. Soms dichtbij: zwerfvuil of veel ernstiger gif in de bodem van woonwijk of speelterrein. Soms wat indirecter via televisie, krant en radio, en zelfs via popsongs. Deze vaak zeer bedreigende berichten negeren is waarschijnlijk schadelijker voor de ontwikkeling dan erop ingaan. Maar dan wel op een kindvriendelijke en toekomstgerichte manier.



Rekening houden met het *bevattingsvermogen* van de kinderen en jongeren moet voorop staan. Het is beslist niet verantwoord om kinderen te confronteren met problemen die zij niet kunnen begrijpen. Ze kunnen er dan niets mee en dit leidt alleen maar tot moedeloosheid, angst en apathie. Er moet een *toekomstperspectief* zichtbaar zijn. Ze moeten het vertrouwen krijgen dat er op kortere of langere termijn oplossingen zijn en dat zij daar zelf in grotere of kleinere mate, vroeger of later, aan kunnen bijdragen.

"Hoop ontstaat... als mensen ergens voor willen leven" en "Het is nodig, dat kinderen mogelijkheden krijgen om met heden en toekomst te leren omgaan."[1]

2.2 DE PRAKTIJK: DE BOODSCHAP OF HET KIND?[2]

Voor mensen die met jeugd en jongeren werken en die zich hiervoor willen inzetten, of dat nu binnen of buiten de school is, is kijken naar wat kinderen doen, maar ook het zich herinneren van eigen ervaringen èn zelf belevenissen opdoen, essentieel: Waar doet een mens ervaringen met natuur en milieu op? Waar raakt men gehecht aan een braakliggend landje, een vissende reiger of een kromme boom? Waar ziet men het rondslingerende afval, hoort men verkeerslawaai het ergst? Meestal heel dichtbij, in de eigen buurt.
Dat soort dingen doen zich spontaan voor, niemand organiseert ze. De omgeving biedt de mogelijkheden en de kansen. En die zijn overal: weliswaar soms veel, soms jammer genoeg veel minder.

Wie zich bezighoudt met natuur- en milieu-educatie gaat verder. *"Leren omgaan met de omgeving"* wordt nme in een heel beknopte omschrijving wel genoemd. Daarvoor organiseert men mogelijkheden om, uitgaande van de spontane beleving en waarneming, te proberen inzicht te geven in allerlei verbanden en samenhang, in oorzaken en gevolgen, om daarmee doelgericht een betrokkenheid en een bewustwordingsproces met betrekking tot die leefomgeving op gang te brengen.

Beleving en exploratie

De visie dat bij nme *"beleving"* (mede in de woonomgeving) een heel belangrijk element is, van waaruit in samenhang met waarneming en kennis *betrokkenheid en inzicht kunnen groeien,* heeft, tenminste bij een deel van de nme-ers, een brede basis gekregen.
Marjan Margadant-van Arcken[3], maar ook anderen, gaven deze opvatting ook een steviger fundament door de *waarde* van natuurbeleving en het belang ervan voor de persoonsvorming van de jeugd in het algemeen en in relatie tot natuur- en milieu-educatie te *onderzoeken* en *vast te leggen.* Het voert te ver om daar hier uitgebreid op in te gaan, maar voor de duidelijkheid noemen we hier toch de hoofdpunten. Kinderen beleven en ontdekken de wereld en dus ook de natuur *al spelend.* De natuur wordt door hen vooral als mogelijkheid om te spelen gezien. Dat wordt *uitnodigende natuur* genoemd, wat als

de belangrijkste en overkoepelende natuurwaarde wordt beschouwd. Deze waarde kan men dan weer in andere waarden onderverdelen: *uitdagende natuur, gebruiksnatuur, intrigerende natuur, esthetische natuur en recreatieve natuur.* Bij gebruiksnatuur horen dan o.m. *speel-natuur, eet-natuur en heilzame natuur.* Waarbij speelnatuur voor kinderen de belangrijkste is. Andere belangrijke waarden voor hen zijn uitdagende natuur (zeker ook voor jongeren!) en intrigerende natuur.
Wanneer het erom gaat om mogelijkheden voor dergelijke natuurbeleving en -verkenning te creëren en te stimuleren komt hierbij bij uitstek het buitenschoolse jeugdwerk, het jeugd- en jongerenwerk in beeld.



Het georganiseerde jeugd- en jongerenwerk wil de doelgroepen mogelijkheden en kansen bieden om in de vrije tijd op basis van een eigen keuze op een plezierige manier bezig te zijn. Gekoppeld aan mogelijkheden om in dat verband nieuwe dingen te leren en nieuwe ervaringen op te doen. Binnen de manier hoe dit in de praktijk vorm krijgt, zijn er volop mogelijkheden om juist die *belevings- en exploratieaspecten* rond *natuur en omgeving* te stimuleren.
Er is tijd en ruimte om er op uit te trekken, rond het clubhuis of verder weg; er is volop gelegenheid voor speelse belevingsactiviteiten, voor avontuurlijk verkennen en ontdekken. Het daarbij gebruiken van al je zintuigen is vanzelfsprekend.
In het onderwijs wordt nme een van de "educaties", aandachtsgebieden in de basisvorming, dat wil zeggen dat op alle scholen nme op het programma komt te staan. Er zullen echter altijd verschillen zijn tussen schoolse en buitenschoolse nme. Op school zijn leerlingen in een *gebonden situatie:* ze komen weliswaar vaak met plezier, maar niet vrijblijvend. Er is leerplicht, eindtermen en examens geven richting aan de inhoud en methodiek van nme, al heeft de school hierin een zekere vrijheid.

Echter ook bij de buitenschoolse nme doet zich een dilemma voor. In hoeverre is, naast "natuurbeleving" ook *natuur-en milieu-educatie,* mogelijk binnen het buitenschoolse jeugdwerk? Welke grenzen zijn er daarbij?
Natuurbeleving op zich is geen nme, net zo min als pure natuurstudie dat is, of het schoonmaken van een sloot door een jeugdgroep of het organiseren van een tekenwedstrijd over het milieu. Natuur- en milieu-educatie wordt dat allemaal pas indien de voorwaarden zijn geschapen, van waaruit *de beleving van en waardering voor de natuur,in samenhang met de stimulering van kennis en inzicht, leiden tot meer persoonlijke betrokkenheid bij de omgeving en een meer verantwoorde omgang met natuur, milieu en landschap.*

Kansen en twijfels

De laatste jaren blijkt de belangstelling vanuit het georganiseerde jeugd- en jongerenwerk om aandacht aan natuur en milieu te besteden binnen hun programma-aanbod steeds toe te nemen. Vanuit de nme gezien een verheugende ontwikkeling. Er zijn echter ook een aantal beperkingen en twijfels:
- In hoeverre spelen de doelen van nme daarbij een rol? In hoeverre is een dergelijk samenhangend "pakket" datgene waarnaar de vrijwilligers en beroepskrachten uit het jeugdwerk op zoek zijn? Wat is hun eigen invalshoek om met "natuur en milieu" bezig te zijn?
- Is nme een "interessante" werkvorm voor zo af en toe of wordt het zinvol gevonden om te streven naar integratie van nme in de activiteiten om vandaar naar "verinnerlijking" te streven. Het broodje ham wordt misschien wel ongevraagd een "broodje gezond".
Heeft het jeugd- en jongerenwerk eigenlijk wel "boodschap aan de boodschap" die men er vanuit de nme bijkrijgt? .
- In hoeverre kan worden verwacht dat de jeugdwerker in staat is al die genoemde verbanden en relaties te leggen, op basis van tenminste enige inhoudelijke natuur- en milieukennis, of zich dat eigen zal maken? De afgelopen jaren waren kaderactiviteiten voor vrijwilligers in het jeugdwerk er vaak op gericht om ze tenminste die drempel over, naar die "enge" natuur te krijgen. De boodschap om binnen te komen is dan: "Nee, je hoeft niet van alles van de natuur te weten, begin maar eens met ruiken, luisteren en proeven".

- In hoeverre zijn jeugdwerkers/-leiders, die vaak zo weinig (willen) weten niet zelf door hun voorbeeldgedrag een verstorende factor in de natuur?
- En is de vrijheid die buitenschoolse activiteiten kenmerkt, niet tegelijkertijd een *belemmering?* Leren omgaan met natuur en omgeving is een *proces* dat een bepaalde *continuïteit* vereist.
Die continuïteit is er lang niet bij elke vorm van jeugdwerk, soms gaat het zelfs om eenmalige activiteiten zoals een instuif of speurtocht. Ook mag van *vrijwilligers* minder worden verwacht dan van geschoolde onderwijskrachten. Knutselen met natuurprodukten is nog wel leuk, maar om de term "ecosysteem" in een informatief spel te verwerken, moet je eerst zelf snappen wat dat is. En... het is toch ook maar een hobby.
- Dan zijn er *de kinderen, de jongeren* zelf. In hoeverre belemmeren al die extra bedoelingen, die uitgaan boven het pure speelplezier, het lekker buiten bezig zijn? Kinderen moeten al zoveel, mogen ze niet af en toe gewoon een hut bouwen, zónder dat de begeleider daarbij de functie van takken aan een boom ter sprake brengt, zomaar volop bessen plukken, zónder direct te horen te krijgen dat nu "de dieren in het bos wel wat minder te eten hebben", hun spulletjes handig, droog in een plastic tasje meenemen?
- Dan is er ook de kant van de *ondersteuning,* vanuit (plaatselijke) nme-groepen en -instellingen. Zijn zij bereid en in staat om voldoende afstand van hun eigen, (misschien nog uitgebreidere), doelstellingen te nemen: kunnen zij aansluiten bij de manier van werken of liever "spelen", zoals die in het jeugdwerk gebruikelijk is?

Toch mag deze opsomming van knelpunten niet al te somber stemmen. Niet vergeten mag worden dat er ook een heleboel op dit gebied "gewoon" gebeurt in het jeugd- en jongerenwerk. Gewoon, vanzelfsprekend, omdat het jeugd- en jongerenwerk bij uitstek de gelegenheid biedt om er op uit te trekken, om natuur en omgeving te verkennen en te beleven, om ook met jezelf en je gedrag bezig te zijn.

Juist in het buitenschoolse jeugd- en jongerenwerk zijn er veel mogelijkheden voor nme- of daarmee verwante activiteiten. De *aard en inhoud* van deze werksoort betekent een uitdaging om hieraan zo leuk,

goed en voldoening gevend als mogelijk vorm te geven. *Kinderen komen niet meer naar de club* als de tochten saai zijn, als je geen bloemen mag plukken en als er bij het timmeren van je nestkastje wel gekletst is over territorium en voedselschaarste, maar vergeten is te kijken of het wel stevig in elkaar zit.
Ook onervaren vrijwilligers kunnen, zeker door eerst zelf met hen het proces van natuurbeleving en -verkenning mee te maken, gegrepen worden door alles wat er om ons heen valt te beleven en de daaruit voortkomende behoefte dat te behouden. *Vrijwilligers haken af* als er steeds moeilijk gepraat en gedacht moet worden. Ze willen leuke dingen doen met "hun" club, zonder al te veel voorbereiding en voorkennis. Ze willen niet voor paal staan omdat ze allerlei dingen niet weten (en denken dat dat erg is).

Dit alles betekent dat nme in het jeugd- en jongerenwerk zich moet bepalen tot *duidelijke en haalbare doelen*, zoals:
- kinderen en jongeren op speelse en spannende manieren mogelijkheden bieden de natuur te beleven en er vertrouwd meer te raken;
- hen mogelijkheden bieden voor uitdagende en haalbare verkennings- en onderzoeksactiviteiten;
- hen in staat te stellen zich op allerlei manieren creatief met natuur en omgeving bezig te houden;
- het bieden van gelegenheden aan jongeren voor gesprekken en discussies die bij kunnen dragen aan kennisvermeerdering en het ontwikkelen van eigen visies (waarbij we het doel "gedragsverandering" nog buiten beschouwing laten);
- mogelijkheden bieden en aangeven om op basis van eigen keuzen zich actief in en voor de omgeving in te zetten.
Of bij het realiseren van deze werkdoelen altijd alle fasen van het proces naar bewustwording, naar verinnerlijking van een algemene nme-doelstelling worden doorlopen is niet echt heel belangrijk en ook moeilijk meetbaar. Het plezier, de be- en verwondering, het besef zelf iets te kunnen zeggen en doen, staan voorop. Op die manier kan bij kinderen en jongeren een *voedingsbodem* groeien, waaraan ze hun hele leven, misschien onbewust, met vreugde zullen terugdenken en waarop andere vormen van educatie, later een al geploegde akker vinden.

Misschien moet er wel een *eigen doelstelling voor nme in het buiten-schoolse werk* komen. Een die rekening houdt met een aantal beperkingen, maar vooral ook uitgaat van de *specifieke eigen mogelijkheden die juist deze werksoort in de nme kan hebben.* En misschien moeten mensen uit de nme en het jeugdwerk, op verschillende niveaus, (nog) vaker samenwerken, samen nadenken over wat werkelijk haalbaar is en hun deskundigheden meer samen delen.

Aandachtspunten

Om deze doelstelling naar de praktijk te vertalen, moet met een aantal aandachtspunten rekening worden gehouden:

Voor *werkers in de nme* (vrijwilligers/beroepskrachten) die jeugd- en jongerenwerk meer en beter willen ondersteunen en bereiken:
- het kind, de jongere centraal stellen;
- meer uitgaan van werkwijze en behoeften van de doelgroep, minder de eigen doelstellingen voorop zetten en vasthouden aan eigen werkwijze;
- meer eigen kadervorming om vertrouwd te raken met methoden en technieken uit het jeugd- en jongerenwerk, ook t.b.v. het "eigen" nme-jeugdwerk;
- beroepskrachten kunnen een beter aansluitend aanbod aan middelen en kadervorming ontwikkelen. Op plaatselijk en regionaal niveau bijvoorbeeld eenvoudige basisnatuurcursussen voor jeugdwerkers.

Voor *jeugd- en jongerenwerkers:*
- ondersteunende beroepskrachten kunnen bewuster streven naar de ontwikkeling van een geïntegreerd nme-aanbod in de activiteiten. Hiertoe kan worden samengewerkt met nme-organisaties, ook t.b.v. kadervorming.

Voor beide:
- meer uitwisseling van kennis en ervaring; ook de nme zelf heeft behoefte aan ondersteuning;
- "natuur en milieu" voor elke dag en niet alleen bij bruiloften en partijen!
- vrijheid betekent geen vrijblijvendheid! Dat betekent bewust en op

verantwoorde wijze omgaan in en met de plaatsen waar men activiteiten organiseert, zorgen voor goede afspraken e.d. Alleen op basis hiervan kan bijvoorbeeld begrip bij natuurbeheerders ontstaan;
- meer uitwisseling en begrip voor elkaars wensen en bedoelingen;
- "vertalen" van elkaars termen en leefwerelden;
- gebruik maken van de aanwezige netwerken. Zie hiervoor ook hoofdstukken 3 en 5.

Noten:

1 D. Huitzing, Een schepje er boven op! Over natuur- en milieu-educatie en pedagogiek. SDU, Den Haag 1989.

2 Gebaseerd op de inleiding van W. Meyer Ricard op de conferentie "Natuur- en milieu-educatie: een zorg meer? een zorg minder!", IVN, Amsterdam 1992.

3 M. Margadant - van Arcken i.s.m. M. van Kempen, Groen Verschiet; natuuronderwijs en natuurbeleving bij acht- tot twaalfjarige kinderen. SDU, Den Haag 1990.

KADERVORMING EN ONDERSTEUNING

HOOFDSTUK

3

3.1 VRIJWILLIGERS

Plaatselijk jeugdwerk is vrijwilligerswerk

Vele vormen van plaatselijk welzijnswerk in Nederland steunen op het werk van vrijwilligers. Met welzijnswerk bedoelen we onder meer het *jeugd- en jongerenwerk, het buurt- en clubhuiswerk, sportverenigingen, kerkelijke organisaties, organisaties voor politieke en sociale vorming en activering, speel-o-theken, kindervakantiewerk en -hulpverleningswerk en activiteiten op gebied van natuur- en milieu-educatie.*
Een van de belangrijkste kenmerken van het welzijnswerk is dat het op plaatselijk niveau vaak om vrijwilligerswerk gaat. Het vrijwilligerswerk is een van de pijlers waar onze Nederlandse maatschappij op rust. Zonder vrijwilligerswerk zou een groot aantal activiteiten op het gebied van ontspanning en ontplooiing in de vrije tijd en ook een groot aantal verzorgende taken in de maatschappij verdwijnen. Allerlei maatschappelijke vernieuwingsprocessen zullen stil vallen. Het grootste deel van de vele activiteiten van de milieubeweging is bijvoorbeeld vrijwilligerswerk. En dat geldt ook voor het jeugd- en jongerenwerk.

Het plaatselijk jeugd-en jongerenwerk is grotendeels vrijwilligerswerk. Soms zijn er ook beroepskrachten. Beroepskrachten die op plaatselijk niveau actief zijn hebben vaak zowel een administratieve, secretariële taak als een direct initiërende, ondersteunende en begeleidende rol onder meer naar de vrijwilligers toe. Er is ook jeugdwerk dat geheel of grotendeels zonder beroepskrachten werkt en waarbij men soms een beroep kan doen op professionele ondersteuning elders. Beroepskrachten die op landelijk niveau actief zijn, zijn vaak "specialisten" met als taken methodiekontwikkeling en kadervorming. Daarnaast dragen deze landelijke bureaus zorg voor publikaties en informatievoorziening.

Motieven voor vrijwilligerswerk

Vrijwilligers hebben andere motieven om actief te zijn dan beroepskrachten. Er is geen geldelijke beloning. Ze worden bovendien niet in eerste instantie geselecteerd op deskundigheid. *Vrijwilligers doen het werk om voldoening te vinden of zich verder te ontplooien.* Veel gehoorde motieven zijn behoefte aan sociale contacten, ergens bij te willen horen, bij te willen dragen tot een belangrijk doel, weer eens iets nieuws om handen willen hebben, of in het jeugdwerk: het leuk vinden met kinderen om te gaan. Maar ook zijn er motieven als de verwachting zo een betere kans op betaald werk te krijgen, status te verwerven, e.d.

Omgaan met vrijwilligers

Het *welzijn* van vrijwilligers is van groot belang voor het voortbestaan van een club. Het is hoe dan ook al moeilijk om mensen warm te krijgen voor een vrijwilligerstaak. Uit landelijke cijfers voor het vrijwilligerswerk blijkt dat een club gemiddeld een kwart van haar vrijwilligers per jaar kwijtraakt. Dat betekent dat elke vier jaar het hele vrijwilligerskorps vernieuwt. In het vrijwilligerswerk is een tendens zichtbaar dat vrijwilligers *zich minder binden aan een bepaalde organisatie,* vaak kortere tijd in wisselende organisaties actief zijn, en investering en opbrengst meer tegen elkaar afwegen. Dit maakt het vrijwilligerswerk kwetsbaar, want de besturen/leiding die op basis van hun opgedane ervaring, groeiende kennis en verantwoordelijkheid voor continuïteit zouden kunnen zorgen, zijn zelf ook vrijwilliger.

Tijd en geld besteed aan ervaring en deskundigheidsbevordering, vloeien weg als er geen deugdelijk *continuïteitsplan* is. Aandacht en geld voor activiteiten die er op gericht zijn vrijwilligers vast te houden, leveren een bijdrage aan de verbetering van de kwaliteit van het werk. Ervaring en deskundigheid worden zo langer voor de club behouden. Het *"houden van vrijwilligers"* kan in twee betekenissen kan worden opgevat: zowel "van hen houden" als "ervoor zorgen dat ze blijven". Hoe meer een organisatie blijk geeft van haar vrijwilligers te houden hoe kleiner de kans dat zij vroegtijdig afhaken. Dat "houden van" blijkt uit de aandacht die een club aan zijn vrijwilligers besteedt en de mate waarin rekening wordt gehouden met de wensen van de vrijwilligers.

In het algemeen kan worden gesteld dat vrijwilligers behoefte hebben aan erkenning, aan serieus genomen worden (met name door beroepskrachten) en aan duidelijkheid omtrent taken en verantwoordelijkheden.

---

enkele tips

Om in de praktijk vorm te geven aan "het houden van" vrijwilligers staan zowel beroepskrachten als vrijwilligers in besturen een aantal middelen ter beschikking.

- zorg steeds voor een duidelijke taakomschrijving zodat vrijwilligers weten wat er van hen verwacht wordt;
- zorg dat de vrijwilligers weten hoe de taken in de club verdeeld zijn, wie wat doet en hoe dat gaat, zorg voor een overlegstructuur;
- een inwerkperiode is nodig, een nieuwe vrijwilliger moet wennen aan zijn nieuwe taken door bijvoorbeeld eerst samen met een ervaren vrijwilliger iets te ondernemen;
- bouw aan een goed contact, wees belangstellend en leg opmerkingen niet ter zijde;
- houd vrijwilligers regelmatig op de hoogte van ontwikkelingen, zorg dat ze over alle relevante informatiebronnen kunnen beschikken;
- zorg zo mogelijk voor begeleiding en een aanspreekpunt bij knelpunten en problemen;
- bied de vrijwilliger de mogelijkheid aan cursussen te volgen;
- zorg voor een duidelijke regeling voor wat betreft vergoedingen;
- zorg eveneens voor een goede dekking van risico's;
- houd minstens één keer per jaar een bijeenkomst met alle vrijwilligers in informele sfeer.

Al deze zaken zorgen ervoor dat de vrijwilligers weten dat zij meetellen, gewaardeerd worden en nodig zijn. Om ervoor te zorgen dat deze vrijwilligerszaken goed geregeld worden en goed geregeld blijven is het verstandig een van de bestuursleden met deze taak te belasten.

Werving van vrijwilligers

In de praktijk kampen veel groepen met een chronisch tekort aan vrijwilligers. Het *planmatig werven*[1] van vrijwilligers is in veel gevallen noodzakelijk geworden. Eerste vereiste is dat de groep die vrijwilligers zoekt, een zekere mate van wervingskracht uitstraalt. *Wervingskracht* heeft alles te maken met het imago van de groep. Het is belangrijk dat de groep regelmatig naar buiten treedt. Zorg ervoor dat de omgeving de club kent en weet wat er gebeurt. Dat heeft zeker effect en niet alleen wat betreft de werving van vrijwilligers.

Vrijwilligers zijn gemakkelijker te werven voor *concreet doe-werk* dan voor denkwerk. Mensen zijn vaak niet bereid meteen een bepaalde functie te aanvaarden, maar willen *in eerste instantie vrijblijvend* meedoen. Een punt om binnen de werving rekening mee te houden. Mensen zijn best bereid voor een keer een bepaalde concrete taak uit te voeren. Mits een goede opvang is gegarandeerd, kunnen deze mensen vaak blijven en zijn dan bereid ook andere taken op zich te nemen. Bedenk daarbij dat vrijwilligers niet alleen een job zoeken, maar dat ze vaak iets willen doen met opgedane kennis, willen bijdragen tot milieubehoud en veelal behoefte hebben aan *sociale contacten* liefst met mensen met gelijkgestemde idealen. Vrijwilligerswerk is inspannend, het moet echter ook ontspanning en voldoening geven.

Het is verstandig om bij de werving aandacht te besteden aan de *kennis en vaardigheden* die een vrijwilliger nodig heeft om te kunnen functioneren in de club. Denk maar aan het kunnen omgaan met kinderen, affiniteit met natuur en/of milieu, zelfstandig kunnen werken èn kunnen samenwerken. Een vrijwilliger hoeft niet alle vaardigheden al te beheersen, maar moet er wel in willen en kunnen groeien. Zo kunnen in de natuurgidsencursus van het IVN veel basiskennis en -vaardigheden reeds tevoren worden verworven, ervaring met de specifieke eigenschappen van het werken met jeugd doet men toch pas in de praktijk op.

Zorg voor een open en heldere sfeer. Voorkom een oude-jongenskrentenbrood sfeer. Geef de potentiële vrijwilligers een duidelijk inzicht in wat de mogelijke taken en werkgroepen zijn. Niet alleen jeugdbegeleiders zijn nodig om een groep draaiend te houden, maar ook de mensen op de achtergrond die voor de huishoudelijke taken zorgen of bijvoorbeeld de verantwoordelijkheid voor de financiën op zich nemen.

Organisatie van de werving

Elke organisatie kampt vroeg of laat met het probleem van een tekort aan vrijwilligers. De "overblijvers" zitten met de vraag op welke wijze nieuwe vrijwilligers te werven. Vaak wordt het werven van vrijwilligers min of meer aan het toeval overgelaten. Op een gegeven

moment wordt duidelijk dat er te weinig vrijwilligers zijn en in een vergadering wordt afgesproken dat iedereen maar eens goed rond moet kijken. Een maand later blijkt dat er maar enkele mensen zijn benaderd en dan vaak zonder positief resultaat. Op zo'n moment wordt het belang van een zogenaamd wervingsplan duidelijk.
Bij natuur- en milieu-organisaties zijn het vaak leden die potentiële vrijwilligers voor de jeugdgroep zijn. Zij zijn reeds actief betrokken bij de organisatie en hebben al een algemene kadercursus gevolgd. Het gaat er dan slechts om hen bijvoorbeeld door enkele leuke activiteiten te organiseren, te motiveren voor de jeugdgroep. Hoewel de te volgen weg mogelijk korter is, hebben ook deze jeugdgroepen baat bij een wervingsplan.

wervingsplan en -campagne

In het wervingsplan staat voor welke taken mensen nodig zijn, met welke kwaliteiten, kennis en vaardigheden. Maar er staan ook de antwoorden in op vragen als: welke onkosten worden vergoed, zijn vrijwilligers verzekerd, etc? Tevens komt in het plan naar voren de manier waarop de vrijwilligers gezocht worden en hoe de taken daarbij zijn verdeeld.
Op basis van het plan wordt een campagne opgezet waarin een aantal wervingsmiddelen is uitgewerkt. Start bijvoorbeeld met een reeks artikelen in het plaatselijke huis-aan-huisblad. Zo'n *herhalingsprincipe* werkt prima. Ga er in het begin van uit dat niemand iets van de club weet en breid de boodschap stapje voor stapje uit.
Werk in je campagne naar een *hoogtepunt* toe, bijvoorbeeld een "open dag" of "kindernatuur- of -milieudag". Zorg er dan wel voor dat het doel van de dag, het werven van vrijwilligers of leden, centraal blijft staan en niet ondersneeuwt. Zo'n campagne is niet alleen wervend maar brengt ook publiciteit met zich mee.
Er zijn verschillende mogelijkheden om als vrijwilligersgroep samen met werving bezig te zijn: overleg, rollenspel, of door bijvoorbeeld het PeeWeespel[2] te spelen. Hiermee bouw je samen stap voor stap een publiciteits-wervingsplan (PeeWeeplan) op.



gericht werven

Gericht werven heeft een gunstig effect. Mensen vinden het fijn om op basis van hun specifieke kwaliteiten gevraagd te worden. Probeer met de mensen, die waardevol voor de club kunnen zijn, in gesprek te komen of nodig hen uit voor een informatieve bijeenkomst. Vertel over de club, schets hoe een en ander werkt, geef aan wat de *doelstelling* is, licht toe *welke activiteiten* er allemaal ondernomen worden en beschrijf wat je eigen taak is. Doorspek je verhaal met *praktische voorbeelden,* leuke en minder leuke. Probeer hiermee een indruk te geven van wat er allemaal gedaan wordt en wat daarbij komt kijken. Daarnaast is het goed iets van de *sfeer* van de club te laten doorklinken in je verhaal. Heb je een specifieke taak voor iemand op het oog vertel daar dan iets over en geef aan wat er allemaal bij komt kijken. Trap niet in de valkuil om iemand in een eerste gesprek meteen te willen "strikken", maar nodig iemand uit om eens een kijkje in het clubgebouw te komen nemen. Probeer achter interesses te komen en vertaal die naar de club-situatie.

Gericht werven kan via oud-leden, vrienden van bestaande vrij-willigers, via opleidingen of de vrijwilligerscentrale. Veel gemeenten

kennen een dergelijke centrale waar de vraag naar en het aanbod aan vrijwilligers samenkomt. Gericht werven kan ook door te informeren bij instellingen waar mensen komen om hulp en advies. Vaak gaat het daarbij om mensen voor wie vrijwilligerswerk een prima zaak kan zijn. Denk hierbij aan het ouderenwerk, de sociale dienst, gezondheidscentra, enz. Informeer deze instellingen over de mogelijkheden die jouw club heeft op het terrein van vrijwilligerswerk. Ook het organiseren van een vrijwilligersbeurs behoort tot de mogelijkheid. Zo'n beurs kun je het beste samen met andere organisaties opzetten. Wellicht kan een en ander gecombineerd worden met een jaarlijkse presentatie van alle clubs en verenigingen.

informatieve folder

Het is handig om aan geïnteresseerden een folder mee te kunnen geven, waarin zowel de *inhoudelijke* als de meer *organisatorische* kanten van het vrijwilligerswerk uiteen worden gezet.
Bij een natuur- en milieu-educatieve club staan activiteiten rond natuur en milieu voorop. De vrijwilliger die kiest voor een specifiek natuur- en milieu-educatieve organisatie zal over het algemeen meer inhoudelijke kennis van en affiniteit met natuur en milieu hebben. De vrijwilliger die kiest voor het algemene jeugd- en jongerenwerk zal meer kennis van en interesse in de veelzijdige sportieve en creatieve werk- en spelvormen hebben. Hierbij zullen activiteiten rond natuur en milieu dus deel uitmaken van een veelzijdig aanbod. Maar ook bij specifieke natuur- en milieujeugdgroepen wordt meestal gezorgd voor een afwisselend programma. Dus: èn vogels kijken èn een natuurpad lopen èn knutselen met bosprodukten. In samenwerkingsprojecten tussen algemeen en specifiek nme-jeugdwerk kunnen daarom beide interesses elkaar prima aanvullen. Wordt er in de club gewerkt met werkgroepen, dan kan de folder laten zien uit welke verschillende activiteiten de nieuwe vrijwilliger kan kiezen. Ook de manier van werken van de verschillende werkgroepen interesseert de nieuwe vrijwilliger. Informeer ook over vergaderingen en andere werkzaamheden die tot de algemene taken van een vrijwilliger behoren. Probeer een indicatie te geven van de hoeveelheid tijd die de taak vergt. Voorkom de indruk dat vrijwilligerswerk vrijblijvend is.
Houd de folder duidelijk, kort en aantrekkelijk. Verspreid zo'n folder

ook op plaatsen waar veel potentiële vrijwilligers te vinden zijn: arbeidsbureau, vrijwilligerscentrale, gezondheidscentrum, kinderboerderij, prikborden van scholen, informatiecentrum van gemeentehuis.

Eerste opvang na de werving

De opvang van nieuwe vrijwilligers is belangrijk. Meestal zal een nieuwe vrijwilliger bij een vergadering uitgenodigd worden. Geef dan in de agenda van de vergadering aan dat er een nieuwe vrijwilliger komt. De *kennismaking* met de nieuwe vrijwilligers gebeurt uiteraard bij de opening en niet bij de rondvraag. Geef zelf duidelijk aan op welke wijze de nieuwe vrijwilliger actief wil zijn. Dit geeft het gevoel dat er naar hem geluisterd is.
Probeer iemand te vinden bij wie de nieuwe vrijwilliger terecht kan met vragen en opmerkingen, een *"mentor"*. Misschien kunnen ze de eerste tijd samen aan activiteiten werken. Nieuwe mensen hebben vaak de handen vol aan de organisatie van de activiteit en hebben dan minder oog voor signalen van de deelnemers of voor de samenhang tussen de activiteiten.

3.2 ONDERSTEUNING

Iedereen die zich in de praktijk met het begeleiden van jeugdactiviteiten bezig houdt, zowel vrijwilliger als beroepskracht, zal daarbij regelmatig behoefte hebben aan vormen van ondersteuning. Hierbij kan het zowel gaan om de ontwikkeling en uitbreiding van deskundigheid op het gebied van begeleiding, programmering, organisatie, als om het opdoen van nieuwe ideeën en kennismaken met nieuwe manieren van werken.
Soms zal men voldoende hebben aan enige ondersteuning door middel van een regelmatig verschijnend informatieblad met aandacht voor programmamogelijkheden, nieuwe uitgaven, manifestaties en adressen; op een ander moment is men gericht op zoek naar een geschikte cursus of een uitgebreid documentatiecentrum.

In de praktijk blijkt dat mensen die gespecialiseerde activiteiten voor jeugd en jongeren organiseren, bijvoorbeeld een natuur- en milieu-

jeugdgroep begeleiden, vaak behoefte hebben aan vernieuwende ideeën voor jeugdactiviteiten maar ook aan algemene pedagogische en methodische kennis. Daar staat tegenover dat begeleiders in het algemeen jeugdwerk die willen starten met natuur- of milieu-activiteiten het vaak ontbreekt aan voldoende inhoudelijke kennis of aan ideeën om het onderwerp in praktische activiteiten te verwerken.
De eigen of een verwante organisatie kan vaak ondersteuning bieden, maar niet altijd. Het is dan aan te raden om ook een beroep te doen op de ondersteuningsmogelijkheden uit de "andere sector". Maar ook de verschillende steuninstellingen zelf zouden beter en vaker kunnen samenwerken of zelfs voor een samen ontwikkeld aanbod kunnen zorgen. In de praktijk zijn er gelukkig ook ontwikkelingen in deze richting.

Ondersteuning vanuit jeugdwerk

Het jeugd- en jongerenwerk en sociaal-cultureel werk kennen verschillende vormen van ondersteuning. Soms vanuit een eigen plaatselijk of landelijk steunbureau, soms via een specifieke steuninstelling. Niet alle koepel- en steunorganisaties die zich met jeugd- en jongerenwerk bezighouden, besteden ook aandacht aan het thema "natuur en milieu". Een van de redenen voor een organisatie om zich wel of niet met natuur- en milieu(educatie) bezig te houden, is de doelstelling die de organisatie nastreeft en waarbinnen de prioriteit voor het onderwerp "natuur en milieu" verschilt. Een andere reden kan de onbekendheid binnen de organisatie met dit thema zijn, dan wel met het organiseren van activiteiten er omheen. Met het belang dat de organisatie toekent aan natuur en milieu-educatie en de deskundigheid die op dit terrein in huis is, valt of staat dan ook in de meeste gevallen de mogelijkheid om zelf directe ondersteuning op dit gebied te verlenen. Sommige organisaties kiezen er dan ook voor de medewerking in te roepen van plaatselijke, provinciale of landelijke advisering of medewerking uit de nme-hoek (zoals bijvoorbeeld het IVN). Soms voor specifieke zaken, zoals een kadercursus of -uitgave, soms meer structureel. Hoewel de laatste jaren steeds meer organisaties het belang van natuur- en milieu-educatie inzien, zal toch de ene organisatie een uitgebreider pakket aan ondersteuning op dit terrein beschikbaar hebben, dan de andere.

Nme-groepen die behoefte hebben aan ondersteuning bij de organisatie van activiteiten voor jeugd en jongeren kunnen naast de ondersteuningsmogelijkheden binnen het werkterrein van de natuur- en milieu-educatie hiervoor een beroep doen op het jeugdwerk zelf. Organisaties op dit gebied hebben veel deskundigheid en ervaring waar het de omgang met kinderen, tieners en oudere jeugd betreft en met de organisatie van allerlei soorten jeugdwerkactiviteiten. Zij kunnen natuur- en milieu-(educatie)groepen vaak waardevolle adviezen geven en kennen goed de weg binnen het sociaal-culturele netwerk in de gemeenten of de regio.
Men moet onderscheid maken tussen *organisaties die zelf deelnemers uit de doelgroepen hebben* (kinderen, tieners, jongeren), door middel van een lidmaatschap (bijvoorbeeld Jong Nederland, NJN) of door een min of meer open mogelijkheid aan club- of instuifactiviteiten deel te nemen (bijvoorbeeld buurt- en clubhuiswerk, plaatselijk kerkelijk werk) en de *organisaties die zich specifiek richten op de ondersteuning van de (volwassen) begeleiders* hiervan (bijvoorbeeld een spel- en recreatie-organisatie als BRES). Dit kunnen zowel beroepskrachten als vrijwilligers zijn. Deze instellingen organiseren dus zelf geen activiteiten voor de jeugd, maar helpen om de kwaliteit van het aanbod te verhogen. In enkele gevallen kent een bepaalde organisatie echter een ondersteunende sector naast een onafhankelijke verenigingssector.

Overigens is het hele werkterrein van het welzijnswerk in verandering, mede onder druk van decentralisatie- en herstructureringsoperaties van landelijke en provinciale overheden. Verschillende steunorganisaties voor het jeugdwerk zijn al verdwenen of deels elders ingepast en van het uitgebreide netwerk van welzijnsorganisaties zullen maar ongeveer acht samenwerkingsclusters overblijven. Ook alle landelijke jeugdorganisaties hebben hiermee te maken. Ze zullen (merendeels) niet verdwijnen, maar wel, noodgedwongen, op meerdere punten veel nauwer gaan samenwerken. Op provinciaal niveau zijn vaak geen ondersteunende "eigen" beroepskrachten meer aanwezig, maar ondersteuners die op verzoek en indien mogelijk en zinvol bevonden, elke plaatselijke steunvrager helpen. Dit betekent dat belangstellende steunzoekers van buiten het reguliere jeugd- en jongerenwerk rekening moeten houden met wijzigingen in de toekomst.

Op plaatselijk niveau zal er echter in de praktijk niet veel veranderen. Soms is het mogelijk via zo'n plaatselijke organisatie deel te nemen aan diverse soorten plaatselijke of regionale kaderactiviteiten. Het is, met name bij buurt- en clubhuizen, ook mogelijk dat een natuur- en milieu-jeugdgroep of -club gebruik maakt van de aanwezige faciliteiten. Zoals beschikbare ruimten, apparatuur, aankondigingsmogelijkheden in eigen krantje, hulp bij subsidie-aanvragen enz. Initiatiefnemers die jeugdactiviteiten rond natuur en milieu willen gaan organiseren en die niet zelf aan een organisatie zijn verbonden, kunnen misschien prima functioneren als werkgroepje binnen een buurthuis. Overleg over de mogelijkheden met de medewerkers.
Er bestaan ook voorbeelden waarbij meerdere jeugdgroepen, waaronder één voor natuur en milieu, gezamenlijk een eigen ruimte of gebouw gebruiken en beheren.

De meeste jeugdorganisaties met een landelijke structuur hebben een eigen kadertijdschrift. De meeste ervan hebben in de loop der tijd wel een of meer themanummers over natuur- en milieuzaken uitgegeven, naast de meer incidentele aandacht in berichten en suggesties. In deze tijdschriften worden praktische suggesties voor activiteiten en materiaalmogelijkheden gegeven. Achterin deze uitgave worden een aantal kaderuitgaven vermeld.
Verschillende organisaties hebben ook aparte (kader)-uitgaven rond natuur- en milieuthema's ontwikkeld of het onderwerp structureel in hun kadermateriaal en -aanbod opgenomen (Scouting, Jong Nederland).

Enkele steunorganisaties

Beknopt worden hierna enkele organisaties en instellingen genoemd waarop men een beroep kan doen voor ondersteuning of advies. Achterin dit katern staan de adressen van de organisaties.

BRES

Staat voor Beweging, Recreatie en Spel en is een professionele steunorganisatie op dit gebied voor het sociaal-cultureel werk (in de praktijk voor het hele welzijnsterrein). Zij doen dit met name door middel van deskundigheidsbevordering op het gebied van recreatieve spelactivi-

teiten ten behoeve van beroeps- en vrijwillig kader en aandacht voor achterstandsgroepen. Zij verzorgen enerzijds op verzoek van het werkveld kaderactiviteiten en bieden anderzijds ook een eigen, open programma aan. Ook verzorgen zij ondersteunend, schriftelijk materiaal, waaronder enkele handboeken rond spel, spelen en tochten. Deze vormen ook voor iedereen die buitenactiviteiten wil organiseren een praktische handleiding en een inspirerende bron van ideeën. Binnen hun aanbod besteden zij ook aandacht aan zogenoemde "groene recreatie", waarbij zij zich met name bezig houden met de ontwikkeling en bevordering van "groene spel-mogelijkheden" die natuurverkenning en -beleving speciaal stimuleren en mogelijk maken.

servicebureaus en andere provinciale steunfuncties

In bijna alle provincies bestaan wel een of meer steunorganisaties die het plaatselijk sociaal-cultureel werk en dus ook het jeugd- en jongerenwerk op verschillende manieren praktisch en inhoudelijk ondersteunen. Het *Brabants Steunpunt Jeugdwelzijn* (BSJ) bijvoorbeeld verzorgt trainingen, cursussen, verhuurt spel- en audiovisueel materiaal, geeft advies en verwijst zonodig. Dit alles zowel ten behoeve van aangesloten groepen als voor anderen. In sommige provincies zijn aparte bureaus voor groepen met een levensbeschouwelijke achtergrond.

Sommige bureaus hebben meer mogelijkheden om ondersteuning te verlenen dan andere, en ontwikkelen bijvoorbeeld uitgaven die ook buiten de provincie bruikbaar zijn.

Zo biedt *Jeugdwerkadviesbureau Janzeuven* in Den Haag niet alleen begeleiding, allerlei kadermogelijkheden, bemiddeling, informatie en documentatievoorzieningen voor mensen in Zuid-Holland, maar ontwikkelt ook materialen en brochures die prima elders zijn te gebruiken. Ook hun vier maal per jaar verschijnende ideeënblad voor het jeugdwerk en jaarlijkse activiteiten-programmabeurs "Kijk-Doe-Idee" zijn in het hele land bekend. Janzeuven besteedt regelmatig, in samenwerking met nme-groepen en -instellingen, aandacht aan activiteitenmogelijkheden rond natuur en milieu.

In sommige provincies zijn Jeugdraden en Jeugd- en Jongerenfederaties actief. Ook zij bieden uiteenlopende steunmogelijkheden, vaak op het terrein van samenwerkings- en afstemmingsbevordering, kader-

ontwikkeling, subsidiezaken e.d. Ook bij hen is sprake van toenemende interesse voor natuur- en milieu-educatie en voorlichtingsactiviteiten. Zo gaf de Gelderse Federatie voor Jeugd en Jongeren samen met het Consulentschap Nme Gelderland een "Wegwijzer natuur en milieu in het Jeugd- en Jongerenwerk" uit.

Landelijk Ondersteuningsinstituut Kunstzinnige Vorming, LOKV

Deze instelling geeft ondersteuning op alle terreinen van de kunstzinnige vorming. Zij beschikt daarvoor over het Landelijk Informatie- en Documentatiecentrum Kunstzinnige Vorming, met onder meer een uitgebreide bibliotheek en een projectenbank, waarin landelijk alle projecten en materialen worden verzameld uit de praktijk van de kunstzinnige vorming. Dit materiaal kan men raadplegen, maar men kan zich ook op de beschrijvingen ervan abonneren.
Via het Informatiecentrum kan men adressen verkrijgen van plaatselijke en regionale steunfuncties op het gebied van de kunstzinnige vorming, plaatselijke creativiteitscentra, muziekscholen e.d. In hoeverre deze instellingen ook steunmogelijkheden bieden voor buitenschoolse organisaties is bij hen beperkt bekend. Het LOKV is namelijk geen koepelorganisatie. Men dient dus zelf contacten te leggen.
De *Vereniging voor Kunstzinnige Vorming* is wel een koepelorganisatie, waarbij de creativiteitscentra e.d. zijn aangesloten. Deze zijn over heel Nederland verspreid. In de folder "Uit de kunst" staan namen en telefoonnummers van alle aangesloten centra. (Een compleet adressenoverzicht is ook verkrijgbaar, maar kost vrij veel).


(Foto: Geert de Vries)

De *Stichting Kunstzinnige Vorming Amsterdam* is zo'n plaatselijke steuninstelling. Zij organiseert verschillende cursussen voor particuliere deelnemers, maar ook speciale activiteiten met en voor groepen. De stichting verleent op verzoek medewerking aan kaderactiviteiten. Het

SKVA heeft ook een aantal interessante uitgaven verzorgd op het terrein van creativiteitsontwikkeling van kinderen, onder meer in relatie tot natuurbeleving en -verkenning.

Nationaal Jeugd Fonds, Jantje Beton

Dit fonds (zie ook Hoofdstuk 6) ondersteunt jeugdactiviteiten met financiële middelen. Plaatselijke groepen die meedoen aan de geld-inzamelacties, mogen een deel behouden voor de eigen activiteiten. In overleg mogen ook natuur- en milieujeugdgroepen hieraan meedoen. Jongeren kunnen een beroep doen op een speciaal fonds voor vernieuwende activiteiten: het Nationaal Activiteiten Fonds.
Aan het NJF-bureau is een bouwkundig adviseur jeugdaccommodaties verbonden, die ook helpt met de financiering van bouwprojecten. Deze werkt samen met het Projectbureau Jeugdruimte, dat ook aan het NJF is gekoppeld is, als voortzetting van het bekende Jongeren-bouwen-voor-Jongerenproject.
Een van de door het NJF gesteunde projecten is het Nationaal Ontmoetingscentrum De Buitenjan in Veldhoven (het Scouting-centrum St. Walrick in Overasselt behoort tegenwoordig als tweede ook hiertoe), waar onder meer vakantiekampen worden georganiseerd voor kinderen die anders niet of moeilijk op vakantie gaan. Bij deze centra is ook aandacht voor de natuurlijke omgeving, onder meer via speciale activiteiten, de aanwezigheid van een kinderboerderij e.d. In de centra kunnen ook kaderactiviteiten voor het jeugdwerk georganiseerd worden.

Scouting Nederland

Scouting Nederland is een landelijke jeugd- en jongerenorganisatie met de nadruk op spelactiviteiten. Er zijn plaatselijke afdelingen met vrijwilligers als begeleiding en er is op diverse niveaus professionele ondersteuning. "Buitenleven", aandacht voor natuur en milieu, is vanouds een van de basisthema's waaraan bij Scouting aandacht wordt besteed. Landelijk is er onder meer een speciaal team "Buitenleven", voor begeleiding en advies op dit gebied. Het landelijk bureau kan informatie geven over adressen van plaatselijke en gewestelijke groepen en je kunt er allerlei folders, brochures en boekjes aanvragen. Scouting heeft een eigen (postorder)winkel, de Scout Shop

met gewestelijke depots. Ook voor niet-Scoutingleden zijn hier interessante materialen te bestellen, zoals diverse uitgaven, waaronder kadermateriaal, tenten en andere kampeerbenodigdheden. Vraag een catalogus aan. Het landelijk kadertijdschrift is in principe voor Scouting-vrijwilligers bedoeld. Plaatselijk kunnen natuur- en milieugroepen soms goed met Scouting-groepen samenwerken, zoals bij natuurbeheersactiviteiten, de organisatie van natuurtochten en excursies en soms bij gezamenlijke kaderactiviteiten.

Jong Nederland

Dit is, evenals Scouting, een landelijke organisatie voor jeugd en jongeren met plaatselijke afdelingen en enige professionele ondersteuning op landelijk en regionaal niveau. De werkterreinen van Jong Nederland zijn vanouds sport en spel, creativiteit en buitenleven. Rond deze thema's is bijzonder veel materiaal ontwikkeld, dat vaak ook voor niet-leden bruikbaar is zoals het kaderblad Idee, waarin veel praktische informatie wordt opgenomen. Dat geldt speciaal voor de thematische uitgaven, die ook los verkrijgbaar zijn. Er is bijvoorbeeld een reeks uitgaven rond buitenleven, natuur en milieu, verschenen. Ook de Miniorenmap, een handleiding voor het werken met kleuters, biedt veel, mooi uitgegeven, materiaal en ideeën. In samenwerking met de NOVIB is een project ontwikkeld rond milieu en ontwikkeling. Plaatselijk wordt regelmatig samengewerkt tussen nme-groepen en Jong Nederland-afdelingen. Op landelijk niveau zijn onder meer Spel-Doe-Ontdekkisten ontwikkeld als een samenwerkingsproject tussen het IVN en Jong Nederland. Deze zijn te lenen via enkele Jong Nederland-bureaus en provinciale Consulentschappen Nme.
In de toekomst zal Jong Nederland vrij nauw met Scouting gaan samenwerken, maar de eigen identiteit bewaren.

Nivon Jeugd & Jongeren

Bij het NIVON (Nederlands Instituut voor Volksontwikkeling en Natuurvriendenwerk), dat zich onder meer met de organisatie van excursies en kampen bezighoudt en daarvoor ook over eigen verblijven beschikt, kent men een aparte, zelfstandige vereniging voor jeugd en jongeren. Deze werken, evenals de volwassenen, soms in afdelingen, maar vaak ook regionaal en in werkgroepen. Ze organi-

seren plaatselijke kinder- en jeugdactiviteiten, allerlei themaweekeinden voor tieners en jongeren, reizen, kampen en meidenwerk. Natuur en milieu vinden we terug in de algemene activiteiten, maar ook binnen de speciale jongerenwerkgroep "Vuilnisroos". Deze organiseert thema-bijeenkomsten, maar gaat ook praktisch aan de slag door middel van natuurbeheer, het uitzetten van "milieupaden" e.d. Bij het Nivon zijn diverse uitgaven verkrijgbaar, men kan ook als niet-lid soms deelnemen aan activiteiten en er zijn voor natuur- en milieugroepen diverse samenwerkingsmogelijkheden.

Stichting Jeugdbuitenverblijven

De Stichting Jeugdbuitenverblijven beheert enkele buitenverblijven, waar jeugdgroepen tijdens kampen onderdak kunnen vinden. Medewerkers van de stichting bieden ondersteuning aan vrijwilligers die in een van de buitenverblijven een kamp organiseren o.a. in de vorm van hulp bij het voorbereiden van het programma en het benodigde educatieve materiaal rond een thema. De buitencentra "de Krekel" en "de Mier" zijn zelfs speciaal ingericht voor kampprogramma's met een natuur- en milieu-educatief karakter.

Identiteitsgebonden jeugd- en jongerenorganisaties

Een belangrijk deel van de identiteitsgebonden organisaties vormt het *levensbeschouwelijk jeugdwerk*. Op dit terrein bestaat een groot aantal landelijke organisaties met plaatselijke en regionale afdelingen, die steeds nauwer gaan samenwerken. Maar er gebeurt ook veel plaatselijk en provinciaal op dit gebied, zonder dat men direct tot een landelijke structuur behoort, bijvoorbeeld vanuit kerken en parochies. De aandacht voor zaken rond natuur en milieu neemt ook in deze kringen sterk toe, onder meer gestimuleerd door het Conciliair Proces. Verschillende van deze organisaties of de ondersteunende bureaus hebben inmiddels enig suggestie- en kadermateriaal op dit gebied ontwikkeld en/of kaderactiviteiten georganiseerd. Vaak met steun uit de nme-hoek. Inhoudelijke steun kunnen nme-groepen met name verwachten op het gebied van het werken met levensbeschouwelijke jeugdgroepen. Op plaatselijk en regionaal niveau zijn allerlei samenwerkingsmogelijkheden, waarbij het identiteitsgebonden jeugdwerk inbreng van kennis op het gebied van natuur en milieu en de omgeving op prijs zal stellen.

Ondersteuning vanuit natuur- en milieu-organisaties

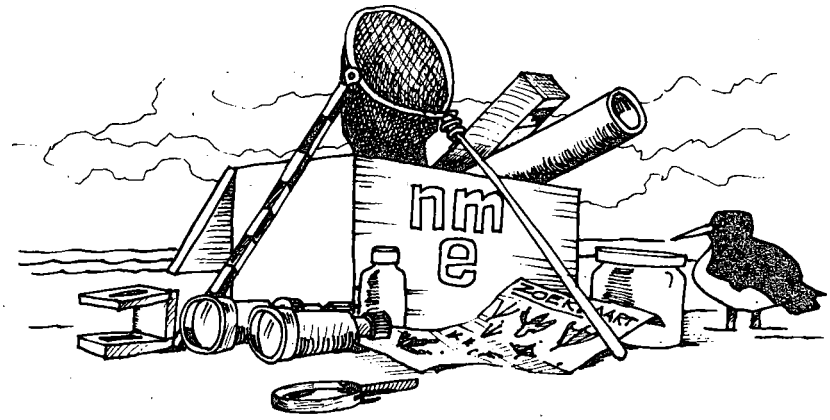
Zoals de jeugdwerkorganisaties met name deskundigheid in huis hebben met betrekking tot het werken met de doelgroep jeugd, zo hebben de natuur- en milieu-organisaties en met name de nme-organisaties kennis en ervaring in huis met betrekking tot de overdracht van kennis, vaardigheden en houdingen ten aanzien van natuur en milieu.
Er is in Nederland een heel netwerk van organisaties, instellingen en personen die zich bezig houden met de organisatie en ondersteuning van nme-activiteiten, zowel vrijwilligers als beroepskrachten. Ook het jeugd- en jongerenwerk kan gebruik maken van hun ondersteunings- en samenwerkingsmogelijkheden. Aarzel niet om hulp te vragen, begin daarmee altijd zo dicht bij huis als mogelijk. Hier noemen wij een aantal voorbeelden van organisaties zonder de pretentie volledig te zijn. Veel zal afhangen van de plaatselijke situatie.

Het nme-netwerk[3]

centra voor natuur- en milieu-educatie

Het plaatselijke Centrum voor Natuur- en Milieu-educatie vormt, indien aanwezig, dè plek om naar toe te gaan met vragen over programma-mogelijkheden, beschikbaar materiaal, het zoeken van deskundige begeleiders of de uitleen van materialensets van spelen tot veldwerkmateriaal. De mensen in het centrum kunnen ook adviseren over samenwerking met natuur- en milieu-organisaties. Soms is er zelfs iemand die het jeugd- en jongerenwerk in het takenpakket heeft zitten.
De meeste centra voor natuur- en milieu-educatie beschikken over een bibliotheek met informatie over natuur en milieu, over educatief werk, spelvormen en nme-projecten, met video's, spelen en hulpmateriaal voor veldwerk (grondboren, verrekijkers, schepnetten, e.d.). Hoewel ze in eerste instantie gemaakt zijn voor gebruik op school, is een aantal van de leskisten waarover de centra beschikken ook toepasbaar in of te vertalen naar het jeugd- en jongerenwerk. In een leskist wordt een les over een thema (omgeving, zure regen, afval, landbouw, water) uitgewerkt voor een bepaalde leeftijdsgroep. Alle benodigde materialen zitten er in. Soms zijn er ook materialenkisten beschikbaar

die een thema op een wat meer speelse manier uitwerken. Een enkele maal zijn activiteitenkisten beschikbaar die speciaal voor het jeugdwerk zijn ontwikkeld. Bedenk wel dat deze materialen vaak uitgeleend worden. Reserveer dus tijdig.



contactambtenaren natuur- en milieu-educatie

Gemeenten zonder een eigen centrum voor natuur- en milieu-educatie gaan er steeds vaker toe over een contactambtenaar natuur- en milieu-educatie aan te stellen. De ambtenaar is een deel van de werktijd vrijgesteld om te fungeren als lokale vraagbaak voor natuur- en milieu-educatie. Hij kan benaderd worden met vragen en kan dan helpen met het vinden van de juiste informatie, materialen of de juiste mensen. Soms kan de contactambtenaar bemiddelen bij het aanvragen van financiële middelen voor natuur- en milieu-educatieve activiteiten. Ook is wellicht een bezoek aan reinigings- of plantsoenendienst of vuilverwerking te regelen.
Het best is het om bij de gemeente te informeren of er een dergelijke ambtenaar is aangesteld.

IVN, vereniging voor natuur- en milieu-educatie

Plaatselijk jeugd- en jongerenwerk dat activiteiten wil organiseren op het gebied van natuur en milieu kan in veel gevallen hulp krijgen van plaatselijke IVN-afdelingen. Ruim de helft van de 170 afdelingen

ondersteunt jeugdgroepen of kent een eigen jeugdgroep. Die ondersteuning kan onder meer bestaan uit:
- het (helpen) begeleiden van wandelingen en excursies;
- behulpzaam zijn bij het uitzetten van tochten in de omgeving;
- meewerken aan activiteiten binnen, door middel van bijvoorbeeld een lezing of diavoorstelling;
- medewerking bij het maken van een boekje met route- of gebiedsbeschrijving;
- medewerking bij belevings- en verkenningsactiviteiten in de omgeving;
- medewerking aan de organisatie van discussie- en informatiebijeenkomsten;
- mee-organiseren van activiteiten waarbij creatief met natuurlijke materialen wordt gewerkt;
- adviseren of helpen bij de inrichting van bijvoorbeeld een (heem)tuin bij een jeugdcentrum.
Adressen van IVN-afdelingen kunnen worden opgevraagd bij het landelijk bureau van het IVN of bij de Consulentschappen Nme in de provincies.

Naast de plaatselijke afdelingen, die drijven op vrijwilligers, kent het IVN elf *Consulentschappen Nme in de provincies* en het project IVN-Overijssel. Samen vormen zij een netwerk van steunpunten voor natuur- en milieu-educatie, dat zich inzet voor de ontwikkeling en ondersteuning van natuur- en milieu-educatie in de provincies. Kort samengevat valt de taak van de consulenten uiteen in begeleiding en ondersteuning, deskundigheidsbevordering en scholing, opbouw en ondersteuning van samenwerkingsverbanden, en ontwikkeling van het nme-beleid. De provinciale consulentschappen richten zich daarbij niet alleen tot het vrijwilligerswerk, maar ook op onderwijs, sociaal cultureel werk, overheden, beroepsgroepen, enz. Op de meeste consulentschappen is een uitgebreide collectie nme-documentatie, educatief materiaal, spelmateriaal e.d. aanwezig en te leen.
De provinciale consulentschappen zijn goed op de hoogte met de mogelijkheden voor natuur- en milieu-educatie in hun provincie en vervullen dan ook een wegwijsfunctie.

Op het landelijk bureau van het IVN is een aantal *gespecialiseerde beroepskrachten* werkzaam ter ondersteuning van zowel de eigen vrijwilligers en provinciale consulentschappen als van andere groepen en instanties. Groepen uit het jeugd- en jongerenwerk, buurtwerk, vormingswerk e.d. kunnen informatie krijgen over plaatselijke en regionale ondersteuningsmogelijkheden en gebruik maken van *bibliotheek en informatiecentrum.* Landelijke en koepelorganisaties kunnen advies krijgen betreffende grotere manifestaties, medewerking aan kaderactiviteiten e.d.
Sommige van de eerder genoemde activiteitenkisten zijn hier ontwikkeld zoals de "spel-doe-ontdekkist natuur en milieu", in samenwerking met de jeugdorganisatie Jong Nederland. Deze kist is met name bruikbaar bij kaderactiviteiten. Via de landelijke bureaus van het IVN en Jong Nederland en de Consulentschappen Nme in de provincies komt u te weten waar de dichtstbijzijnde kist is gestationeerd.

Onderdeel van het IVN is de landelijke *Werkgroep van Kampbegeleiders (WVK).*
Dit zijn jongeren die in hun vrije tijd vakanties in de natuur organiseren voor leeftijdsgenoten. In de zomervakantie wordt beheerswerk in natuurterreinen verricht. Het verrichten van beheerswerkzaamheden wordt in een ontspannen sfeer gecombineerd met natuur- en milieu-educatieve activiteiten. Vaak staan actuele thema's, als "milieu en derde wereld" en "zelf actief voor het milieu?" centraal of is extra tijd ingeruimd voor (natuurgerichte) recreatie. Uitgangspunt is dat samen met anderen je praktisch inzetten voor de (natuurlijke) omgeving zinvol en vooral ook leuk is.
Regionaal worden korte werkvakanties en -dagen georganiseerd. Er wordt vaak samengewerkt met andere organisaties op het gebied van vrijwillig landschapsbeheer (zie onder).
Jeugd- en jongerenorganisaties, buurthuizen e.d. die zelf een dergelijk educatief natuur- en milieubeheerskamp willen organiseren, kunnen voor advies en eventuele samenwerking contact opnemen met het landelijk IVN-bureau. (Er zijn ook plaatselijke IVN-afdelingen die natuurbeheersactiviteiten organiseren. De deelnemers aan je groep eens een dag helpen in het bos, de geadopteerde wegberm of de heemtuin. Denk ook aan het beheer van het gebied rond eigen

clubhuis of kampterrein. Ook dit kan men, met hulp, zelf. Dit is bijvoorbeeld bij Scouting-groepen heel gebruikelijk).

stichtingen voor vrijwillig landschapsbeheer

Zelf werken aan de kwaliteit van de omgeving is leerzaam, intensief, bevredigend maar vooral leuk om te doen. Het vraagt een goede voorbereiding en deskundige hulp in verband met de kwaliteit van het werk en omdat er met gereedschap wordt gewerkt. In de meeste provincies zijn stichtingen voor vrijwillig landschapsbeheer actief. Zij organiseren werkdagen en -weekeinden, beheren gereedschapsdepots en zorgen voor advies en begeleiding. Door samen te werken met een bestaande instelling voor natuur- en landschapsbeheer kan vaak ook gebruik worden gemaakt van een collectieve verzekering.

bezoekerscentra en musea

Bezoekerscentra zijn instellingen waar aan de hand van een expositie, diapresentatie of andere activiteiten inzicht wordt gegeven in de directe natuurlijke omgeving: eerst binnen kijken, dan buiten meer zien. Bij alle centra is het mogelijk om in overleg met de beheerder een gericht programma te krijgen: inleiding, rondleiding, buitenactiviteiten e.d. Neem van tevoren contact op om zeker te weten dat er ruimte, tijd en aandacht is voor de groep.
Sommige van deze instellingen bieden structureel buitenschoolse activiteiten voor de jeugd aan: speciale kinder-ontdektochten en -natuurpaden, thematische jeugd-activiteitendagen (onder meer in het Museon in Den Haag, Zeeuws Natuurhistorisch Museum in West-Kapelle, Noordbrabants Natuurmuseum in Tilburg, Geologisch Museum in Leiden) of hebben veel speciale, de jeugd aansprekende, speelse elementen in de expositie opgenomen. Ook jeugdgroepen en hun begeleiders kunnen natuurlijk van dit aanbod gebruik maken. Denk bijvoorbeeld aan de kampperiode. Overleg wel tevoren met beheerders of educatieve medewerkers.

Enkele landelijke organisaties

Jeugdbonden voor Natuurstudie, de NJN en JNM

De jeugdbonden organiseren in principe plaatselijke, regionale en

landelijke activiteiten voor de eigen leden (tussen 12 en 23 à 25 jaar) en de jeugdleden van Vogelbescherming. Maar ze zijn graag bereid om op verzoek medewerking te verlenen aan het jeugd- en jongerenwerk en het onderwijs. Dergelijke activiteiten zien ze bovendien vaak als een goede mogelijkheid propaganda voor de eigen organisatie te maken. Denk hierbij bijvoorbeeld aan: het (helpen) begeleiden van excursies, het adviseren en meewerken bij veldstudie- en beheersactiviteiten en bij de inhoudelijke voorbereiding van kampen (vooral nuttig als de begeleiding de geplande kampomgeving niet kent!) en het verzorgen van korte instructie- of kaderbijeenkomsten voor jeugdleiding.
Omdat de leden van de jeugdbonden alles zelf doen, zijn plaatselijke kaderleden vaak erg jong. Niet altijd zullen ze daarom in staat zijn aan bovengenoemde verzoeken geheel of deels te voldoen. Soms is er bij hen zelf omgekeerd behoefte aan advies of ondersteuning op het gebied van bijvoorbeeld groepsorganisatie, fondsverwerving, publiciteit. Hierbij zouden de verschillende groepen of clubs elkaar dan wederzijds van dienst kunnen zijn.

Jongeren Milieu Aktief, JMA

Dit is een nog pas enkele jaren oude organisatie van vooral wat oudere jongeren (zo vanaf 16 jaar), die middels actie de maatschappij milieuvriendelijker willen maken. Zij richten zich hierbij in eerste instantie op leeftijdsgenoten, maar daarnaast ook steeds meer op algemeen publiek. De acties van JMA hebben vaak een ludieke toon, maar ook een serieuze achtergrond en onderbouwing. Vooral activiteiten rond milieuzorg kunnen zij goed ondersteunen met verfrissende ideeën en ervaringen.

Milieutelefoon

De Milieutelefoon is een initiatief van de Vereniging Milieudefensie. Bij de Milieutelefoon kan iedereen terecht met vragen over het milieu, vooral met vragen die het leven van alledag betreffen. Wie iets wil weten over het gebruik van spaarlampen of de alternatieven voor plastic bekers, krijgt hier een pasklaar antwoord. Indien de vraag niet direct te beantwoorden is, zoeken medewerkers van de Milieutelefoon het uit en bellen later terug.
De Milieutelefoon geeft informatiebladen uit over allerlei milieu-

onderwerpen, een abonnement is mogelijk. De antwoorden op de meest gestelde vragen zijn bijeengebracht in een handig boekje.

Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten

Deze organisatie, in de wandeling *"Natuurmonumenten"* genoemd, is de grootste particuliere organisatie in Nederland die natuurgebieden aankoopt en beheert. Het jeugd- en jongerenwerk kan op verschillende manieren van haar faciliteiten gebruik maken. Iedereen kan lid van Natuurmonumenten worden. Elk nieuw lid ontvangt het Handboek van Natuurterreinen in Nederland. Dit is onmisbaar voor jeugdgroepen die tochten, kampen of andere activiteiten in de natuur willen organiseren. Vooral als men buiten de eigen omgeving komt, zijn hierin alle benodigde gegevens te vinden. Zoals over aanwezige bezoekers- en informatiecentra, de mogelijkheid aan excursies deel te nemen, of terreinen toegankelijk zijn enz.

Het is vaak mogelijk met plaatselijke medewerkers (zoals de "boswachter" of de beheerder) van Natuurmonumenten afspraken te maken over speciale door hen (of vrijwilligers) begeleide tochten, lezingen tijdens een kamp, een te houden dropping e.d. Er kan ook worden overlegd over natuurbeheerswerk-mogelijkheden in terreinen van Natuurmonumenten, maar dat loopt meestal via de stichtingen voor landschapsbeheer.



(Foto: Geert de Vries)

Staatsbosbeheer, SBB

Zoals de naam al zegt gaat het hierbij om een overheidsinstantie, die terreinen beheert. De terreinen van SBB zijn ook te vinden in het eerder genoemde Handboek. Ook Staatsbosbeheer beschikt over enkele bezoekerscentra en men kan plaatselijk een beroep doen op de medewerking van boswachters, terreinbeheerders e.d. Daar zijn ook folders verkrijgbaar over natuurterreinen in die omgeving, begeleide wandelingen en excursies e.d.
Een bijzonderheid is dat Staatsbosbeheer ook speciale natuurkampeerterreinen beheert, de zogenaamde "kampeerbewijsterreinen". Deze zijn voor individuele bezoekers, gezinnen e.d. bedoeld, maar bij een paar natuurgebieden zijn ook grotere groepskampeerterreinen, die met name voor jeugdgroepen heel geschikt zijn. Enkele grote algemene kampeerterreinen en kamphuizen die Staatsbosbeheer nu nog bezit, zullen in de toekomst door anderen worden beheerd.

Stichting Veldwerk Nederland, SVN

Houdt zich bezig met de organisatie van natuur- en milieu-educatieve, praktische, werkweken voor het basis- en voortgezet onderwijs en met na- en bijscholing op dit gebied. De Stichting is ontstaan uit een fusie tussen de stichting School in Bos en Landschap (SiBeL) in Apeldoorn en de Stichting Veldstudiecentra (SVC) te Orvelte.
Met name Orvelte, dat zich ook nu nog op de oudere jeugd en nascholing richt, biedt ook mogelijkheden voor de organisatie van veldwerk- en veldstudieactiviteiten voor buitenschoolse jongerengroepen en voor eventuele kaderactiviteiten ten behoeve van (vrijwillige) begeleiding. Een en ander kan in overleg met de educatieve medewerkers volgens eigen behoefte en mogelijkheden worden ingevuld.
Er bestaan nog enige andere, soms semi-commerciële, organisaties in Nederland die veldwerk-kaderbijeenkomsten (kunnen) organiseren. Adressen hiervan bij de landelijke of regionale nme-informatiecentra.

Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels

Deze organisatie doorgaans *Vogelbescherming* genoemd, beschikt over een informatiecentrum waar informatiemateriaal beschikbaar is over onderwerpen als nestkasten, vogeltrek en wintervoedering. Deze

informatie is geschikt voor kinderen vanaf 11 jaar. Ook is er voor jongeren (vanaf ca. 15 jaar) het blad Vrije Vogels. In het land zijn veel plaatselijke of regionale vogelwachten, die soms een eigen jeugdgroep hebben.

Wereld Natuur Fonds

De jeugdleden van het Wereld Natuur Fonds zijn de Rangers. De Rangers worden begeleid door Rangermentoren. Ieder jaar kiest het Rangerbureau een jaarthema voor de Rangeractiviteiten. Voor de Rangermentoren wordt jaarlijks een training verzorgd. Op het hoofdkantoor kunnen zij, maar ook anderen, terecht voor informatie, theorie en praktische ideeën rond de thema's die voor het Wereld Natuur Fonds centraal staan: ruimte voor de natuur, alleen duurzaam gebruik van de natuur, en aanvaardbare kwaliteit van het milieu in de hele wereld.
Samen met BRES gaat het Wereld Natuur Fonds een reeks katernen ontwikkelen rond "Natuur in Beweging". Deze katernen gaan handvatten geven om de centrale thema's van het Wereld Natuur Fonds op een speelse wijze vorm te geven.

"Waddenconsulent" IVN en Waddenvereniging

De wadden zijn een geliefd gebied om kampen te houden, en terecht. Er is voor jong en oud zoveel te beleven, te ontdekken en te onderzoeken. Het is een omgeving met zoveel sfeer. In het gebied zijn bovendien veel voorzieningen voor natuur- en milieu-educatie. Op bijna elk eiland is wel een bezoekerscentrum met een aantrekkelijke expositie en/of een natuurpad, de mogelijkheid om veldwerkmaterialen te lenen, om achtergrondinformatie te betrekken enz. Veel bezoekerscentra organiseren bovendien samen met vrijwilligers excursies en ontdektochten in de bossen en duinen, op de kwelders en het wad zelf.
De "Waddenconsulent" van het IVN (gehuisvest op het Consulentschap Nme Friesland) ondersteunt veel van de nme-activiteiten die op de wadden plaatsvinden en vormt een aanspreekpunt voor jeugdgroepen die een aantal dagen op de wadden willen doorbrengen. Jeugdgroepen kunnen er terecht voor advies en educatief materiaal, en ook voor praktische tips. De consulent verzorgt ook trainingen en

cursussen voor begeleiders van jeugdgroepen en kan hulp bieden bij de voorbereiding van het kampprogramma.
De Waddenvereniging heeft een educatief medewerker in dienst die zich met name richt op het onderwijs, maar daarnaast ook jeugdgroepen adviezen geeft. Ook is er een Waddenbus die het land rond reist met een educatief programma. De Waddenvereniging heeft een aantal materialen ontwikkeld die heel bruikbaar zijn bij de voorbereiding van een kamp zoals het Wad-Speur-Spel, Wad? (een boekje met achtergrondinformatie) en samen met het IVN het Waddenwerkboek met veldwerktips en werkbladen.
Zowel bij de "Waddenconsulent" als bij de Waddenvereniging zijn adressen te verkrijgen van de bezoekerscentra en musea op de Waddeneilanden, maar ook adressen van excursieleiders en de wadloopcentra.

en verder ...
Er zijn nog talloze andere organisaties die hulp kunnen bieden variërend van boswachterijen tot jeugdnatuurwachten en kringloopwinkels. Aarzel niet om bij het zoeken naar een specifieke vorm van ondersteuning contact op te nemen met het plaatselijke nme-centrum of als dat er niet is, het Consulentschap Nme in uw provincie. In veel gevallen zullen zij de weg kunnen wijzen in natuur- en milieuland. Ook voor adressen en telefoonnummers kunt u bij deze instellingen terecht.

3.3 KADERVORMING

Kaderplan
In elke club dienen vrijwilligers de kans te krijgen zich te bekwamen in de taak waarvoor zij staan. Anderzijds zijn het de vrijwilligers die bereid moeten zijn zich te bekwamen. Iedere club zal daar zijn eigen plan voor moeten ontwikkelen: een *kaderplan.* In de praktijk zal het natuurlijk vaak zo zijn dat een organisatie niet de menskracht heeft om een grondig kaderplan op stellen. Het is echter beslist raadzaam om af en toe samen stil te staan bij wat iedereen nodig vindt om te leren en te oefenen. Kijk daarbij niet alleen naar de huidige situatie maar probeer ook een blik vooruit te werpen.

Bij het nadenken over kadervorming en het opstellen van een kaderplan moeten in elk geval de volgende aspecten aan de orde komen:
- *doelen van kadervorming:* Elke vorm van deskundigheidsbevordering van de vrijwilligers is gebaseerd op de doelstelling en uitgangspunten van de betreffende club. De kadervorming moet er dan ook op zijn gericht om de vrijwilliger doelgericht zijn houding en inzicht, kennis en vaardigheden te laten ontwikkelen en bevorderen zodat de vrijwilliger in staat is slagvaardig te reageren in het werk en zijn eigen capaciteiten verder kan uitbouwen. Dit klinkt zwaar, maar de kwaliteit van het nme-jeugdwerk valt of staat immers met de kwaliteit van de vrijwilliger in zijn werk.
De vaardigheden waarover een vrijwilliger dient te beschikken worden bepaald door de functie die hij in de jeugdgroep vervult. Te denken valt aan: groepsbegeleiders, bestuurders, penningmeesters, cursusleiders, etc. Een optimale deskundigheidsbevordering sluit bij deze functies aan.
- *vormen van kadervorming:* Binnen de kadervorming bestaat onderscheid tussen vormingsprogramma's, trainingen en begeleiding. De grenzen zijn echter niet scherp. Elke organisatie gebruikt hiervoor zo zijn eigen termen.
Bij *vormingsprogramma's* horen activiteiten waardoor de vrijwilliger meer zicht krijgt op vaardigheden die nodig zijn om goed met de doelgroep te werken. Bij *trainingen* gaat het om het aanleren van praktische vaardigheden. *Begeleiding* van vrijwilligers is eigenlijk een continu proces. Begeleiding is ook vaak een onderling proces. Begeleiding heeft te maken met interesse voor elkaars werk en het geven van advies en feed-back.
Het is goed om in het kaderplan aan te geven welke vorm van kadervorming de voorkeur heeft en haalbaar is.

Hulp bij kadervorming

Begeleiders van nme-jeugdactiviteiten die behoefte hebben aan steun en advies op het gebied van kadervorming, kunnen allereerst een beroep doen op de *mogelijkheden in eigen kring.* Clubs die deel uitmaken van een landelijke structuur of aangesloten zijn bij een koepel kunnen voor de deskundigheidsbevordering van vrijwilligers inhaken op het reguliere aanbod van de betreffende organisatie. In overleg kan vaak een specifiek trainingsprogramma opgezet worden.

kadermogelijkheden bij organisaties voor jeugdwerk

Wanneer kadermogelijkheden ontbreken of niet voldoende op de vraag aansluiten, kan men zich elders oriënteren. Soms kan men op verzoek deelnemen aan een *kaderactiviteit van landelijke organisaties* als Scouting, maar deze zijn in principe op de eigen kaderleden gericht, omdat daarmee ook een bepaalde werkwijze, eigen sfeer e.d. wordt overgedragen. Van het aanbod van *algemene steuninstellingen,* zoals BRES of Janzeuven, kan men veel gemakkelijker gebruik maken, hoewel men soms iets meer moet betalen dan een aangesloten club. Ook *Provinciale Servicebureaus, Jeugdraden e.d.* zullen, zeker na overleg, hun doelgroepen voor vormings- en kaderactiviteiten graag verruimen. Met al deze instellingen kan men overigens ook proberen tot een specifiek trainingsprogramma voor de eigen groep(en) te komen. Steunorganisaties voor sociaal-cultureel werk kennen op lokaal of regionaal niveau soms een een *gezamenlijk cursusaanbod,* waarin trainingen en cursussen worden aangeboden rond vaardigheden die voor veel verschillende (vrijwilligers)-organisaties zinvol zijn. Denk maar aan de vormgeving van folders, verzorgen van publiciteit, opstellen van subsidie-aanvragen enz. Informeer hiernaar.

kadervorming vanuit de nme-organisaties

Hier willen we met name noemen de IVN-natuurgidsencursus en het project deskundigheidsbevordering Nme en jeugd- en jongerenwerk, waar ook dit katern deel van uitmaakt.
De *natuurgidsencursus* is dé kadercursus van het IVN, die nieuwe vrijwilligers wegwijs maakt in het natuur- en milieu-educatieve werk. Naast aandacht voor natuur en milieu in de eigen omgeving, staan in de 18 maanden durende cursus educatieve werkvormen centraal zoals het (bekende) leiden van excursies, verzorgen van lezingen, uitzetten van natuurpaden en organisatie van open dagen. Ook wordt ingegaan op het werken met verschillende doelgroepen zoals kinderen.
Het *project deskundigheidsbevordering Nme in jeugd- en jongerenwerk* behelst niet alleen de produktie van kadermaterialen als de voor u liggende katerns, maar ook een kadercursus. In deze cursus is een aantal tamelijk ervaren nme-jeugdbegeleiders zodanig getraind dat zij in de toekomst zelf weer kadercursussen voor andere nme-jeugdbegeleiders kunnen organiseren. Ook zijn in deze experimentele

kadercursus allerlei activiteiten getest op hun bruikbaarheid in kadercursussen.
Voor de overige mogelijkheden voor kadervorming vanuit de nme-organisaties verwijzen wij hier naar hoofdstuk 3.2, waarin reeds de ondersteuningsmogelijkheden van een aantal organisaties zijn genoemd.

Samenwerking bij kadervorming

In een aantal provincies bestaat reeds *samenwerking* tussen Consulentschappen Nme en jeugdwerksteunbureaus. Ook op plaatselijk niveau is er soms samenwerking tussen bijvoorbeeld de Rangergroepen en IVN-jeugdgroepen of een buurthuis. Door samenwerking te zoeken kunnen beide partijen van elkaars deskundigheid, ervaring en faciliteiten gebruik maken en wordt de kans groter dat vrijwilligers succes hebben met hun nme-activiteiten voor kinderen en tieners. Samen kan gewerkt worden aan een vaste plaats voor natuur en milieu in het jeugdwerk en een vaste plaats voor de jeugd in het streven naar natuur- en milieubehoud. Gezamenlijke trainingen en kaderdagen kunnen hiertoe bijdragen. Vaak zijn er per jeugdgroep maar enkele begeleiders. Wanner de begeleiders van de verschillende jeugdgroepen in een plaats of regio de kadervorming gezamenlijk aanpakken, wordt het wel zinvol om een training of cursus te organiseren. Bijkomend voordeel is dat de begeleiders meer inzicht krijgen in de opzet en het functioneren van elkaars jeugdgroepen. Er is vaak veel meer know-how aanwezig dan je zou denken. Tijdens een kaderactiviteit kan bovendien naar een aantal gezamenlijke activiteiten voor de jeugdgroepen worden toegewerkt.

3.4 AAN DE SLAG MET KADERVORMING

Wanneer er binnen de eigen organisatie veel behoefte is aan deskundigheidsbevordering, kan het de moeite lonen om zelf een cursus of training te organiseren al dan niet met hulp van een steunorganisatie. Dit kost weliswaar veel tijd en energie, maar kan als gunstig neveneffect versterking van de groepsband hebben.
Kader- en trainingsactiviteiten kunnen vele "vormen" hebben. Hier

wordt de uiterlijke vorm, de organisatievorm bedoeld.
De *organisatievorm* wordt op grond van allerlei factoren gekozen.
- De *doelgroep:* Hebben de deelnemers overdag, 's avonds of in het weekend tijd beschikbaar. Wat is hun vooropleiding of eerdere cursuservaring.
- Het *doel van de activiteiten voor de deelnemers:* Gaat het om een korte introductie op een onderwerp, het opdoen van praktische ervaringen met een bepaalde werkwijze of apparatuur, of is de bedoeling dat iemand een vrij complete cursus op een bepaald terrein krijgt.
- Het *doel van de trainingsactiviteit voor de organisatie:* Wil men het aantal kaderleden uitbreiden, wil men specifieke, nieuwe kennis overdragen, wil men bevorderen dat een bepaalde visie door een bredere groep wordt gedragen, enz.
- De *financiën* beschikbaar bij organisatie en deelnemers.
- De *kader- of cursusruimte* die beschikbaar is, de omgeving.
- De *medewerkers of inleiders* die beschikbaar zijn.

Het is niet altijd helemaal duidelijk wanneer iets een *"cursus"* of *"kaderactiviteit"* genoemd kan worden. Eén lezing is meestal geen echte kaderactiviteit, een serie van een aantal lezingen in een bepaald kader kan wel een bepaald vormend doel en effect hebben.
In dit verband worden onder "kaderactiviteiten" die bijeenkomsten verstaan, waar de deelnemers naast *theorie* ook de kans krijgen zelf *praktische ervaring* op te doen en waar *uitwisseling van meningen en ervaringen* met andere deelnemers een essentieel onderdeel is.

Voorbeelden van kaderactiviteiten

Een aantal vormen van dergelijke bijeenkomsten volgen hieronder, maar er zijn veel meer vormen mogelijk, afhankelijk van de mogelijkheden en bedoelingen.
- *studiedag met workshops:* Bijvoorbeeld inleidingen over verschillende thema's, vanuit één algemeen kader, gevolgd door verschillende workshops waaruit men kan kiezen.
- *inspring-kaderdag:* Een dag waarop diverse activiteiten worden uitgevoerd en gedemonstreerd, waaraan men naar behoefte mee kan doen of stoppen (gezien de vrijblijvendheid, de beperkte mogelijkheden voor uitwisseling en follow-up is dit op 't randje).

- *thematische kaderdag:* Bijvoorbeeld rond spel: grote buitenspelen of t.b.v. natuurbeheer: leren werken met gereedschap.
- *weekend-bijeenkomst* van drie of meer dagdelen: Dit kan een op zichzelf staande bijeenkomst zijn, bijvoorbeeld rond een thema, maar ook deel uitmaken van een serie, met een bepaalde opbouw en ontwikkeling, in feite dus een:
- *cursus:* Een cursus kan heel veel vormen hebben. Enkele of veel avond- of dagbijeenkomsten; een cursus van enkele dagdelen (b.v. avonden) gecombineerd met enkele hele dagen of weekeinden: een aaneengesloten cursus van b.v. een week; een cursus waarbij schriftelijk gegeven informatie gecombineerd wordt met praktijk-bijeenkomsten (of praktijk-excursies); een cursus waarbij men in een kamp verblijft en recreatie en educatie combineert; enz.
- *buitengewone varianten zijn nog:*
overlevings- of survivaltocht, mede met als doel jezelf en elkaar te leren kennen;
gezamenlijk maken, produceren en uitvoeren van bijvoorbeeld een *film of een theatershow,* met echte voorstellingen. Hier komen bij het kader-wwwelement nog aspecten als prestatiedruk, publiciteit, commercie, enz. Een dergelijk produktgerichte vormingsactiviteit wordt vrij regelmatig in de kadervorming voor het jeugd- en jongerenwerk gebruikt.

Noten:
1 Een bruikbare handleiding vormt de publikatie Vrijwilligers gevraagd!, A.Schut, Natuur- en milieucentrum "De Bolster", Tilburg 1990.
2 PeeWeespel, Janzeuven, Waldeck Pyrmontkade 904, 2518 JV Den Haag, helaas uitverkocht.
3 De Consulentschappen Nme in Gelderland en Flevoland hebben voor het jeugdwerk publikaties samengesteld die een wegwijzer willen zijn bij de organisatie van nme-activiteiten.

HOOFDSTUK 4

ORGANISATIE

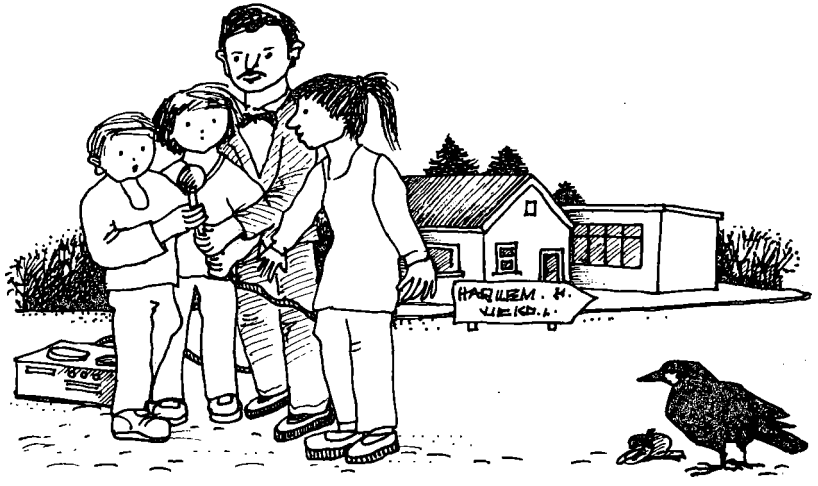
4.1 ORGANISATIE VAN EEN NIEUWE GROEP

Over het opstarten en organiseren van een nme-jeugdgroep kan veel gezegd worden. Allereerst dient men zich de vraag te stellen of het wel een *club* moet worden. Vanuit praktische overwegingen (beperkt aantal vrijwilligers) maar beslist ook vanuit de doelstelling kan het zinvoller zijn om meer *open activiteiten* te organiseren (instuiven, jeugdwandelingen e.d.) of zelfs alleen *incidentele activiteiten*, bijvoorbeeld ter gelegenheid van open dagen of vakantie-activiteiten. In het algemeen kan gesteld worden dat een club meer mogelijkheden voor continuïteit en een planmatige aanpak biedt en dat open activiteiten meer vrijheid bieden.
Meteen daarna komt de vraag of het mogelijk is om de nme-jeugdgroep *binnen een bestaande organisatie* (natuur- of milieu-organisatie of jeugdwerkorganisatie) kan worden opgericht, of dat het een geheel *nieuwe organisatie* moet worden. Bedenk daarbij dat aanhaken bij een bestaande organisatie meer kansen op ondersteuning en samenwerking biedt en dat een nieuwe organisatie zich veelal eerst een plek en bekendheid moet verwerven. Maak eerst een *inventarisatie* welk aanbod er plaatselijk al is. Uit die inventarisatie wordt duidelijk of aansluiting te vinden is bij bestaande clubs als Jong Nederland, Rangergroepen van het Wereld Natuur Fonds, plaatselijke IVN-afdelingen, een buurthuis, etc. Het kan zijn dat de ideeën voor een nieuwe groep prima passen binnen het activiteitenpakket van die clubs. Ook is het mogelijk om binnen de bestaande organisaties een werkgroep te worden die al dan niet incidenteel natuur- en milieu-educatieve activiteiten organiseert.
Hieronder volgt een aantal aanbevelingen voor de inventarisatie en de daarop volgende planvorming.

Peilen van behoeften

Plannen voor de oprichting van een nme-jeugdgroep kunnen gebaseerd zijn op signalen dat hieraan behoefte is. Ook kan een natuur-

of milieu-organisatie of jeugdwerkorganisatie een nme-jeugdgroep wenselijk achten om de interesse te wekken. In al deze gevallen is het echter toch van belang om een beperkter of een grondiger *behoefte-onderzoek* te doen. Met een onderzoek kan aangetoond worden hoe breed het draagvlak voor de plannen is. Ook kunnen specifieke wensen op tafel komen die het plan meer inhoud zullen geven. Deze gegevens kunnen bijeen worden gebracht door gesprekken te voeren met de doelgroep, door gesprekken te voeren met ouders en leraren, of door een enquête te houden. Deze verschillende manieren kunnen elkaar natuurlijk ook aanvullen. Bekijk goed op welke wijze de verkenning de duidelijkste resultaten geeft.



Uitgangspunten en mogelijkheden

De uitgangspunten moeten helder zijn.

- *Waarom* start er een (nieuwe) club?
- Op welke *doelgroep* richt de nieuwe club zich?
- Wordt er *aansluiting* gezocht bij een provinciale of landelijke organisatie?
- Kan er plaatselijk *samengewerkt* worden, bijvoorbeeld IVN-afdeling, buurthuis?

Stel een *programma van eisen* op. In het programma van eisen staan vooral de activiteiten genoemd die de club wil gaan ondernemen. Dit

nog zonder te diep in te gaan op mogelijke accommodaties en financiën.
Niet alleen de uitgangspunten moeten helder zijn, maar ook de mogelijkheden om de club met succes te laten draaien.
- Zijn er *voldoende vrijwilligers?*
- Is er *voldoende kennis en vaardigheid* bij de vrijwilligers?
- Biedt de *omgeving voldoende mogelijkheden* voor nme-activiteiten?
- Hoe zit het met *huisvesting en financiën?*

Financiën

Financieel zal er ook het een en ander geregeld moeten worden. In de eerste plaats gaat het om *investeringskosten:* de eenmalige kosten om de groep op te starten. Soms wordt startsubsidie gegeven door de gemeente en/of door een landelijk fonds. Indien de groep deel uitmaakt van een grotere organisatie, kan het mogelijk zijn om vanuit deze organisatie een (start)bijdrage te krijgen. Maak in elk geval tijdig een begroting.
Daarnaast zal er een overzicht moeten komen van de *jaarlijks terugkerende kosten.* Ook hier zal meestal via subsidies of contributies in moeten worden voorzien. Hierbij mag het regelen van de "interne" subsidie van de organisatie waartoe de club gaat behoren, niet worden vergeten.
Soms is het om financiële redenen slimmer om een zelfstandige groep te vormen, die van eigen subsidiemogelijkheden gebruik kan maken bijvoorbeeld van subsidieregelingen voor het jeugdwerk.
In beperkte mate kan de club ook zelf geld verdienen. Enkele voorbeelden zijn vergoedingen voor beheerswerk in natuurgebieden, inzamelen van oud papier, organisatie van bazaars, ruilbeurzen e.d., verkoop van zelfgemaakte artikelen zoals nestkasten, jam en groenten uit de eigen tuin.

Huisvesting

Huisvesting is een belangrijk punt. Bijeenkomsten op wisselende lokaties blijken vaak een knelpunt. Een *eigen vast honk* vergroot de levensvatbaarheid van de groep. Eigen gebouwen blijken echter in de praktijk ook vaak een blok aan het been. Voor de aanvangskosten is vaak wel subsidie te vinden, maar voor de jaarlijks terugkerende

exploitatiekosten is echter vaak slecht dekking te vinden. Veel energie gaat dan verloren aan financieel getob.
Als vast honk voor natuur- en milieu-educatieve activiteiten kan ook gedacht worden aan *kinderboerderijen, tuincentra, nme-centra, natuurhistorische of streekmusea, buurthuizen, etc.* De samenwerking kan voor beide partijen vruchtbaar zijn.

4.2 PUBLICITEIT EN MARKETING

Bij publiciteit gaat het erom dat anderen een positief beeld krijgen van de activiteiten van de club. Bedrijven en instellingen werken vaak met een public relations- en marketingplan om aan positieve beeldvorming te doen. Het zal wellicht voor een vrijwilligersorganisatie niet doenlijk zijn om alle aspecten grondig uit te zoeken. Maar misschien kan het nme-jeugdwerk toch een graantje meepikken van ervaringen elders.
Bij *publiciteit* gaat het er om aan de doelgroep duidelijk te maken wat de club wil. Bij *marketing* gaat het er om zicht te krijgen op de wensen en verwachtingen van de doelgroep.

Marketing

Het kennen van de doelgroep die je wilt bereiken is een van de belangrijkste onderdelen van marketing. Dit geldt zeker als niet vanuit een georganiseerd verband wordt gewerkt. Bij clubs die wekelijks bij elkaar komen zijn de doelgroepen redelijk vast omlijnd. Wordt echter een activiteit georganiseerd met een open inschrijving voor "iedereen", dan komt toch de vraag om de hoek: "Wie is die iedereen?".
Een omschrijving van de doelgroep geven is moeilijker dan je denkt. Stel dat de doelgroep is "jeugdigen uit ons dorp". De eerste vraag die dan opduikt is: Wie zijn die jeugdigen dan precies. Een club kan niet iedereen bereiken. Er zijn beperkingen in tijd, geld, inzet en mogelijkheden van vrijwilligers, ruimte en capaciteit, die een keuze voor een *specifieke doelgroep* gewoon noodzakelijk maken.

segmenteren

Het onderverdelen van bijvoorbeeld de doelgroep "jeugd" wordt ook wel *segmenteren* genoemd. Er wordt een indeling gemaakt in

categorieën jongeren. Op deze manier kan een zo nauwkeurig mogelijke afstemming van het aanbod op de wensen en verwachtingen van de betreffende groep jongeren worden verkregen.
Bestudering van de doelgroep heeft tevens tot gevolg dat een beter inzicht ontstaat in wat er leeft in die groep. En dat is alleen maar positief.

Voor de bestudering van de doelgroep is het goed vragen te stellen. Bij het segmenteren van de groep "jeugd" kunnen de volgende vragen worden gesteld:
- *welke leeftijd* heeft de te bereiken groep jeugd precies;
- op *welke school* zit de jeugd van de gekozen doelgroep;
- wordt gemikt op het bereiken van *jongens of meisjes;*
- hoe is bij gemengde groepen (jongens en meisjes) de *verhouding jongens-meisjes* op die leeftijd;
- welke *kennis en ervaring* heeft de jeugd uit de doelgroep;
- *hoeveel geld* hebben ze te besteden en waar gaat het geld aan op;
- wat zijn hun *interesses en welke hobby's* hebben ze;
- etc.



Het zal duidelijk zijn dat gedetailleerde informatie over de doelgroep kan helpen bij het samenstellen van een geschikt aanbod. Op basis van de kennis omtrent de doelgroep kan een zo aantrekkelijk mogelijk programma worden gemaakt.

De doelgroep van de activiteit kan een andere zijn dan de doelgroep voor de publiciteit. Stel, we organiseren een speurtocht voor kleuters uit de buurt. In dit geval zullen we onze publiciteit moeten richten op de ouders van de kleuters. Het is altijd goed direct diegenen te benaderen die over deelname beslissen.

wat kost het?

Een tweede terrein dat bij marketing verkend moet worden is de prijs. Niet alleen de *prijs in harde guldens,* maar ook de prijs in de zin van: Wat moet iemand ervoor over hebben om aan de activiteit deel te nemen? Dus een *prijs in de zin van motivatie.*
Probeer de prijs in guldens altijd zo verantwoord mogelijk te maken. Overvraag niet, maar bedenk ook dat veel mensen de mening zijn

toegedaan dat gratis activiteiten "nooit iets" kunnen zijn. Zorg er ook voor dat de activiteiten kostendekkend zijn, al dan niet met extra bijdragen.
Wat betreft de psychologische prijs is het belangrijk vooral te letten op mogelijk concurrerende activiteiten in de buurt of op de televisie. Slechts weinig jongeren zijn bereid om de ponyclub of een favoriet televisieprogramma te laten schieten voor een speurtocht.

Publiciteit

Vaak wordt alleen publiciteit gemaakt in concrete gevallen, bijvoorbeeld bij het reclame maken voor een bepaalde activiteit. Dat is ook niet zo vreemd. Het is al druk genoeg om het reguliere activiteitenprogramma rond te krijgen. Indien de club echter niet regelmatig werkt aan haar bekendheid zullen plotselinge reclameboodschappen, die tot doel hebben externen te informeren of te werven, weinig effect hebben. Dat merkbekendheid verkoopt, is een keihard gegeven uit het bedrijfsleven. Daarom is het voor een club belangrijk aan *positieve beeldvorming* te werken. Heeft een club een sympathieke uitstraling, dan zullen kinderen sneller lid worden, vrijwilligers en sponsors makkelijker te werven zijn. Kortom, een club die het goed wil doen, zorgt dat de buitenwacht een positief beeld heeft van de club. Dit onderwerp van beeldvorming en publiciteit leent zich uitstekend voor de inschakeling van hulp van een deskundige. Nodig eens een plaatselijke journalist of reclame-man uit om adviezen te krijgen.

publiciteitsplan

Wil de club publiciteit grondiger gaan aanpakken en bijvoorbeeld regelmatiger of intensiever naar buiten treden, dan kan het best een *publiciteitsplan* worden opgesteld. Het publiciteitsplan geeft in stappen aan hoe de gewenste publiciteit kan worden bereikt. Gekeken wordt welke publiciteitsmiddelen ter beschikking staan. Als publiciteitsmiddel komen de *folder*, de *krant*, het *affiche*, de *regionale en lokale omroep* en *mond op mond reclame* in aanmerking. Bij de keuze van een publiciteitsmiddel is de vraag of het beoogde middel de doelgroep wel bereikt. Kijk dus even door de bril van de doelgroep: trekt het de aandacht, wekt het de interesse op, wekt het verlangen op en zet het tot actie aan.

Een publiciteitsplan voorkomt onnodige discussie tijdens de uitvoering, verheldert te ambitieuze plannen en biedt een stevig houvast voor de evaluatie. Want er is natuurlijk iets mis als een club een open dag organiseert met als doel nieuwe leden te krijgen en na enkele weken merkt dat de drukbezochte open dag geen enkel nieuw lid heeft opgeleverd...

Werken aan het imago

Er zijn talloze middelen die aan het positieve gezicht van een club kunnen bijdragen.

eigen gebouw

Clubs met een eigen gebouw kunnen juist door de wijze van onderhoud en de aard van de inventaris al een fantastisch visitekaartje in handen hebben. De sfeer die het gebouw uitstraalt kan bepalend zijn voor iemands mening over een organisatie.

logo

Het voeren van een eigen clublogo dat steeds naar voren komt op briefpapier, affiches, persberichten, het gebouw enz. draagt bij aan de herkenbaarheid van de club. In het logo alsook in drukwerk zal de sfeer van de club naar voren moeten komen. De meeste organisaties met provinciale of landelijke vertakkingen hebben een eigen logo. Het voeren van hetzelfde logo door de plaatselijke afdeling is zonder meer publiciteitsverhogend. Publiciteitsmaterialen van de landelijke organisatie zullen dan ook plaatselijk herkend worden. Een en ander werkt bovendien kostenbesparend.
Het logo kan terugkomen op affiches, folders, stickers, vlaggen en noem maar op. Het beeldmerk wordt dan de herkenbare blikvanger.

externe publiciteit

Niet alle jeugdclubs of treden zelfstandig naar buiten. Soms zijn jeugdgroepen een onderdeel van een groter geheel. Bekijk in dat geval of de publiciteit meegenomen kan worden in de publiciteit van de totale club of dat specifieke aandacht voor een onderdeel noodzakelijk blijft. Geef wel aan dat de activiteit door bijvoorbeeld de werkgroep jeugdactiviteiten van het IVN georganiseerd wordt. Het wekt

vertrouwen als mensen lezen dat er meer is dan alleen die specifieke activiteit.
Het op brede schaal bekend maken van de activiteiten kan een zeer positief effect hebben op de beeldvorming van de club. Verspreid het activiteitenprogramma breder dan alleen de eigen leden en de buurt. Laat bijvoorbeeld in regionale huis-aan-huisbladen een regelmatig terugkerende activiteitenkalender opnemen. En bij speciale gelegenheden vindt er natuurlijk een persconferentie plaats met foto's in de kranten en een praatje op de radio.
Een eigen clubkrantje is een prima middel voor de interne publiciteit, maar waarom niet een aantal exemplaren extra drukken en deze sturen aan personen en organisaties waarmee je als club samenwerkt? Denk aan gemeentebestuur, wethouders, ambtenaren, scholen, bibliotheek, winkeliers, leveranciers, collega-clubs enz.

Benaderen van de pers

Berichtgeving in regionale dag- of weekbladen heeft een hoge *publiciteitswaarde*. Probeer met een redacteur van de krant een goede relatie op te bouwen. Stel een plan op met data wanneer welke informatie in de krant zou moeten. Laat de stukken schrijven door iemand die dat goed kan. Zorg voor goede foto's; liever geen foto dan een slechte.
Denk ook eens aan minder gangbare vormen van "pers": schoolkranten, verenigingsblaadjes, buurtkranten en bulletins van gezondheidscentra.

Persbericht

Doorgaans wordt de pers van activiteiten op de hoogte gesteld middels persberichten. Bij het opstellen van een persbericht moet op de volgende zaken worden gelet.

inhoud:

- Zorg dat het bericht zo actueel mogelijk is.
- Elk persbericht geeft antwoord op de vragen: wie, wat, waar, wanneer, waarom en hoe.
- Maak tussen de regels door geen reclame voor eigen club. De aankondiging van een activiteit is al reclame genoeg. Leg zonodig wel uit wat de club is en doet.

- Een bericht moet in ieder geval betrouwbaar zijn en in begrijpelijke taal opgesteld.
- Verzin een pakkende kop en een pakkende ondertitel voor de kop.
- Zorg dat de tekst aanspreekt en de sfeer van de activiteit uitstraalt. Vermijd stadhuistaal, maar waak ook voor telegramstijl.

opzet:
- Laat een persbericht altijd vergezeld gaan van een begeleidende brief met briefhoofd waarin staat wie het persbericht verzonden heeft, inclusief adres en telefoonnummer.
- Schrijf het bericht zo dat het in principe ongewijzigd in de krant kan.
- Begin altijd met het belangrijkste nieuws. Vaak kort de redactie een bericht in. Schrijf het artikel zo dat de redacteur "van onderaf" kan schrappen.
- Gebruik korte zinnen, geen moeilijke woorden en alleen vaktermen als ze functioneel zijn.
- Schrijf voorkeurspelling.
- Adresseer het persbericht het liefst aan een persoon en informeer na verzending eventueel of het bericht aangekomen is en wat er mee gebeurt.
- Nodig eventueel een redacteur en fotograaf uit een kijkje te komen nemen tijdens de activiteit.

vorm:
- Zet boven een persbericht in vette letters "persbericht".
- Beschrijf het papier aan één kant (dat is makkelijker voor de mensen die de tekst moeten zetten). Gebruik regelafstand 2. Zorg voor ruime kantlijnen zodat men op de redactie regels kan toevoegen of verbeteringen kan aanbrengen.
- Maak gebruik van een typemachine of maak een duidelijke computeruitdraai.

Maken van affiches en folders

Het doel van een affiche is aandacht te trekken en informatie te geven. Een affiche moet van een afstand goed te lezen zijn. Gebruik daarom een duidelijke letter, geef geen overbodige informatie, houd het eenvoudig en vermeld alleen hoofdzaken. Hoofdzaken zijn: doelgroep, plaats, datum, tijd en aard van de activiteit.
In een folder kan meer informatie staan dan op een affiche. Het blijft altijd de vraag of een folder gelezen wordt. Een verenigingsblaadje of buurtkrant wordt meestal gelezen of op zijn minst doorgebladerd. Een opvallende pagina in de stijl van het affiche of de folder zal de aandacht trekken.

affiche

Een affiche moet opvallen. Daarom worden sprekende kleuren en grote vlakken gebruikt. Een affiche vraagt een speciale *vlakverdeling:* de compositie. Een traditionele vlakverdeling is betrouwbaar en brengt weinig risico's met zich mee. Klassiek is de verhouding waarbij het centrum van de lay-out iets boven het eigenlijke midden wordt geplaatst: het optische midden. Een andere mogelijkheid is de tekst beneden aan het vlak te plaatsen. Het geheel steunt dan als het ware op de onderkant.



Kindertekeningen blijken vaak ook goed te werken als affiche. Dan hoeft men zich minder te houden aan zaken als vlakverdeling. Vraag de kinderen wel om grote, duidelijke vormen en kleuren te gebruiken. Een aantrekkelijke mogelijkheid is om een bepaalde, aansprekende plaat in een groter aantal te laten drukken waarbij een strook vrij blijft. Hierop kan men dan wisselende activiteiten aankondigen. Denk hierbij ook eens aan sponsoring. Een drukker of krant is natuurlijk ideaal.

folder

Een folder dient op te vallen, aantrekkelijk en uitnodigend te zijn. Dat kan door de vorm, het kleurgebruik en de inhoud. Door de vorm kan de folder oproepen tot lezen. Gebruik een normaal vel papier eens door het op een andere manier te vouwen. Een folder in de vorm van een pop-up kaart zal meer aanspreken. Probeer ook een andere kleur te gebruiken. Geef niet te veel informatie maar zorg wel voor de noodzakelijke gegevens. Presenteer de informatie op een aantrekkelijke manier.

Zorg dat de folders en affiches op plaatsen terecht komen waar de doelgroep regelmatig aanwezig is. Openbare gebouwen zijn ideale plaatsen om door middel van affiches en folders publiciteit te maken. Denk hierbij aan bibliotheek, postkantoor, gemeentehuis, bezoekerscentrum, museum, discotheek, etc.

Op school kunnen leerlingen na een promotioneel praatje een folder mee naar huis krijgen. De interesse is dan gewekt en de folder geeft de achtergrondinformatie.

publicatieborden en stands

Sommige jongeren komen veelvuldig op dezelfde plaatsen. Denk maar eens aan het fietsenhok op school. Deze plaatsen zijn dus uiterst

geschikt om een publiciteitsbord op te hangen of te plaatsen, ofschoon de kans dat graffiti toeslaat groot is.
Maak ook eens gebruik van de mogelijkheid een stand te plaatsen op een jaarlijkse activiteitenmarkt of braderie. Denk ook aan bibliotheek, bezoekerscentrum, natuur- en milieucentrum.
Naambekendheid krijgt de club ook door de naam te laten vermelden in telefoonboek, gemeentegids, activiteitenkalender VVV, parochiegids e.d.

Een eigen clubblad

Een toenemend aantal groepen, zowel binnen het jeugd- en jongerenwerk als plaatselijke nme-groepen, heeft een eigen clubblad of heeft de mogelijkheid een aantal pagina's te vullen in het verenigingsblad van de moederorganisatie. Een eigen blad bepaalt gedeeltelijk het gezicht van de club. In feite behoort een blad een onderdeel te zijn van een breed publiciteitsplan. Daarom moet een blad onder steeds dezelfde naam regelmatig uitkomen. In de meeste gevallen is de voorkant herkenbaar. Er wordt bijvoorbeeld per uitgave gewisseld van foto of tekening.
Het blijkt in de praktijk vaak moeilijk een clubblad gevuld te krijgen. Met enthousiasme wordt eraan begonnen, maar alleen de echte volhouders redden het. Een eenvoudige opzet en een combinatie met informatie die toch moet uitgaan is aan te bevelen. Denk hierbij aan startinformatie aan het begin van het seizoen, uitnodiging voor een kerstviering, informatie over het kamp of bivak, enz. Omdat veel jeugdgroepen een onderdeel zijn van een plaatselijke club met activiteiten voor verschillende doelgroepen is het van belang voor elke groep een vaste plaats in het clubblad te hebben.

redactie

Elk blad kent een redactie. Een redactie kan het beste bestaan uit mensen die het leuk vinden om een krantje te maken. Zo mogelijk zitten in de redactie mensen met *verschillende achtergronden en vaardigheden:* schrijvers, tekenaars, lay-outmensen, maar ook kinderen, ouders, etc.
Probeer van de redactie zoveel mogelijk een eigen groep of groepje te maken dat zelfstandig kan functioneren. De redactie bepaalt de inhoud

van het blad op basis van overleg, maakt een jaarplanning waarin de sluitingsdata voor de kopij en de verschijningsdata van de nummers. Als deze planning verspreid wordt, weet iedereen wanneer de stukken gereed moeten zijn. Met de planning in de hand kan de redactie kinderen, leiding of ouders benaderen om een stukje te schrijven over een activiteit.

inhoud

Het blad kan zich richten op de kinderen, de ouders of de begeleiders. Het moet duidelijk zijn voor wie het blad bedoeld is. Ook kunnen verschillende pagina's bedoeld zijn voor verschillende lezers of leeftijdsgroepen.
De inhoud van het blad moet gevarieerd zijn maar toch ook herkenbaar. Het hanteren van een aantal vaste rubrieken kan hierbij behulpzaam zijn. Welke rubrieken dat zijn hangt onder meer van de lezers af. Te denken valt aan:
- *verslagen van bijeenkomsten.* Verslagen moeten actueel zijn en geen droge opsomming van feiten. Niet: "De op woensdagmiddag georganiseerde boswandeling was geslaagd. De wandeling werd begeleid door een deskundige. Ruim 75 kinderen maakten gebruik van ons aanbod". Maar: "Tijdens de boswandeling kwamen we allemaal sporen tegen. We zagen zelfs het spoor van een das. Jaap vond een rups. We hebben toen vreselijk gelachen." Door kinderen aan het woord te laten wordt een verslag levendiger.
- *reportages van activiteiten.* Reportages kunnen meer dan een verslag ingaan op de achtergronden van een activiteit. Een reportage kan langer zijn en hoeft niet altijd nieuwswaarde te bevatten.
- *omslagartikel.* Een artikel van een buitenstaander of een bestuurslid die zijn mening geeft over een bepaalde, actuele zaak.
- *interview.* Niet gemakkelijk maar wel beslist de moeite waard. Zowel mensen binnen de groep als van buiten kunnen worden geïnterviewd over uiteenlopende onderwerpen.
- *de natuur van de maand.* Een overzicht van of een greep uit de opmerkelijke zaken die in de afgelopen tijd zijn waargenomen in de natuur. Een andere mogelijkheid is het attenderen op gebeurtenissen die de komende periode in de natuur zijn te verwachten.
- *tips voor activiteiten.* In elk nummer wordt de educatieve

mogelijkheden rond een bepaald thema uitgewerkt.
- *een lid aan het woord.* Een lid van de club stelt zich voor een geeft zijn/haar mening over de activiteiten van de club.
- *een activiteitenkalender.* Een overzicht van hetgeen er de komende periode staat te gebeuren.
- *de verjaardagskalender.* Wie van de leden en leidinggevenden is in de komende periode jarig. Niet voor alle leeftijden een geschikte rubriek.
- *opmerkelijke nieuwtjes.* Dit kunnen nieuwtjes zijn van het bestuur of de werkgroepen, de overkoepelende organisaties, leuke wetenswaardigheden uit de kranten, gekke uitspraken van leden en noem maar op.
- *overgenomen artikelen.* Soms zijn bepaalde artikelen interessant om over te nemen, geheel of gedeeltelijk. Bij een beperkte oplage die wordt verspreid in een kleine kring hoeft geen toestemming te worden gevraagd voor overname van artikelen. Vermeld wel altijd de bron en auteurs. Overigens zijn ook kranteartikelen goed leesbaar te kopiëren.
- *boekrecensies.* Bespreking van inspirerende boeken of brochures.
- *aankondigingen.* Interessante tentoonstellingen of lezingen van andere organisaties.
- *spelletje.* Veel mensen waarderen een puzzel o.i.d.

Bovenstaande zaken zijn, mits gepland, goed uitvoerbaar. Zorg dat het merendeel van de artikelen lang te voren gereed is. Een goede planning kan dit garanderen. Een activiteitenkalender kan ver van te voren gereed gemaakt worden en dat geldt voor meer artikelen die weinig onderhevig zijn aan de actualiteit.

kosten en baten

Clubbladen hebben meestal een kleine *oplage.* Het is niet interessant het blad te laten drukken omdat de kosten hoog uitvallen in vergelijking met andere mogelijkheden. Het maken van fotokopieën of eventueel stencillen ligt het meest voor de hand. Maar ook dat kost geld. Bij gebruik van een gekleurde kaft en foto's zullen de kosten nog groter worden.

Er zijn verschillende mogelijkheden om het clubblad niet helemaal uit de eigen kas te hoeven betalen. Wellicht zijn er mensen te vinden die de club een warm hart toedragen. Deze mensen kunnen een *abonnement* nemen. Ook het plaatsen van advertenties is een bron van inkomsten. Soms is een drukker bereid de voorkant van het blad voor een jaar te drukken.

vormgeving

Het belang van een goede vormgeving wordt vaak onderschat. Een *goede lay-out* is belangrijk voor een blad. Het clubblad moet opvallen en iets losmaken bij de lezers, *herkenbaarheid* is essentieel. De meeste lezers zullen eerder iets lezen dat ze kennen, dan iets volkomen vreemds. Zorg dus dat het blad een *eigen gezicht* heeft. Het uiterlijk van het blad is immers het eerste wat de lezer ziet. Ziet het blad er mooi uit dan nodigt het ook uit tot lezen. Ook het formaat, gebruik van kleur, foto's en tekeningen bepalen of mensen een blad wel of niet aantrekkelijk vinden. Een lezer wordt ook "gepakt" door de wijze waarop de koppen en de artikelen geplaatst zijn.

---

praktische tips bij de vormgeving

- Bij de opmaak van een blad maak je eerst een dummy. Je plakt de pagina's aan de hand van de verhouding tussen de lengte en kolombreedte van een artikel. Zo heb je overzicht over welk artikel op welke pagina komt te staan. Het aantal illustraties laat je afhangen van de hoeveelheid tekst en de grootte van de koppen. Beter is het, van tevoren te bepalen welke illustraties of foto's je wilt gebruiken en in welk formaat. Zo loop je niet het risico dat illustraties en foto's door ruimtegebrek in een hoek gedrukt worden. In een clubblad zijn de tekeningen en foto's wellicht nog belangrijker dan de tekst.
- Illustraties maken een clubblad levendig. In clubbladen zie je weinig goede illustraties of tekeningen. Dat komt omdat het plaatsen van foto's vaak duur is. Het maken van leuke tekeningen is niet iedereen gegeven. Probeer toch leuke tekeningen te verzamelen of zoek iemand die tekeningen speciaal voor het clubblad wil maken. Plaats alleen foto's als ze ook goed reproduceerbaar zijn. Tekeningen van kinderen doen het altijd goed. Het blad wordt dan zeker ingezien en ongetwijfeld ook gelezen.
- Werk in kolommen en varieer daarmee. De keuze van de breedte van de tekstkolom is gedeeltelijk afhankelijk van het formaat van de pagina. Een afwijkend formaat is voor de herkenbaarheid aardig. De verwerking is vaak ingewikkelder. Hoe groter het aantal kolommen per pagina, des te meer mogelijkheden biedt het lay-outen. Zorg dat een kolom niet te breed (60 letters) en ook niet te smal (15 letters) is, anders vermindert de leesbaarheid van de tekst.
- Maak gebruik van zo min mogelijk verschillende lettertypes. Kies een vast, goed leesbaar lettertype, waarvan de vorm past bij de inhoud van het blad. Koppen van gelijkwaardige artikelen plaats je ook in dat lettertype. Andere, bijvoorbeeld vaste rubrieken, kalenders etc. kunnen een afwijkende kopletter hebben. Zo maak je de inhoudelijke verschillen in een artikel duidelijk.

- Tekstkolommen dienen recht geplakt te worden. Met het toenemend gebruik van de computer zal dit minder een probleem worden. Gebruik bij het opplakken van tekstkolommen hulplijnen getrokken met een lichtblauwe zogenaamde non-repro stift of een lichtblauw kleurpotlood. Deze lijnen zijn namelijk onzichtbaar voor kopieermachines, plaatmakers voor offset of elektronische stencils.
- Koppen mogen niet dansen. Maak je gebruik van wrijfletters, oefen dan eerst met een goedkoop vel. Koppen kunnen tegenwoordig mooi gemaakt worden met een computer. Let er wel op dat het blad niet te computerachtig gaat ogen. Dat doet niet professioneel aan.
- Een goed plakmiddel waarmee je artikelen op stramienvellen kunt plakken, is rubbercement. Rubbercement is uitgumbaar. Je kunt met rubbercement ingeplakte teksten zonder beschadigingen verwijderen. Kaders en lijnen trek je met een dunne viltstift. Ook is zelfklevende tape in de handel in allerlei dessins. Lay-outmaterialen zijn te krijgen bij de goede kantoorboekhandel.

4.3 ORGANISATIE VAN "GROTE ACTIVITEITEN"

Bij grote activiteiten gaat het om activiteiten die gezien de omvang in voorbereiding en uitvoering, alsook in de mate van uitstraling en mogelijk de duur van de activiteit, niet tot het reguliere programma van een club kunnen worden gerekend.
De bepaling wat een grote activiteit is, zal dus per club verschillen. Zo is voor een groep die uitsluitend kampen organiseert, een kamp een reguliere activiteit. Terwijl voor een club die wekelijks een middagactiviteit organiseert, een kamp gerekend kan worden tot de incidentele, grotere activiteiten. Voor de landelijke organisatie Scouting is de tweejaarlijkse Scout-in met meer dan 10.000 deelnemers een reguliere activiteit, voor een club op het dorp kan de opening van het clubhuis met vijftig aanwezigen een grote, eenmalige activiteit zijn. Ook dorpsfeesten, seizoensopeningen, milieumanifestaties, tentoonstellingen, activiteiten- of kampeerweekeinden kunnen "grotere" activiteiten voor een organisatie zijn.

Een "grote" activiteit kenmerkt zich onder andere door de extra *hoeveelheid werk* die van de organisatie en de vrijwilligers wordt gevraagd. Het vraagt immers extra tijd, inzet en financiën. Het besluit een grote activiteit te organiseren zal weloverwogen moeten worden genomen. Er zal goed bekeken moeten worden of het wel haalbaar is,

zeker als de reguliere activiteiten er niet onder mogen lijden. De vrijwilligers moeten er vierkant achter staan.
Een "grote" activiteit biedt ook *kansen.* Het organiseren van een grote activiteit kan namelijk een enorme "kick" geven. De onderlinge sfeer en samenwerking tussen vrijwilligers wordt erdoor verstevigd. Mensen leren elkaar meer waarderen en begrijpen. Het is ook een prima oefening voor organisatievermogen en gestructureerd werken. Het extra werk kan echter ook te veel worden. Mensen kunnen te veel hooi op de vork nemen. Er kan het nodige mis gaan. De activiteit is immers soms nogal onoverzichtelijk en ook de baten en lasten zijn vaak moeilijk in te schatten.
Vanuit dit perspectief is het goed om vroegtijdig met de organisatie te beginnen. Alles kan dan tot in de puntjes worden geregeld, maar er is ook ruimte om samen te genieten van zo'n grote klus.

goede voorbereiding is onmisbaar

De praktijk leert dat er heel wat mis kan gaan bij de organisatie van een grote activiteit. Vaak zijn het zaken die voorkomen hadden kunnen worden. Een *gestructureerde opzet en werkwijze* is daarom van het grootste belang. Dat geldt niet alleen voor de activiteit of de manifestatie zelf, maar ook voor de voorbereidingsfase. Het belang van de voorbereidingsfase wordt nogal eens onderschat. Daardoor ontstaan vaak problemen die er pas tijdens de uitvoering van de activiteit uitkomen. Een goede coördinatie is belangrijk, niet alleen op de grote dag zelf maar vooral ook tijdens de voorbereiding.

Initiatief: een idee ontstaat

Het plan voor een activiteit wordt geboren vanuit een *idee, een verzoek van de deelnemers, een gebeurtenis,* maar kan ook voortkomen uit een *speciale datum.* Een idee kan bij een of meer mensen opkomen. Iemand heeft bijvoorbeeld een kerstwandeltocht van de plaatselijke tennisclub gelopen en denkt: "Dat kunnen wij toch anders, daar zijn toch andere dingen mee te doen dan ik daar voorgeschoteld heb gekregen." Het tienjarig bestaan van de club is een prima aanleiding iets te organiseren en de organisatie in het zonnetje te zetten. Ook een gebeurtenis als bijvoorbeeld de afgraving van het plateau van Margraten kan aanleiding zijn om natuur- en milieu-educatieve activiteiten in dat

gebied te ontplooien met als doel de politiek er van te overtuigen dat afgraven een ramp voor natuur en milieu is.
Wanneer je je met een grote activiteit op het algemene plaatselijke publiek wilt richten, is het altijd zaak om zo snel mogelijk de planning van andere organisaties in de gemeente te raadplegen. Twee weken achter elkaar een dropping voor de jeugd, met als enig verschil de organiserende vereniging schiet zijn doel voorbij.

Analyse: nadere verkenning

Het idee is geboren en de volgende vraag duikt op: Wat willen we eigenlijk met het idee bereiken? Ofwel: Wat is het *doel van de activiteit.* Een club heeft bijvoorbeeld het idee om iets te organiseren waarbij alle inwoners van het dorp kennismaken met de club. Het doel dat de club daarmee wil bereiken kan zijn het kweken van goodwill bij de plaatselijke overheid en inwoners. Vervolgens zal de club zich bezinnen op de *werk- of organisatievorm* waarmee aan het idee vorm kan worden gegeven en het doel kan worden bereikt. Voor bovenstaande club is een demonstratieve optocht misschien niet zo geschikt, maar een luilak-natuur-speurtocht of een groot milieuspel op het marktplein mogelijk wel. Vervolgens moet ook nog getoetst worden of met de werkvorm de *doelgroep* wel wordt bereikt en of de *omgeving* geschikt is voor de gekozen werkvorm.

Wanneer doel en middel van de activiteit bekend zijn, wordt het tijd een aantal zaken op een rijtje te zetten:
- Is het *idee* wel zo geschikt, kan de activiteit voldoende uitstraling hebben?
- Zijn er *voldoende mensen* beschikbaar om de voorbereiding, de opbouw en de activiteit zelf voor elkaar te krijgen?
- Op *welke datum* zal de activiteit moeten plaatsvinden? Is dat haalbaar gezien de voorbereidingen en de uitvoering? Zijn er andere vergelijkbare activiteiten rond die datum? Wordt de doelgroep niet overvoerd?
- Zijn er *financiën* beschikbaar en zoniet, is het haalbaar om aan financiële middelen te komen?
- Is er *voldoende ruimte* ter beschikking? Zijn geschikte ruimtes ook praktisch en financieel gezien beschikbaar?
- *Welke materialen* zijn nodig? Is reëel in te schatten of deze materialen

op tijd te leen of te huur zijn?
- Aan wie moet het idee worden voorgelegd en *wie moet* uiteindelijk *beslissen* of de activiteit wel of niet georganiseerd wordt.

Als afsluiting van de analyse moeten alle bekende gegevens nog op papier worden gezet. In de praktijk bevalt het werken met een *draaiboek* goed. Een draaiboek bestaat uit een aantal hoofdstukken. In een draaiboek horen de volgende hoofdstukken thuis: *doel* van de activiteit, gegevens over de *doelgroep, medewerkers, materialen, accommodatie, financiën,* enz. In het draaiboek wordt per hoofdstuk stap voor stap aangegeven wat er moet gebeuren, door wie het moet gebeuren, wanneer en hoe. Zowel voor de voorbereiding als op de dag zelf. Geef aan wie welk onderdeel coördineert of ervoor aanspreekbaar is, geef deadlines aan.



Voorbereiding: taken verdelen

Om de activiteit hanteerbaar te maken, moet deze worden opgedeeld in een aantal grote *organisatorische blokken.* Uiteraard verschillen deze blokken per activiteit. Bij de organisatie van een open dag zijn bijvoorbeeld de volgende organisatorische blokken denkbaar: publiciteit, programma binnen, programma buiten, stands en informatiehoek, verzorging natje en droogje, nazorg.
Rondom elk blok wordt een *werkgroep* gevormd, die verantwoordelijk

is voor de voorbereiding en uitvoering van dat blok. Het is belangrijk stil te staan bij de bemensing van diverse werkgroepen. Taak, aantal en soort medewerkers dienen in evenwicht te zijn.
Om de verschillende blokken goed op elkaar af te stemmen is het raadzaam een *"kerngroep"* te installeren. De kerngroep wordt gevormd door vertegenwoordigers van de verschillende werkgroepen aangevuld met een of twee algemene coördinatoren. Dit klinkt heel zwaar; in de praktijk zal de omvang en de samenstelling afhangen van de organisatie zelf en kan de kerngroep ook gewoon de "kampploeg" of het "voorbereidingsgroepje" heten. Hoe groter en uitgebreider de activiteit, hoe groter het aantal mensen moet zijn dat op de een of andere manier meewerkt.
De kerngroep heeft tot taak een *strategie* uit te stippelen om de activiteit tot een succes te maken. De kerngroep geeft ook aan of er een *centraal thema of motto* is in het kader waarvan alle onderdelen van de activiteit of manifestatie moeten staan (eventueel na eerst een brainstorm met alle betrokkenen te hebben gehouden). De kerngroep *beoordeelt* de plannen voor de diverse onderdelen op inhoud, haalbaarheid in tijd, geld en inzet van menskracht. Tevens zorgt de kerngroep voor een goede *onderlinge afstemming* van de verschillende onderdelen. De kerngroep stuurt, begeleidt en steunt. Taken en verantwoordelijkheden van de kerngroep moeten duidelijk zijn. Ook moet duidelijk zijn welke zaken gedelegeerd zijn naar de werkgroepen. De kerngroep zal er bovendien voor moeten zorgen dat de organisatie in een goede onderlinge sfeer van de grond komt.
Het lid dat vanuit een werkgroep of subgroep deelneemt in de kerngroep dient het vertrouwen te hebben van de overige werkgroepleden.

taakverdeling binnen kerngroep

De volgende taakverdeling binnen een kerngroep kan dienen als voorbeeld. Bij een activiteit als bijvoorbeeld een kamp zullen er deels andere taken en betitelingen zijn.
- *coördinator.* Dit is degene die de grote lijn van de activiteit in zijn hoofd heeft, en de planning en diverse taken van de afzonderlijke werkgroepen begeleidt en bewaakt. De coördinator schrijft de vergaderingen uit en zorgt voor een vergaderplanning met een overzicht van wat er tijdens welke vergadering besloten moet gaan worden.

Zo'n planning geeft richting aan de werkzaamheden van de werkgroepen. De coördinator is ook degene die de externe contacten verzorgt.
- *secretaris/notulist.* De secretaris heeft een ondersteunende taak naar de werkgroepen. Hij kan zaken regelen en coördineren op het gebied van vergunningen, materialen en verzekeringen. Indien er gewerkt wordt met inschrijvingen dan coördineert hij dat.
Bij een omvangrijke activiteit is het aan te raden een notulist aan te stellen die het verslag van de kerngroepvergaderingen en de afsprakenlijst maakt en verspreidt. De notulen van de kerngroepvergaderingen kunnen het best aan alle leden van de afzonderlijke werkgroepen worden gezonden.
- *penningmeester.* De penningmeester maakt de begroting, vraagt subsidies e.d. aan, houdt bij wat uitgegeven wordt en betaalt rekeningen. Hij ondersteunt de werkgroepen ook bij de opzet en bewaking van hun begroting.
- *publiciteitsman of -vrouw.* Dit kerngroeplid zorgt voor een publiciteitsplan en de uitvoering daarvan.
- *programma- of activiteitenmensen.* Op basis van het activiteitenprogramma worden werk- of taakgroepen geformeerd. Vanuit iedere werkgroep neemt een afgevaardigde zitting in de kerngroep.

aandachtspunten voor werkgroepen
De volgende vragen zullen in de werkgroepen aan de orde moeten komen:
- Passen de gekozen (deel)activiteiten en werkvormen wel bij het doel van de activiteit?
- Wat kan de opbouw van het onderdeel zijn? Wat is geschikt om mee te beginnen? Hoe kan een goed slot eruit zien? Hierbij moet steeds uitgegaan worden van de deelnemers, de accommodatie en de beschikbare tijd.
- Hoeveel mensen zijn er nodig en wat moeten zij kunnen om de activiteit te laten slagen?
- Hoe ziet een goede tijdsindeling er uit? Is er voldoende afwisseling en variatie? Is er een alternatief voor het geval er iets mis gaat?
- Welke afspraken zijn nodig over materialen, organisatie etc.?
- Hoe worden de deelnemers betrokken bij de activiteiten?

- Welke veiligheidsaspecten moeten worden ingebouwd? Is er een EHBO-er in de groep?
- Hoe wordt de publiciteit, de uitnodiging en ontvangst van gasten e.d. verzorgd? Is het nodig hiervoor een apart draaiboek te maken?
- Zijn er mogelijk juridische knelpunten zoals met contracten en vergunningen? Moeten er verzekeringen worden afgesloten?

Voor meer gedetailleerde informatie over het programmeren van activiteiten verwijzen wij hier naar het tweede deel van deze serie: "Van doel tot programma".

draaiboek

In het voorgaande is het gebruik van een draaiboek al genoemd. Dit draaiboek gaat nu zijn diensten bewijzen. De aanvankelijk nog globale vragen worden *steeds gedetailleerder* en roepen weer nieuwe vragen op. Er worden steeds keuzen gemaakt, die weer bepaalde consequenties hebben. In vergaderingen worden de programma-onderdelen steeds bijgesteld en verder op elkaar afgestemd. Het draaiboek wordt het centrale document waar alle *grote en kleine aandachtspunten* in komen te staan, variërend van: "Wie ontvangt de burgemeester?" tot: "Wanneer moet de bakker betaald zijn?"
Spreek af wie over wat beslist als er dingen niet lukken of veranderd moeten worden. Zorg ervoor dat meer dan één persoon van dingen op hoogte is en regel vervanging bij ziekte.
Tot slot een voor de hand liggende opmerking: het is belangrijk om regelmatig in het draaiboek te kijken of alle afspraken nagekomen zijn en welke volgende stappen gezet moeten worden.

Kort voor de grote dag

Een bijeenkomst met alle medewerkers enkele dagen voor een grote activiteit is zeker aan te bevelen. Zo'n bijeenkomst zorgt voor een *opgewekte en slagvaardige sfeer*. De werkgroepen kunnen onderling de onderdelen nog eens toelichten en eventuele instructies geven. De coördinator krijgt de gelegenheid om *alle belangrijke informatie* voor de deelnemers aan de medewerkers door te geven. Voor de deelnemers is het namelijk vervelend als maar één persoon van de algemene organisatie op de hoogte is. Ook kan er besproken worden hoe te handelen in bepaalde situaties. Wat gaat er gebeuren als het materiaal

op is, waar vindt men de EHBO en meer van dat soort zaken. Bij grote manifestaties is het leuk als er een t-shirt, sjaal of pet kan worden uitgedeeld zodat alle medewerkers tijdens de activiteit herkenbaar zijn voor de deelnemers. Maar er zijn ook eenvoudiger herkennings-mogelijkheden, zoals een button met het clublogo of een zonneklep. Door middel van bijvoorbeeld kleuren kan worden aangegeven welk onderdeel een medewerker verzorgt.

De grote activiteit zelf

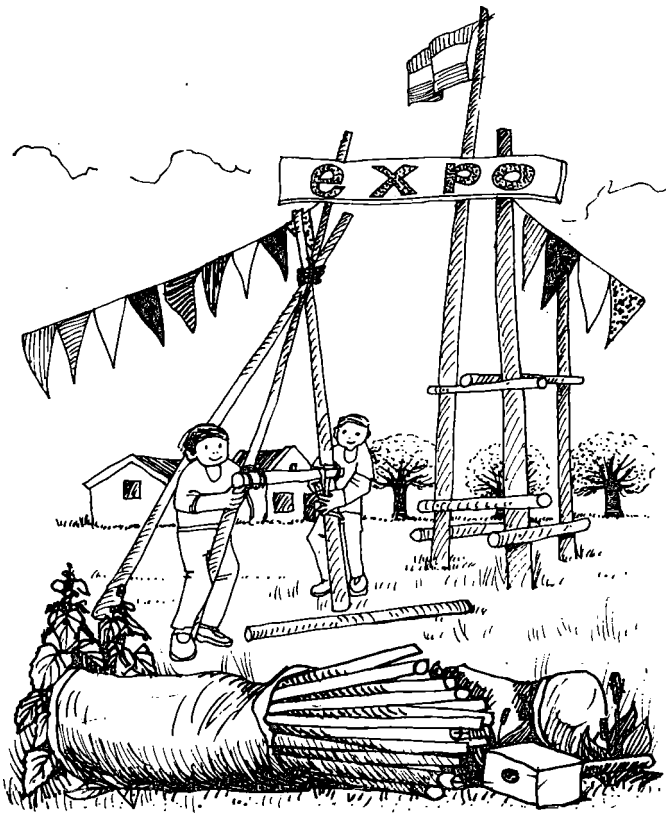
Als de deelnemers komen, dienen alle voorbereidingen afgerond te zijn, zodat de activiteit op tijd kan starten en iedereen voldoende aandacht heeft voor de deelnemers.
Voordat het zover is, is er eerst nog de opbouw, een niet te onderschatten klus. Enkele handige tips hiervoor:
- Maak een *lijst van werkzaamheden* in de opbouwfase, de activiteit zelf en de opruimfase.
- Maak een *schets van het activiteitenterrein* en geef aan waar wat plaatsvindt. Bekijk of er bij de diverse werkplekken wateraansluiting, licht en andere voorzieningen aanwezig of noodzakelijk zijn.
- Zorg voor duidelijke *richtingborden*. Zo zien de deelnemers waar wat te doen is. Een groot mededelingenbord met een plattegrond, een overzicht van de diverse programmaonderdelen, een tijdschema en verdere informatie is geen overbodige luxe bij een grote activiteit. Dit kan ook middels een uitdeelfolder worden geregeld.
- Maak een voorstel voor de *aankleding* van hoe het activiteitenterrein. Zorg dat er voldoende materialen aanwezig zijn om een leuke aankleding te garanderen. Bedenk van te voren wat allemaal nodig is. Hou ook rekening met de hoeveelheid en soort afval achteraf. Verspil niet onnodig veel niet her te gebruiken materiaal.
- Maak een *lijst met namen en telefoonnummers* van de kerngroepleden en werkgroepen.
- Zorg voor een goede ontvangst en *opvang van medewerkers van buitenaf*. Deel hen zo mogelijk in bij een onderdeel dat hun voorkeur heeft.
- Zorg voor een *privéruimte* waar medewerkers zich tijdens de activiteit even terug kunnen trekken. Vooral medewerkers die van buiten gevraagd worden, waarderen een goede verzorging. Zorg dat er steeds

een thermoskan met koffie, enkele boterhammen en wat fruit op de werkplekken klaar staan. Zorg ook voor medewerkers die hun plek niet kunnen verlaten.
- Een *assistentieteam* dat tijdens de activiteit hand- en spandiensten vervult is geen overbodige luxe. Zorg voor een verantwoorde afvalverwerking, dus zo mogelijk in gescheiden verzamelbakken. Bespreek tevoren het eventuele probleem van wegwerpservies. Soms zijn simpele alternatieven te bedenken: opgerolde pannekoeken met vulling in plaats van patatbakjes. Soms zal gekozen moeten worden voor het best haalbare alternatief.
- Zorg voor voldoende en schone *toiletruimtes*. Controleer dit laatste meerdere malen tijdens de activiteit.
- Zorg voor een *geluidsinstallatie* die op alle plaatsen goed te verstaan is. Instrueer de omroeper. Oeverloos geklets door een microfoon leidt de aandacht alleen maar af.
- Zorg voor een aparte ruimte waar materialen overzichtelijk zijn opgeslagen. Stel een beheerder aan, die weet waar alles zich bevindt en die de uitgifte van de materialen regelt. Dit kunnen punaises zijn, maar ook schoppen en zagen.
- Zorg dat tijdens de activiteit een lijst aanwezig is met *telefoonnummers van de dienstdoende arts, politie, ambulance, brandweer* en een lijst van namen en telefoonnummers van leveranciers.
- Zorg voor *contant geld* tijdens de activiteit.
- Maak een *lijst van genodigden*. Zorg ook voor opvang en eventuele verzorging van deze mensen.

Noodprogramma

Niet het leukste onderdeel om voor te bereiden, maar toch onontbeerlijk. Zorg dat er alternatieven of uitwijkmogelijkheden achter de hand zijn, als er dingen anders of helemaal mis lopen.
Bij een buitenactiviteit, waarbij je ook over een binnenruimte of grote tent kunt beschikken, zorg je voor een *regenprogramma* voor erg slecht weer. Bij een milieumarkt in de open lucht zul je zo mogelijk extra zeilen of grote stukken landbouwplastic achter de hand moeten hebben.
Wanneer een bepaald onderdeel of te bezoeken object op het laatste moment vervalt, kun je proberen een (eenvoudige) *activiteit in reserve*

te hebben of om *groepen of activiteiten te combineren.*
Indien zich veel *minder deelnemers* dan verwacht melden bij een manifestatie met veel activiteiten, is het ook gezelliger om groepen en activiteiten samen te voegen. Maak er samen het beste van!
Luister in elk geval altijd goed naar het weerbericht. Wordt erg slecht weer verwacht, waardoor de activiteit praktisch gezien in het water zal vallen, dan kan ook *afgelasting* worden overwogen. Dit kan echter alleen indien de medewerkers en de doelgroep hierover kunnen worden geïnformeerd.
Mensen die een lange reis achter de rug hebben alleen een kop koffie en de mededeling "sorry" aanbieden, kan echt niet. Zorg ervoor dat er in elk geval mensen aanwezig zijn op de geplande plek om informatie te verschaffen.



Evaluatie

Laat een evaluatie niet te lang op zich wachten. Bepaal vooraf welke aspecten in de evaluatie aan de orde moeten komen. Het *draaiboek* biedt hiervoor aanknopingspunten. Probeer evaluatie van de *grote lijn*, doel en gekozen activiteiten, te scheiden van evaluatie op *details* als de kwaliteit van de koffie. Beide zijn belangrijk, maar het maakt de discussie onoverzichtelijk om steeds van grote lijnen naar details te springen. Een grondige evaluatie kan veel bouwstenen voor de volgende keer opleveren, zorg dus voor goede *verslaglegging.*

HOOFDSTUK 5

SAMENWERKING

5.1 MOTIEVEN VOOR SAMENWERKING

Wanneer iemand met een organisatie wil samenwerken of wanneer twee of meer organisaties onderling willen gaan samenwerken, is de eerste vraag die beantwoord moet worden: *Waarom willen we samenwerken? Wat is daarmee te bereiken?* De wens tot samenwerking kan uiteenlopen van de eenmalige behoefte van een recreatiecentrum aan een ontdek-middag voor de jeugd tot de wens om twee organisaties als bijvoorbeeld een IVN-jeugdgroep en een jeugdnatuurwacht te laten fuseren.
Bij samenwerking is er een *gezamenlijk doel*. Dit betekent dat beide partijen dit doel zullen moeten nastreven en meestal iets van de eigen identiteit en soms ook doelstellingen moeten inleveren. Het is goed om daar van tevoren even bij stil te staan. Samenwerking lukt namelijk alleen indien beide partijen de samenwerking van harte willen.

Ondersteuning vragen en bieden

Een club kan er voor kiezen om met een andere organisatie samen te werken omdat die organisatie de club behulpzaam kan zijn op een of enkele terreinen. Het kan gaan om beschikbare *faciliteiten* zoals een geschikte ruimte of beschikbaar educatief materiaal. Het kan ook zo zijn dat de club verwacht gebruik te kunnen maken van *deskundigheid* of van extra *menskracht*. Misschien wil de club alleen maar gebruik maken van de *goede naam of bekendheid* van de partnerorganisatie.
In al deze gevallen komt de samenwerking vaak op ad hoc basis tot stand. De samenwerking kan zowel *eenmalig* als meer *structureel* van aard zijn.
Voorbeelden van deze vorm van samenwerking zijn IVN-jeugdclubs die hun activiteiten ontplooien vanuit een lokaal Nme-centrum, scoutinggroepen die IVN-afdelingen vragen om te helpen bij het uitzetten van een natuurtocht, en een kerkelijke gespreksgroep voor jongeren die bij een provinciaal consulentschap video- en discussiemateriaal leent.

Een nme-vrijwilliger kan aanbieden om een jeugdorganisatie te helpen bij natuur- en milieu-activiteiten voor de jeugd door middel van adviezen en materialen, maar ook door een training te verzorgen voor de jeugdwerkers. Ook dit is een vorm van ondersteuning.

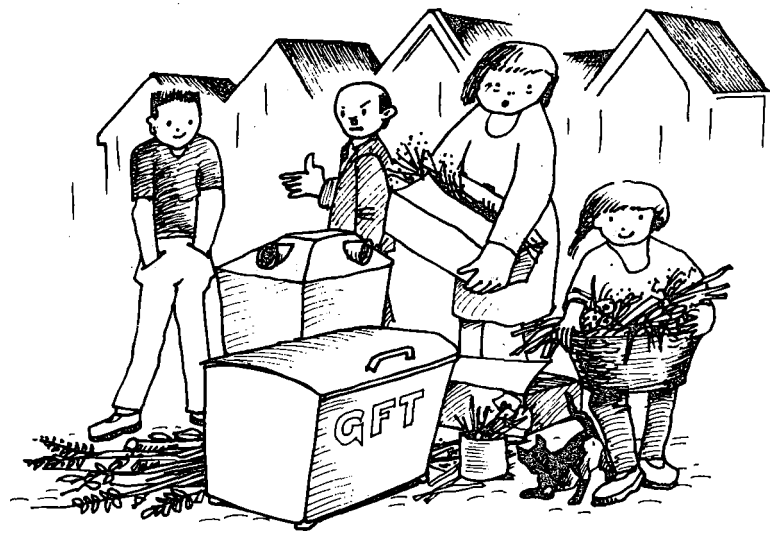
Krachten bundelen

De samenwerking wordt intensiever en meer een doel op zich wanneer organisaties besluiten dat zij *samen meer kunnen bereiken* dan elk afzonderlijk. Elke organisatie brengt dan *deskundigheid en middelen* in. Ook deze vorm van samenwerking kan zowel *eenmalig* zijn als *structureel*. Bij structurele samenwerking kan worden gedacht aan een samenwerking tussen natuur- en milieu-organisaties onderling bijvoorbeeld tussen IVN-afdeling, WNF-Rangers en Jeugdvogelwacht. Maar ook aan een samenwerking tussen een milieu-organisatie en het sociaal-cultureel werk in een plaats.
Op ad hoc basis is bundeling van krachten veelal gericht op een concreet doel. Bijvoorbeeld de inrichting van het terrein rond een buurthuis of scoutingcentrum met geschikte nestkasten en wilde planten. Soms is het een actueel thema zoals een campagne van Greenpeace of een inzamelactie voor een bedreigde diersoort, dat groepen ertoe brengt de krachten te bundelen. Bedreiging van de plaatselijke kinderboerderij of een fijn natuurlijk speelterrein is meermalen een situatie geweest waarin vele organisaties samen actie hebben gevoerd.

Geïntegreerde doelgroepbenadering

Organisaties kunnen bepaalde ontwikkelingen, sterk in het nieuws staande onderwerpen en gewenste veranderingen in de plaatselijke situatie dermate belangrijk vinden, dat zij besluiten om gezamenlijk met ieders inzet met deze zaken aan de slag te gaan. *Doel is dan om met ieders deskundigheid en ieders toegang tot bepaalde doelgroepen gezamenlijk een breed scala aan doelgroepen te kunnen bereiken.* Deze aanpak waarbij vele doelgroepen ieder via hun eigen kanalen worden benaderd, heet geïntegreerde doelgroepbenadering. Bij een geïntegreerde doelgroepbenadering kunnen organisaties betrokken zijn uit de sfeer van de overheden, het sociaal-cultureel werk, de gezondheidszorg, het onderwijs en natuur- en milieu-organisaties.
Deze vorm van samenwerking is de laatste jaren bewust gehanteerd in

een aantal gemeenten bij de invoering van gescheiden inzameling van klein chemisch afval en groente-, fruit- en tuinafval (GFT). De bevolking wordt benaderd via het onderwijs, de buurthuizen, de lokale pers, enz. Ook de activiteiten die voorjaar 1992 plaatsvonden rond het thema "milieu en ontwikkeling" en de UNCED-conferentie in Brazilië werden gekenmerkt door samenwerking van veelsoortige groepen. In veel gemeenten ontstonden platforms die samen activiteiten en manifestaties organiseerden gericht op alle lagen van de bevolking. Activiteiten van jongeren varieerden van inzamelen van handtekeningen tot verkopen van kringlooppapier, deelname aan straattheater en overleg met lokale bestuurders.
Onderwerpen die de mensen direct aangaan als "voedsel", "gezondheid", "onze omgeving" en "afvalscheiding" lenen zich goed voor een geïntegreerde doelgroepbenadering, waarin zeker ook het jeugd- en jongerenwerk een zinvolle en aantrekkelijke bijdrage kan leveren.



5.2 MOGELIJKHEDEN VOOR SAMENWERKING

Bij het ondernemen van nieuwe activiteiten is het raadzaam om eerst te inventariseren wat er speelt in een plaats of wijk en welke onderwerpen in de belangstelling staan. Daarna kan bekeken worden welke raakvlakken er zijn en welke mogelijkheden om samen te werken. In steeds meer plaatsen ontstaan *samenwerkingsplatforms* van (nme)-groepen en -instellingen. Met name lokale nme-centra kunnen hier een bindende rol vervullen.
Een organisatie die natuur- en milieu-educatieve activiteiten voor de jeugd wil organiseren, kan samenwerken met een breed scala aan organisaties. Wij geven hier een beknopt overzicht en geen details, maar verwijzen voor een overzicht van organisaties naar hoofdstuk 3.

Natuur- en milieu-organisaties

Bekend is het educatieve werk van de vele IVN-afdelingen. Maar ook organisaties als Wereld Natuur Fonds, Milieudefensie, Vogelbescherming en de KNNV kennen in een aantal regio's plaatselijke afdelingen. Deze organisaties zijn in veel gevallen bereid om incidenteel ondersteuning te verlenen. Soms is ook een meer structurele samenwerking mogelijk bijvoorbeeld bij de vorming van een jeugdnatuurwacht.

instellingen met een natuur- en milieu-educatief doel

Op de eerste plaats noemen we hier de *lokale nme-centra*. Dit zijn centra in een gemeente die zich geheel richten op natuur- en milieu-educatie en -voorlichting. Een deel van deze centra zijn gemeentelijke centra, een ander deel is in particuliere handen. Veel van deze centra zijn voortgekomen uit de zogenaamde schoolbiologendiensten die het natuuronderwijs op de basisschool stimuleerden. Nu richten de lokale nme-centra zich ook op andere doelgroepen. Zij beschikken over veel deskundigheid en faciliteiten.
Ook *bezoekerscentra* in of bij natuurgebieden kunnen een dergelijke spilfunctie vervullen. Bezoekerscentra hebben het grote voordeel dat de stap de natuur in maar heel klein is. De omgeving is vaak zeer aantrekkelijk.

natuur- en milieu-jeugdgroepen

In een deel van de gemeenten zijn groepen jongeren actief die zich bezighouden met natuuronderzoek en natuur- en milieubescherming. Sommige van deze groepen functioneren geheel zelfstandig zoals de afdelingen van de zogenaamde jeugdbonden, wat deze groepen zeer aantrekkelijk maakt voor tieners. Andere groepen hebben een aantal volwassen begeleiders.
We noemen hier de Jeugdbond voor Natuur- en Milieustudie, de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie, de Rangers van het Wereld Natuurfonds, de Jeugdnatuur- en vogelwachten en de jeugdgroepen van de IVN-afdelingen. Jongeren Milieu Aktief (JMA) is een pas enkele jaren oude jeugdorganisatie die jongeren middels vaak ludieke campagnes ertoe wil bewegen om milieuvriendelijker te leven.

kinderboerderijen en kindertuinen

Hoewel kinderboerderijen en kindertuinen op de eerste plaats zijn ingericht om kinderen (en hun ouders) vertrouwd te maken met dieren en met tuinieren, zijn zij vaak ook zeer geschikte lokaties voor natuur- en milieu-educatieve activiteiten. De beheerders zijn vaak echte buitenmensen die bovendien een natuurlijk talent hebben voor de omgang met kinderen en ander publiek.

dierentuinen en horti

Ook deze instellingen zien educatie steeds meer als één van hun hoofdtaken. Hierbij richten ze zich zowel op specifieke doelgroepen, zoals het onderwijs, als op het algemene publiek. Bij dit laatste speelt mede de noodzaak een rol om zich beter en commerciëler te profileren, daar subsidies vaak beperkter dan vroeger of zelfs geheel afwezig zijn. Ook bij deze "open activiteiten" is vaak veel aandacht voor de jeugd. Zo hebben de meeste dierentuinen wel een kinder verjaardagspartijtjes-aanbod en dierentuin-speurtochten. Ook zijn er dierknuffelochtenden (Artis) en bezoekmogelijkheden "achter de schermen". (Onder meer Artis, Amersfoort, Ouwehand). Van een dergelijk aanbod kan natuurlijk juist het jeugdwerk ook goed gebruik maken. Maar ook de activiteiten en faciliteiten voor het onderwijs zijn in overleg soms beschikbaar voor buitenschoolse jeugd- en jongerengroepen (Onder meer Noorderdierenpark, Artis, Ouwehand, Blijdorp).

Ditzelfde geldt voor Horti, heemtuinen e.d., waarvan sommige zich allang niet meer exclusief op de wetenschappelijke onderzoeker richten. Van activiteiten als hazen-speurtocht en eierenzoeken (Pasen), internationale kerstmarkt met versierde kerstbomen uit vele landen, wijn-proeven en Exotische bazaar (rond thema tropische vruchten en kruiden) hoeft men niet meer op te kijken. In heemtuinen worden vaak demonstraties rietvlechten, bijenkorven binden, honing slingeren en wilde-vruchtenjam-maken gegeven.



organisaties voor natuur- en landschapsbeheer, terreinbeheerders

Met name voor wat oudere kinderen en voor tieners kan werken in een natuurgebied een activiteit zijn die veel voldoening geeft. In veel provincies zijn stichtingen actief die vrijwillig landschapsbeheer coördineren en ondersteunen, maar ook terreinbeheerders van provinciale landschappen, Natuurmonumenten of Staatsbosbeheer kunnen goede gastheren zijn. In de meeste gevallen wordt het verrichten van beheerswerk gekoppeld aan een rondleiding door een bijzonder natuurgebied. Overigens zijn jeugdgroepen ook zonder beheerswerk te doen welkom.

Jeugdwerkorganisaties

Natuur- en milieugroepen die meer know how en ervaring zoeken in het werken met kinderen en jongeren kunnen aansluiting zoeken bij het jeugd- en jongerenwerk. Ook hier beperken wij ons tot een beknopt overzicht en verwijzen verder naar hoofdstuk 3.

plaatselijke afdelingen van identiteitsorganisaties

Jeugdorganisaties als Scouting en Jong Nederland hebben plaatselijke groepen die landelijk zijn georganiseerd. Deze organisaties werken op plaatselijk, provinciaal en landelijk niveau vanuit dezelfde doelstelling. De plaatselijke afdelingen zijn (net als de nme-afdelingen) zelfstandig, maar worden door hun provinciale en landelijke bureaus ondersteund.

ander plaatselijk jeugdwerk

Naast het landelijk georganiseerde jeugdwerk zijn er plaatselijk nog andere vormen van jeugdwerk zoals kerkelijk jeugdwerk, open jeugdwerk en jongerensozen. Ook deze groepen opereren vaak zelfstandig, maar kunnen soms wel een beroep doen op plaatselijke, provinciale en landelijke steunpunten met beroepskrachten.

kindervakantiewerk

In veel gemeenten worden in de vakantie(s) kindervakantieactiviteiten georganiseerd, variërend van een paar dagen tot een periode van een paar weken. Soms is de organisatie in handen van het club- en buurthuiswerk of de wijkvereniging; vaak zijn er speciale kindervakantiewerkcomités, waarin vooral vrijwilligers werkzaam zijn.

buurt- en clubhuizen, wijkcentra

In het sociaal-cultureel werk werken weliswaar beroepskrachten als kinderwerkers en tienerwerkers, maar in de praktijk drijven de activiteiten toch op vrijwilligers. Veel buurthuizen en wijkcentra willen wel activiteiten met een natuur- en milieu-educatief karakter in hun aanbod opnemen, maar missen enerzijds de specifieke deskundigheid en anderzijds de menskracht. Zij zijn vaak zeer gebaat bij samenwerking en kunnen zelf kennis van de doelgroep en faciliteiten inbrengen.

In buurthuizen is vaak de *buiten- of naschoolse kinderopvang* gehuisvest, die kinderen na schooltijd opvangt. Ook zij zijn gebaat bij leuke speelse activiteiten.

Scholen

Samenwerking kan ook plaatsvinden tussen het buitenschoolse nme-werkveld en het onderwijs. Het betreft dan vaak buitenactiviteiten of grote buurtgerichte acties.

buitenschoolse activiteiten in het onderwijs

Veel scholen, met name in het *voortgezet onderwijs* organiseren buitenschoolse activiteiten of hobbyclubs voor de leerlingen. Steeds vaker zijn leerlingen actief met acties voor een milieuvriendelijke school. Daarnaast zijn er groepjes die aan veldonderzoek doen. De docenten die deze groepje begeleiden hebben vaak behoefte aan inhoudelijke kennis (bijvoorbeeld van de fauna in de omgeving), maar ook is het voor hen soms lastig vorm te geven aan juist het buitenschoolse karakter van deze activiteiten.

de school als schakel in buurtgerichte activiteiten

Bij buurtgerichte activiteiten kan ook worden samengewerkt met het reguliere onderwijs. In het onderwijs wordt nme opgenomen in het leerplan. Men heeft echter niet altijd de mogelijkheden en de tijd om met name activiteiten buiten de klas te realiseren. "Natuurouders" of "schoolnatuurgidsen" kunnen vanuit nme-organisaties hierbij steun verlenen. Er bestaan ook andere raakvlakken met buitenschoolse groepen. Zo kan men bij buurtmanifestaties samenwerken, meewerken aan een schooltentoonstelling, enz.

en verder ...

Er bestaan nog veel meer soorten activiteiten, waaraan kinderen en jongeren kunnen deelnemen, zoals het recreatiewerk van kampeer- en recreatieve instellingen, Jeugd en Techniek, sport voor de jeugd, jeugdorganisaties van etnische groepen, politieke jongerenorganisaties e.d. Er zijn ook uiteenlopende plaatselijke initiatieven, zoals groepen kinderen die hun eigen natuurclub hebben opgericht. Hoe en met wie samen te werken is toch vaak een kwestie van persoonlijke voorkeur

en toeval. In alle gevallen is het raadzaam om over de afbakening van de taken van de eigen en de andere organisaties duidelijke afspraken te maken.

5.3 VOORBEELDEN VAN SAMENWERKING

Uit voorgaande paragrafen blijkt al dat vele vormen van samenwerking mogelijk zijn. Op deze plek willen we enkele misschien wat voor de hand liggende maar daarom niet minder illustratieve voorbeelden noemen.

Kinderboerderijen en kindertuinen

Op een kinderboerderij of op schooltuinen kunnen kinderen en jongeren vertrouwd raken met het omgaan met dieren en het kweken van planten. Allerlei nme-activiteiten hier worden georganiseerd.

Op *kindertuinen* maken kinderen kennis met het verbouwen en verzorgen van allerlei planten en gewassen, leren zij keukenkruiden ook in hun natuurlijke vorm kennen, maken zij het groeiproces van een aardappel of een pompoen mee, en ontdekken zij wat "onkruid" is. En wat is nu lekkerder dan een grote dikke winterwortel van eigen tuin? Of mooier dan een zelfgekweekte bos Cosmea's voor je oma en opa?



Op een kindertuin worden vanzelfsprekend geen chemische bestrijdingsmiddelen gebruikt, maar wordt bij voorkeur op een milieuvriendelijke ecologische wijze gewerkt. Zo ontdekken kinderen en hun ouders dat het ook mogelijk is om zonder bestrijdingsmiddelen voedsel te verbouwen. Groente waar soms wel een beestje of een slecht plekje op zit, maar die desondanks heel best smaakt.

De *kinderboerderij of speelboerderij* biedt de kinderen gelegenheid om in een ongedwongen sfeer vertrouwd te raken met het karakter en gedrag van landbouwhuisdieren. Ook leren zij spelenderwijs maar ook met duidelijke instructies hoe zij moeten omgaan met deze dieren en hoe zij ze moeten verzorgen. Voorbeelden van nme-activiteiten op een kinderboerderij zijn op vaste tijden dieren verzorgen, een knuffeluurtje met cavia's en konijnen voor de allerkleinsten, spelen en creatief werken met natuurlijke materialen, kaas en boter maken, een huisdierenkeuring met dierendag. Hoewel kinderboerderijen vaak werden gezien als iets voor jongere kinderen, is oudere jeugd zeker ook enthousiast te krijgen. Met name als er paarden en pony's te verzorgen en te berijden zijn, als er behoorlijk verantwoordelijke karweitjes te vergeven zijn en als er zelfstandig kan worden meegewerkt aan bijvoorbeeld de begeleiding van activiteiten voor kleine kinderen, onderhoud en inrichting van gebouwen en terrein, het maken van allerlei wandschilderingen en informatieve borden.

De *combinatie van kindertuinen en kinderboerderij* is ideaal. Een deel van de gewassen op de tuin, zoals voederbieten of mais, kan worden gebruikt als voedsel voor de dieren van de kinderboerderij. De mest van de dieren kan prima gebruikt worden voor bemesting van de kindertuinen. En uiteraard worden groenteresten en stoppels gecomposteerd en ook weer gebruikt voor bemesting. Om de kosten van het onderhoud van de dieren en de aanschaf van zaden en gereedschap te drukken kan een deel van de opbrengsten van tuin en boerderij worden verkocht zoals kaas, jam, gedroogde kruiden en ingemaakte groenten.

Plaatselijke nme- en algemene jeugdwerkgroepen die nog geen contacten hebben met de kinderboerderij of kindertuin in de omgeving, zouden de mogelijkheden daarvan kunnen onderzoeken en bespreken met de boerderijbeheerders. Er is van alles mogelijk en denkbaar. Variërend van af en toe een incidenteel bezoek, tot het regelmatig verzorgen van bepaalde dieren, hen "adopteren", en het regelmatig organiseren van nme-activiteiten in en vanuit de kinderboerderij. Al of niet in samenwerking met de beheerders. Maak vaker gebruik van de mogelijkheden die een kinderboerderij of kindertuin biedt. Op jullie

beurt kun je mogelijk meewerken met acties ten bate van het instandhouden van de boerderij. Zoals het ophalen van oud papier en het organiseren van een boerenmarkt.

Wijknatuurtuinen

In steeds meer plaatsen onstaan wijknatuurtuinen, tuinen waar buurtbewoners jong en oud in een ontspannen sfeer samen tuinieren. Het initiatief voor wijknatuurtuinen wordt vaak genomen door een aantal buurtbewoners die een verwaarloosd stukje groen of een braakliggend terreintje een nieuw leven willen inblazen. Deze initiatieven leveren niet alleen een goed gebruikt stukje grond op maar meestal ook een heleboel nieuwe contacten in de buurt. Op deze manier dragen zij bij tot sociale vernieuwing. De buurt heeft weer iets om samen aan te bouwen en wordt weer "buurt". Overigens hoeft een wijknatuurtuin niet groot te zijn. Er zijn in de binnensteden voorbeelden bekend van bewoners die de straat aankleden met geveltuinen en bloembakken en zo hun straat fysiek en sociaal opwaarderen.

Om een wijknatuurtuin te realiseren èn in stand te houden is *samenwerking* nodig. Het buurthuis of het wijkcentrum kan de centrale spil en trekker in deze samenwerking zijn, maar ook een bewonersvereniging, buurtcommissie of winkeliersvereniging. Voor nme-jeugdgroepen maar ook voor het algemene jeugdwerk bieden wijknatuurtuinen kansen te over: meehelpen bij het uitgraven van een paddenpoel of vijver, bij het bouwen van een stenen wand voor muurplanten, omspitten van de akker, timmeren en ophangen van nestkasten. Maar ook: experimenteren met het kweken van planten, verwerken van kruiden, drogen van bloemen, onderzoekjes doen naar de diertjes in de vijver of in de composthoop. En enkele malen per jaar: organiseren van een tuinmarkt met stekjes en produkten van de tuin, oudere of zieke buurtbewoners verrassen met een boeket, of verzorgen van rondleidingen op de tuin. Oudere jeugd kan ontdekpaden uitzetten voor de kleintjes of zelfs de hele tuin omtoveren in een sprookjestuin waar van alles leeft en beweegt.
Indien de wijknatuurtuin grenst aan het buurthuis, een school of een ander openbaar gebouw, kunnen er ook cursussen worden

georganiseerd bijvoorbeeld over de milieuvriendelijke siertuin, over vogels op de tuin, maar ook over tuinieren met kinderen, natuurbeleving met kinderen.

Zorg voor de eigen omgeving

Buurtbewoners en gemeenten ontdekken allebei dat de buurt vervuilt, extra veegrondes helpen niet, vernielingen zijn aan de orde van de dag, het kleine beetje groen wordt vertrapt, de een na de ander verhuist naar een betere wijk enzovoort. In deze situaties kan een gezamenlijk initiatief van gemeente, wijkcentra, buurtbewoners, scholen en buurthuizen verbetering brengen. Iedereen wordt tegelijkertijd aangesproken op zijn verantwoordelijkheid en het voornemen ontstaat om er weer wat van te maken, samen. Er is sprake van een echte *geïntegreerde doelgroepbenadering*. De scholen doen een project over afvalpreventie die wordt afgesloten met een papierprikactie. Een aantal buurtbewoners neemt samen met jongeren uit het buurthuis de speeltoestellen eens flink onderhanden of bouwt deze. Andere jongeren interviewen buurtbewoners en maken een video over de buurt, die tijdens een buurtvergadering kan worden vertoond. De winkeliers in de buurt loven een prijs uit voor de bewoner die de mooiste geveltuin aanlegt of de jongere die de mooiste foto in de wijk maakt. De gemeente zorgt ervoor dat de bestrating wordt gerepareerd en dat eventueel een verkeersdrempel wordt aangelegd. Wanneer de opknapbeurt klaar is wordt het geheel gevierd met een spelendag voor de jeugd en een vele-landen-hapjes-markt voor de volwassenen. Al deze activiteiten dragen ertoe bij dat de betrokkenheid van de bewoners met de buurt en met elkaar toeneemt, men gaat zich meer verantwoordelijk voelen voor de buurt.

Een project "zorg voor de eigen omgeving" kan uiteraard ook worden georganiseerd wanneer alles in een buurt prima loopt. De *introductie van een chemokar of de gescheiden inzameling van groente-, fruit- en tuinafval* (GFT-afval) kan zo'n gelegenheid zijn. Gezamenlijk initiatief van reinigingsdienst, buurthuis en scholen kan ervoor zorgen dat bijvoorbeeld de GFT-scheiding snel en goed tot stand komt. Een huis-aan-huis bezorgde folder wordt ondersteund met lezingen in het

buurthuis, een project op school en artikelen in de plaatselijke kranten. Maar ook jeugdclubs kunnen hier een rol in spelen. Zij kunnen bijvoorbeeld het proces van compostering helemaal uitzoeken, en vervolgens demonstraties geven van compostvaten en uitleg geven over het composteringsproces. Wanneer een en ander op een bakfiets wordt gemonteerd, kunnen zij er de buurt mee rond gaan. Bij de winkels kunnen zij buurtbewoners ter kennismaking zakjes GFT-compost aanbieden. Op een thermometer kan zichtbaar worden gemaakt hoe goed de gescheiden inzameling al verloopt, enzovoort.

FINANCIËN

HOOFDSTUK 6

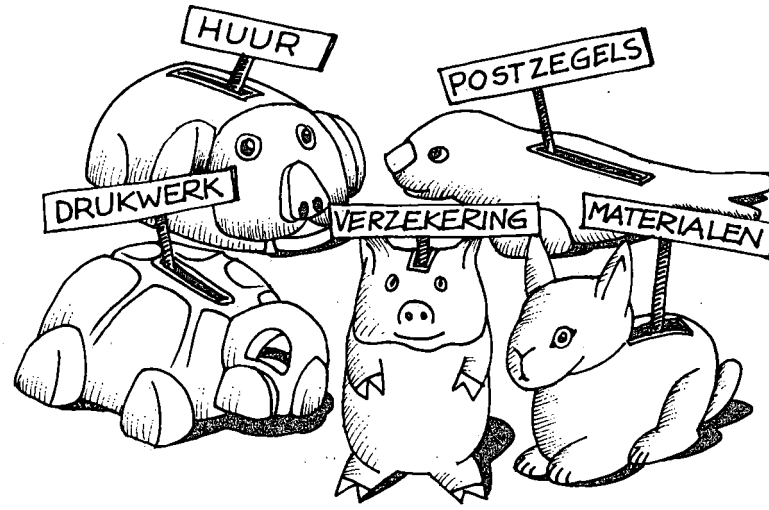
6.1 BRONNEN VAN INKOMSTEN

Alle activiteiten kosten geld, soms veel, soms weinig. Dit geldt ook voor nme-activiteiten. Niet elke organisatie beschikt over zoveel middelen uit eigen vermogen of contributie dat zij alle activiteiten zelf kan bedruipen. In dat geval zal er naar aanvullende middelen gezocht moeten worden in de vorm van *zelf geld verdienen, subsidies of sponsoring.*
Om niet in financiële problemen te geraken is het verstandig om voor alle activiteiten vooraf een *begroting en dekkingsplan* op te stellen. Wat zijn de te verwachten kosten en op welke manieren kunnen voldoende middelen bijeen worden gebracht om deze kosten te dekken?
Wanneer men als groep deel uitmaakt van een grotere organisatie, is het vaak niet mogelijk om zelfstandig subsidie aan te vragen. Begroting en dekkingsplan kunnen dan het best in overleg met de penningmeester van de organisatie worden opgesteld. De penningmeester kan ook beoordelen of de organisatie voldoende financiële reserves en bronnen heeft en een deel van het budget kan reserveren voor de specifieke jeugdactiviteiten of dat alsnog naar aanvullende middelen moet worden gezocht.

Zelf geld verdienen

Jeugdgroepen kunnen op een aantal manieren en in beperkte mate zelf geld verdienen. Bekend is het ophalen van *oud papier.* De meeste gemeenten geven, indien de club een betrouwbare inzamelaar is, garantieprijzen per kilo. Bij deze activiteit snijdt het mes aan twee kanten: zowel de clubkas als het milieu varen er wel bij. Andere mogelijkheden zijn het organiseren van *rommelmarkten en kringloopmarkten,* maar uiteraard kan ook worden gedacht aan deelname aan boerenmarkten of braderieën. Allerlei artikelen kunnen ter verkoop worden aangeboden variërend van zelfgemaakte jam tot zelfgeschept kringloopbriefpapier en gerepareerd en opgeknapt speelgoed.
Onderzoek wel eerst of de inkomsten ruimschoots opwegen tegen de

kosten van onder meer kraamhuur. Jeugdgroepen kunnen als *collectant* deelnemen aan acties van Jantje Beton (zie verderop) en de Grote Clubactie. In beide gevallen komt een aanzienlijk deel van de opbrengst (ongeveer de helft) ten goede aan de eigen club.



Subsidiemogelijkheden in het sociaal-cultureel werk

De gemeenten verstrekken subsidies voor het sociaal-cultureel werk. Hiervoor kunnen gemeenten naast eigen middelen beschikken over een rijksbijdrage. Om in aanmerking te komen voor een rijksbijdrage sociaal-cultureel werk moet een gemeente elke vier jaar een plan vaststellen waarin de grote lijnen van het beleid ten aanzien van sociaal-culturele activiteiten worden vastgesteld. Zo'n plan moet vergezeld gaan van een raming van kosten. Bij het samenstellen van het plan moet de gemeente de bevolking en de betrokken instellingen gelegenheid tot inspraak geven. Ook dient de gemeente een subsidieverordening vast te stellen, waarin omschreven staat aan welke voorschriften de sociaal-culturele activiteiten moeten voldoen, om in aanmerking te komen voor -structurele- subsidie. *De meeste gemeenten kennen daarom een subsidieregeling voor het jeugd- en jongerenwerk, en voor kadervorming van vrijwilligersorganisaties.*

Krijgt de organisatie als sociaal-culturele instelling nog geen subsidie van de gemeente, informeer dan bij de ambtenaar jeugdzaken naar de gemeentelijke regelingen en verordeningen. Het is dan eenvoudig na te gaan welke activiteiten van de organisatie in aanmerking komen voor subsidie. Algemene verenigingskosten, bijvoorbeeld kosten van vergaderingen, een clubblad, portokosten en reiskosten worden in de meeste gevallen niet via het welzijnsprogramma gesubsidieerd.
Subsidie wordt met name gegeven voor educatieve activiteiten en cursussen.
Als educatieve activiteiten worden doorgaans activiteiten erkend die bewust gericht zijn op het bereiken van leerdoelen, die duidelijk opgebouwd zijn om het leerdoel te bereiken en een vaste groep deelnemers betreffen.
In de verordening staat ook tot welke percentages subsidie wordt verleend. Dit kan per gemeente sterk verschillen. De ene gemeente subsidieert bijvoorbeeld kosten voor kadervorming voor de volle 100 procent, de andere gemeente stelt een maximum van bijvoorbeeld 400 gulden of 70 procent.
Dien verzoeken om subsidie in vóór de *sluitingsdatum* die de gemeente hanteert (verschilt per gemeente), zodat ze kunnen worden meegenomen in de voorbereiding van de gemeentebegroting. Aan honorering van een verzoek om structurele subsidiëring gaat vaak een periode van ad hoc subsidies vooraf.

Nme-gelden gemeentelijke en provinciale overheden
Diverse gemeenten en ook de provincies reserveren geld voor natuur- en milieu-educatie en -voorlichting. Gemeenten zijn hiertoe echter niet verplicht. Een algemene voorwaarde van provinciale subsidies is dat deze besteed moeten worden aan provinciale activiteiten; projecten in één gemeente komen niet in aanmerking voor provinciale subsidie.
In het algemeen geldt dat *projecten die passen in het beleid* van de gemeente of provincie zeker een kans maken. Uit het projectvoorstel moet dan wel duidelijk blijken wat de waarde van het project is voor de realisatie van het beleid. Uiteindelijk beslissen de gemeenteraad en provinciale staten op basis van voorstellen van College B & W respectievelijk College Gedeputeerde Staten. Vraag nooit op goed geluk subsidie aan, zorg voor de juiste formulieren en raadpleeg de subsidieregeling. Deze is te verkrijgen op het gemeentehuis of provinciehuis, via de afdeling welzijn of de betreffende beleidsafdeling.

Particuliere steunfondsen

Op landelijk niveau zijn fondsen actief die zich ten doel stellen gelden in te zamelen waarmee initiatieven passend bij de doelstelling van een fonds kunnen worden verwezenlijkt. Met name kunnen genoemd worden het Nationaal Jeugd Fonds (het fonds van Jantje Beton), de Stichting Kinderpostzegels, Nationale Postcodeloterij (Stichting Doen), het Wereld Natuur Fonds en de Stichting Grasduinen. Op provinciaal niveau zijn de Anjerfondsen en plaatselijk zijn serviceclubs als Rotary en Lions actief.

Hieronder volgt een korte schets van *doelstelling en voor subsidie in aanmerking komende activiteiten* van een aantal landelijke steunfondsen en de Anjerfondsen, gevolgd door hun adres.[1]

Nationaal Jeugdfonds

Uitgaande van de doelstelling van het Nationaal Jeugdfonds kan in principe het hele jeugdwerk tot het terrein van het Fonds worden gerekend. In de praktijk komt het er op neer dat het Fonds zich beperkt tot steunverlening aan groeperingen die initiatieven ontwikkelen welke beantwoorden aan een behoefte van de bevolking en elders niet of onvoldoende steun kunnen krijgen. Het fonds hecht vooral aan stimulerende en recreatieve mogelijkheden waarvan een preventieve werking uitgaat voor de omgang met het leefmilieu. Subsidies worden ondermeer verleend voor verbetering en inrichting van clubgebouwen en voor educatieve en spelmaterialen.

Jeugdgroepen kunnen meehelpen aan de jaarlijkse Nationale Jeugdcollecte (beter bekend als Jantje Beton) en kunnen dan de helft van de opbrengst naar eigen goeddunken besteden aan verenigingsactiviteiten of materialen.

Voor het indienen van een steunaanvraag dient eerst nadere informatie te worden aangevraagd bij de secretaris van de Projectencommissie van het Nationaal Jeugdfonds.

Nationaal Jeugdfonds
Postbus 85233, 3508 AE Utrecht
030-447000

Stichting Kinderpostzegels
Doelstelling van het fonds is het inzamelen van gelden ten behoeve van organisaties in het kader van jeugdbescherming, jeugdwelzijnszorg en jeugdgezondheidszorg in Nederland en organisaties die werkzaam zijn buiten de grenzen van Nederland op die terreinen.
Subsidies kunnen worden aangevraagd via aanvraagformulieren.
Stichting Kinderpostzegels
Stationsweg 25, 2312 AS Leiden
071-259800

Nationale Postcode Loterij
Doelstelling is het verlenen van financiële steun aan verenigingen en organisaties die werkzaam zijn op het terrein van natuurbescherming, ontwikkelingshulp en vluchtelingenwerk. Met name projecten op het gebied van concreet natuurbeschermingswerk zoals beheerswerk hebben een redelijke kans.
Voor aanvragen kan men telefonisch contact opnemen.
Nationale Postcode Loterij, Stichting Doen
Van Eegenstraat 81, 1071 EX Amsterdam
020-6642569

Wereld Natuur Fonds Nederland (WNF)
Een gedeelte van de WNF-gelden komt jaarlijks beschikbaar voor Nederlandse natuurbeschermingsprojecten. Het bestuur van het WNF-Nederland kan op aanvraag subsidie toekennen ter besteding van deze gelden. Doelstelling is het stimuleren van activiteiten en projecten die het Nederlandse natuurbeschermingsbelang dienen in de ruimste zin van het woord.
In aanmerking komen subsidie-aanvragen voor onder meer educatie, acties, voorlichting, terreinbeheer en publiciteit gericht op de doelstelling. Projecten mogen ten tijde van de aanvraag nog niet zijn gestart.
Formulieren kunnen worden aangevraagd bij het secretariaat.
Wereld Natuur Fonds
Postbus 7, 3700 AA Zeist
03404-22164

Stichting Grasduinen

Deze stichting heeft als doelstelling het stimuleren, ondersteunen of ondernemen van activiteiten gericht op natuur- en landschapsbehoud, bescherming van het milieu en/of de zorg voor of bescherming van dier- en plantesoorten in Nederland. Hierbij valt te denken aan de aanleg van vogelkijkhutten en van poelen voor amfibiesoorten, maar ook aan lokale of regionale voorlichtingsprojecten die een bijdrage leveren aan de bescherming van natuur en landschap en/of de inheemse flora en fauna, heemtuinprojecten e.d.
De Stichting Grasduinen ondersteunt bij voorkeur activiteiten en projecten van lokale of regionale aard. Een aanvraagformulier kan bij het secretariaat worden verkregen.
Stichting Grasduinen
Postbus 6003, 2001 HA Haarlem
023-304387

Stichting Nationaal Fonds voor Natuur- en Milieu-educatie

De stichting heeft tot doel het helpen opvoeden van het Nederlandse volk tot een goed natuur- en milieubesef en het voorkomen van beschadiging aan natuur en landschap, in bijzonder voor zover dat zijn oorzaak vindt in recreatieve ontspanning.
De te verlenen financiële steun wordt gegeven aan vrijwilligersgroepen, die met hun activiteiten duidelijke raakvlakken moeten hebben met natuur- en milieu-educatie.
Voor aanvragen eerst contact opnemen met de stichting.
Stichting Nationaal Fonds Natuur- en Milieu-educatie
Postbus 20123, 1000 HC Amsterdam
020-6228115

Anjerfondsen

De provinciale Anjerfondsen hebben tot doel activiteiten op het gebied van cultuur en natuurbehoud in Nederland te bevorderen, alsook de Nederlandse cultuur buiten Nederland uit te dragen.
De Anjerfondsen verlenen financiële steun aan organisaties in de betreffende provincie op de volgende terreinen: wetenschappelijk werk, muziekbeoefening, letterkunde, beeldende kunst, theater, film, fotografie, culturele vorming, cultureel jeugdwerk, folklore, musea,

monumenten en natuurbehoud. Een project mag voor de indiening van de aanvraag nog niet zijn aangevangen. Voorrang wordt gegeven aan activiteiten waarbij zelfwerkzaamheid een rol speelt. Voor aanvraagformulieren dient men contact op te nemen met het secretariaat van het betreffende Anjerfonds, gehuisvest op het provinciehuis.

Sponsoring

Het werven van een sponsor kàn aantrekkelijk zijn voor een organisatie. Een sponsor kan een club of een project steunen met financiële hulp maar ook in natura, bijvoorbeeld bouwmaterialen, drukwerk of een onderdak. Sponsoring is echter geen liefdadigheid. In de meeste gevallen wil de sponsor er zelf ook beter van worden. De sponsor streeft naar betere naambekendheid, een milieu- en maatschappijvriendelijk image. Wanneer een club besluit een sponsor aan te trekken is het verstandig een sponsoringsovereenkomst op te stellen waarin wordt vastgelegd welke de verplichtingen voor beide partijen zijn. Bedenk in elk geval tevoren goed of de onafhankelijke status van de club niet in het geding komt en of de club niet geassocieerd kan gaan worden met zaken waar zij niet achter staat.

6.2 AANVRAGEN VAN SUBSIDIE

Alvorens over te gaan tot het aanvragen van projectsubsidie[2] is het verstandig de afweging te maken of het de moeite waard is. Het aanvragen van subsidies vergt namelijk nogal wat werk en vaak duurt het lang voordat er een, niet altijd positief, antwoord volgt.
Is er besloten tot het indienen van een verzoek om subsidie, dan ziet de te volgen weg van de aanvrager er in het kort als volgt uit:
- *bestuderen van de subsidieregeling,* kijken of het project binnen de doelstelling van de subsidiegever past;
- *telefonisch informeren* naar voorwaarden, behandelingsprocedure, vergaderdata van bestuur, aanvraagformulieren, uiterste inzenddatum, en wanneer met de uitvoering van het project kan worden begonnen;
- *wachten op toezegging;*
- *starten van het project.*



Aandachtspunten voor subsidie-aanvraag

De kans op goedkeuring van een subsidie-aanvraag wordt groter naarmate het project en de aanvraag beter zijn onderbouwd. De volgende lijst aandachtspunten kan behulpzaam zijn:

- De *naam van het project.* Probeer een aansprekende titel te vinden die de doelstellingen goed weergeeft.
- Wat is de *aanleiding?* Waarom is het project opgezet? Bij welke ontwikkelingen in de samenleving sluit het aan, wat is de maatschappelijke relevantie? Sluit het project aan bij beleid van de subsidieverlener of overheid?
- Geef aan *waarom het project niet uit eigen middelen kan worden gefinancierd.* Vaak wordt een eigen bijdrage verlangd. Dat kan ook door bepaalde werkzaamheden in geld te kwantificeren.
- Wat is de *doelstelling?* Wat wordt er met het project nagestreefd? (Bijvoorbeeld het ontwikkelen van nme-activiteiten voor tieners.)
- Op welke *doelgroepen* zijn de activiteiten gericht? (Bijvoorbeeld: tieners die regelmatig in een buurthuis komen.)
- *projectresultaten, operationele doelen.* Wat zijn de concrete projectresultaten en operationele doelen? Deze dienen zodanig te worden

geformuleerd dat ze toetsbaar, meetbaar zijn. (Bijvoorbeeld: drie weekeindbijeenkomsten rond de thema's consumptie, voedselproduktie en afval.)
- Welke *activiteiten* worden er ondernomen om de operationele doelstellingen te bereiken? Hoe ziet het *werkplan* eruit? Deze dienen zorgvuldig te worden omschreven, liefst opgedeeld in fasen. (Bijvoorbeeld: werving begeleiders, zoeken lokatie, publiciteit, enz.)
- Hoe is de *tijdsplanning* van het project? Hier wordt aangegeven wanneer het project start, hoe lang elke fase duurt, wanneer het project eindigt.
- Hoe steekt de *organisatie* in elkaar? Wie doet wat en is waarvoor verantwoordelijk? Namen van de (samenwerkende) organisaties, van de persoon of organisatie die verantwoordelijk is voor het project, naam van de projectleider, etc.
- In de *begroting* wordt omschreven hoeveel het project naar verwachting gaat kosten en waar het geld vandaan zal komen. Geef in elk geval naast elkaar een *overzicht van de kosten* en een *dekkingsplan*. In het dekkingsplan moeten ook eigen bijdragen zoals contributies worden opgenomen.
Zorg ervoor dat de aanvraag er goed verzorgd uitziet en goed leesbaar is. Vermeld in elk geval altijd de volledige gegevens van de contactpersoon of secretaris en een giro- of bankrekeningnummer waarop de eventuele bijdrage kan worden gestort. Stuur niet meteen statuten, jaarrekeningen e.d. mee, tenzij dat expliciet wordt gevraagd. Behoud altijd zelf een kopie van de aanvraag en begeleidende brief en zorg dat ook de contactpersoon of secretaris erover kan beschikken.
Stuur de aanvraag zeer tijdig weg, in ieder geval vóórdat wordt gestart met de activiteiten waarvoor de subsidie wordt aangevraagd. Houd rekening met een soms zeer lange behandeltijd. Geef geen geld uit voor een project voordat er een definitieve toezegging is gedaan.

6.3 VERZEKERINGEN

Ongelukken en schadeclaims komen ook in het jeugd- en jongerenwerk voor. De risico's en financiële gevolgen van een schade kunnen tegen betaling van een premie worden overdragen aan een verzekeringsmaatschappij.

Het is verstandig en eigenlijk noodzakelijk om als club minimaal een aansprakelijkheidsverzekering af te sluiten. Een *WA-verzekering* is een verzekering voor aanspraken van derden. Als een verzekerde door een handeling of daad onbedoeld schade toebrengt aan een derde, kan deze derde de verzekerde aansprakelijk stellen. Van de omstandigheden en de wet zal afhangen of degene die de schade veroorzaakt ook aansprakelijk is. Een rechtspersoon, het bestuur van een club, kan aansprakelijk gesteld worden als een deelnemer aan clubactiviteiten schade ondervindt door bijvoorbeeld een gebrekkig onderhoud van het gebouw. Veel natuur- en milieu-educatieve clubs hebben wel een WA-verzekering voor de eigen leden, maar niet voor de jeugdleden. Daarnaast is het voor een club geen overbodige luxe een *ongevallenverzekering* af te sluiten. De ongevallenverzekering dekt de extra kosten bij een ongeval. Er mag vanuit worden gegaan dat in Nederland iedereen tegen ziektekosten verzekerd is. Een collectieve ongevallenverzekering is dan ook een aanvullende verzekering, die met name kosten dekt die het ziekenfonds of particuliere ziektekostenverzekering niet of in geringe mate dekken, bijvoorbeeld specialistische tandheelkundige hulp.

Clubs die aangesloten zijn bij een landelijke koepelorganisatie kunnen vaak deelnemen in een *collectieve verzekering*. Het voordeel is dat de premies laag zijn en dat het de club veel werk bespaart. De tussenpersoon is de koepelorganisatie. Verzekerd kunnen zijn jeugdleden, vrijwilligers, bestuursleden en eventuele medewerkers. Het is goed altijd een polis en meldingsformulier in huis te hebben en de polisvoorwaarden globaal te kennen.

Noten:

1 Recht op subsidie, een handleiding voor het aanvragen van subsidie voor natuur- en milieu-educatieve projecten in Limburg, Consulentschap Natuur- en Milieu-Educatie Limburg, Roermond 1992.

2 Gebaseerd op gegevens uit: Fondsenboek, Walburg Pers, Den Haag 1991.
Bij een aantal provinciale Consulentschappen Nme zijn subsidiegidsjes voor vrijwilligersorganisaties in de betreffende provincie beschikbaar. Hier is gebruik gemaakt van: Subsidiegids voor natuur- en milieu-vrijwilligersgroepen in Flevoland, Konsulentschap Natuur- en Milieu-Edukatie Flevoland, Lelystad 1991.

UITGEVONDEN WIELEN: OVERZICHT LITERATUUR EN ANDER MATERIAAL.

Niemand hoeft het wiel uit te vinden. Over de onderwerpen die in dit boek aan bod komen is al veel literatuur verschenen. Zowel meer theoretisch, als heel praktisch materiaal. Heel veel daarvan kun je in je eigen situatie gebruiken, aangepast aan de omstandigheden en je eigen mogelijkheden en met je eigen inbreng.
Het hierna volgende overzicht pretendeert niet volledig te zijn. Ook in de andere delen van deze serie staat toepasselijke literatuur vermeld. In de verschillende documentatiecentra vind je over allerlei onderwerpen nog veel meer materiaal. En bijna dagelijks verschijnen nieuwe uitgaven op het terrein van natuur- en milieu(educatie).

Informatie- en documentatiecentra

Niet alle vermelde literatuur is nog in de handel. Informeer steeds ook bij de (jeugdorganisatie) uitgever.
De meeste nme-organisaties geven ook uitgavenlijsten van hun materialen uit. Vraag die aan.
Uitgaven op het gebied van het jeugd- en jongerenwerk, vormingswerk, welzijnswerk zijn vaak te vinden in bibliotheken en documentatiecentra van provinciale en lokale steunpunten en organisaties hiervan. Zoals de Steunpunten jeugdwelzijn of -jeugdwerk. Een deel van deze literatuur en veel op het gebied van natuur- en milieu(educatie) is opgenomen in de diverse nme-documentatiecentra. Deze vind je bijvoorbeeld bij plaatselijke nme-centra en schoolbiologendiensten, bij een aantal provinciale consulenten nme en bij sommige milieufederaties. Vaak leent men hier ook ander materiaal uit, zoals videobanden, activiteiten- en leskisten, onderzoeks- en veldwerkmateriaal.
Landelijk is er onder meer het informatie- en documentatiecentrum van het landelijk IVN-bureau/nme-centrum Amsterdam.
Men kan dit centrum tijdens werkdagen (ma t/m vr 10-17 uur) bezoeken. Maak liefst wel tevoren een afspraak! Een deel van het materiaal is te leen. Ook schriftelijk en telefonisch kan men, tegen porto- en materiaalkostenvergoeding, over allerlei onderwerpen informatie aanvragen (zie adressenlijst).
De uitgaven die al vermeld staan in de noten- en bronnenlijsten bij de hoofdstukken, zijn hier meestal niet nogmaals vermeld.
Veel uitgaven zijn ook te koop en te bestellen via MilieuBoek Amsterdam: tel. 020-6244989.

NATUUR EN MILIEU ALGEMEEN

Groene raad is niet duur, de antwoorden van de Milieutelefoon op uw belangrijkste vragen. Milieudefensie/Bruna, Utrecht 1991.

Handboek Natuurmonumenten, Natuur- en wandelgebieden in Nederland. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, 's Graveland 1991. Voor leden, maar eventueel los te koop. Overzicht alle natuurgebieden in Nederland. Hoort iedere club in huis te hebben.

Kloeg, D. (eindred.),
Natuur- en Milieu-Encyclopedie. I.s.m. Stichting Natuur & Milieu. Zomer & Keuning, Ede/Antwerpen 1991. Handig naslagwerk.

Reijnders, L.,
Help het Milieu. Een constructieve gids voor de consument. Van Gennep, Amsterdam 1991. Wat elke Nederlander kan doen. Veel tips.

NATUUR- EN MILIEU-EDUCATIE ALGEMEEN

Margadant-van Arcken, M.,
Dierenjuf. Natuureducatie en de relatie tussen jonge kinderen en dieren. Utrecht 1988. Dissertatie R.U.U.

Huitzing, D.A.,
Een schepje erboven op! Over natuur- en milieueducatie en pedagogiek. Op weg naar pedagogisch verantwoorde doelen, inhouden en methoden van een natuurnabije educatie. SDU, Den Haag 1989.

Margadant-van Arcken, M., M. van Kempen,
Groen verschiet: natuurbeleving en natuuronderwijs bij acht- tot twaalfjarigen. SDU, 's Gravenhage 1990.

Sietsma, H. e.a.,
Landschapsbeheer. Aanpak en educatieve mogelijkheden voor vrijwilligers, Werkgroep van Kampstafleden van het IVN, Amsterdam 1986.

JEUGD EN JEUGDWERK

Groen, A. de, e.a.,
Als ik later groot ben... Kinderen over de toekomst. Nationaal Jeugd Fonds, Utrecht 1988.

Bewogen bewegingen, identiteitsgebonden jongerenwerk in de jaren '90.
Themanummer Jeugd en Samenleving, 1992 nummer 9.

Julien, M. (eindred.),
"Idolen, beelden van een tijd". Stichting VREK, Amsterdam 1989. Met cassetteband en dia-serie. Over betekenis van idolen. Werkvormen.

Peek, T., A. de Groen, E. Jurg,
Jantje op weg naar 2008. Nationaal Jeugd Fonds, Utrecht 1988.

Kool, R. (red.),
Jeugd & Avontuur. Verhalen over 75 jaar jong zijn. Scouting Nederland, Trendboek 1985.
Jubileumboek van Scouting met veel, vaak persoonlijke, informatie over de geschiedenis van de jeugd- en jongerenbeweging, ook van andere organisaties.

Ewijk, H. van,
De jeugd en het jeugdwerk. Samson, Alphen a/d Rijn 1987.
Hoewel een deel van de informatie inmiddels is verouderd, is het boek toch nog bruikbaar voor mensen die inzicht willen krijgen in het jeugd- en jongerenwerk.

Picqué, C. e.a.,
Kinderen in de stad. Koning Boudewijnstichting, Brussel 1980.

Jansen, H., W. van Stigt,
Kinderwerk, profiel van een werksoort, een visie op inhoud, methoden en organisatie. Brochure 6 uit de serie over kinderwerk. Vereniging Pook, Rotterdam 1991.

Meer met meiden. BSJ Den Bosch/ Program Rotterdam 1991.
(Herziening van: Handboek Meidenwerk).

"Tienerwerk". LCGJ i.s.m. PGCJ/de Drietip, Driebergen z.j.

Waal, M. de, G. Derksen,
De toekomst van de jeugd. Acco, Amersfoort 1990.

NATUUR- EN MILIEU-OPVOEDING

Dasberg, L.,
Grootbrengen door kleinhouden. Boom, Meppel 1982.

Hazekamp, J. en I. van der Zande (red.),
Jongeren. Nieuwe wegen in de sociale pedagogiek. Boom Meppel/ Amsterdam 1987.

Hettinga, G.,
Kind en natuur: een handleiding voor jeugdbegeleiders.
Van Loghum Slaterus, Deventer 1988.

Driessen, N.J. (samenstelling),
Kinderen over het milieu. Natuur- en Milieufederatie Overijssel, uitgave in het kader van het Europese jaar van het milieu, Zwolle 1987/88.
Een bundeling van meningen en opstellen van kinderen over het milieu.

Kohnstamm, R.,
Kleine ontwikkelingspsychologie. Deel 2. De schoolleeftijd. Deventer, Van Loghum Slaterus 1987.

Bladergroen, prof. W.J.,
Lichamelijke en geestelijke ontwikkeling van het kind.
Wetenschappelijke Uitgeverij, Amsterdam 1972.

Ter Horst, Dr. W.,
Natuur en kind. Ideeën voor een "groene" opvoeding. Met supplement. Omniboek, Den Haag 1978.

Schroevers, Drs. W.,
Ouderwijs. Natuur en milieu. Ouders en kinderen.
IVN-afdeling Amsterdam, Amstelland en Waterland, 1971-1973.

METHODIEK JEUGDWERK

Boetes, B., D. Nieuwenhuys en K. Schuitema,
Activiteitenboek spel en sport.
Programmeren, doelgroepen, draaiboeken, planning enz. Praktijkboek.
Intro, Nijkerk 1989.
Onder meer kampen, outdoor-weken en themadagen.

Erkamp, A.,
Ervaringsleren. Praktijkinformatie voor vorming en onderwijs.
Amersfoort, De Horstink 1982.

Kadermateriaal ScoutingNederland.
Onder meer:
Handboek Scouts. Spelen, programma en training (10-15 jarigen).
Handboek Esta's. Spelen, programma en training (7-11 jarigen).
Verzamelboek explorers (14-17 jarigen). Waaronder:
- Actiekatern, Het organiseren van programma's en
- Werkkatern, Aan het werk met je afdeling.
Scouting Nederland, Leusden 1991.
Goed toegankelijk materiaal met heel veel praktische informatie.

Koster, P.,
Kijk ik kan het met losse handen; kinderactiviteiten met een thema.
NUSO, Amsterdam 1986.

Ewijk, H. van,
Methodiek in het jeugdwerk.
Basisleerboek jeugd-en jongerenwerk. Samson, Alphen aan de Rijn 1989.

Boer, J. de,
Oog voor de doelgroep. Marketing voor welzijns- en andere non-profit organisaties. Van Loghum Slaterus, Deventer 1987.

Hajer, F.,
Programmeren in het kinderwerk.
Een beschrijving van de systematiek van programmeren en het maken van programma's. Brochure 3 in de serie over kinderwerk, Vereniging Pook i.s.m. Centrum voor Jeugdwerk Janzeuven, Rotterdam 1990.

Loof, J.,
Tieners in hun vrije tijd, Activiteiten met smaak, Lans, Utrecht 1991.

NME-ACTIVITEITEN

Merwijk, van (red.),
Al doende, programma's en achtergrondinformatie over expressievormen, Nederlandse Stichting voor Kunstzinnige Vormgeving//LOKV, Amersfoort/Utrecht 1971.

Velthuis C.,
BRES spelenboek.
Spel in Beweging.
Landelijke Dienst voor Beweging, Rekreatie en Spel (BRES), Soesterberg 1990. (Nu: Maarn)
Twee praktijkboeken voor het leidinggevend kader van het jeugd- en jongerenwerk in het sociaal-cultureel werk. Naast achtergrondinformatie over speels bewegen worden in het tweede boek een aantal thema's uitgebreid beschreven, waaronder: Robinson Crusoë, dieren, volkeren en milieu.

Bronnenboek audiovisuele vorming 6-9 jarigen.
Bronnenboek audiovisuele vorming 10-12 jarigen.
SLO/LOKV, Enschede/Utrecht.

Dijkhuizen, S., W. Meyer Ricard, e.a.,
Doe mee met de natuur. Instituut voor Natuurbeschermingseducatie (IVN), m.m.v. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten.
Gaade, Amerongen 1978.
Een rijk geillustreerd natuur- en milieu-werkboek voor de jeugd met veel praktische suggesties, ideeën voor projecten en informatie over Nederlandse leefmilieu's.

En daarom grijp ik nu mijn kans..
Scholieren maken plannen voor een ideale toekomst. SME, Utrecht 1987.
Veel werkvormen; n.a.v. wedstrijd met als thema De toekomst.

Informatief spel, Werkschrift nr. 6.
Janzeuven, Den Haag 1984.
Een aantal kant-en-klare spelen voor kinderen en tieners. Bij elk spel is geprobeerd verband te leggen tussen de kinder- of tienerwereld en de maatschappij. Ook: zelf informatieve spelen maken.

Schippers, H., M. Margadant,
Het grote kinderboerderijenboek.
Zuid Boekprodukties, Lisse 1989.

Inspelen op.
Werkgroep Informatief Spelmateriaal, Infodok, Leuven.
Een spelenboek met een reeks van gespreks- en discussietechnieken, belevings- en ervaringsspelen, met o.a. een bosspel, een stadsbeleving en een avondspel rond een moord. 17 Voorbeelden hoe je op een speelse manier informatie kunt overdragen en verwerken met groepen.

Janim ontdekt de Natuur.
Lees-, weet- en doe-boek van de Jeugdbond voor Natuur- en Milieustudie. JNM Gent 1989.
Natuur-ontdek-activiteiten voor de jeugd, rond een verhaal. Ook geschikt voor jeugdleiding.

Postma, J. en Failé,
Peuterknutsels. Werkgemeenschap kindercentra in Nederland, Oosterbeek 1986. Ideeën voor de vier seizoenen, met simpele materialen.

Samen buiten. Verkenningen in de omgeving.
Landelijk Bureau Jong Nederland Utrecht, 1978
Informatie en praktische suggesties rond relatie tussen mensen onderling, mens en natuur en tenslotte de relaties binnen de natuur.

Speel mee. Werkmap voor expressie en kommunikatie.
LANS, Utrecht 1989. Losse katernen met werkvormen rond thema's.

Spelen met de elementen aarde, water, lucht en vuur.
Tweehonderddrieentwintig en meer spelsuggesties. Landelijk Bureau Jong Nederland, Utrecht 1981.
Naast suggesties rond de elementen ook aandacht voor onder meer kampen, kaart en kompas.

Tijssen, J. en J. Roukema (eindred.),
"Spelen onder de boom"
Programma's om met kinderen de natuur te ontdekken. Gezamenlijke uitgave van het FCJZ, LCGJ, LHJR en DJC; met advies van het IVN. Driebergen 1992.

Lisdonk, B.v.d. (red.),
Tieners Natuurlijk. Consulentschap Nme, Centrum voor Jeugdwerk "Janzeuven", IVN-District Zuid-Holland, Den Haag 1989.

Both, K. (eindred.),
De tuin om de school- wat doe je ermee?
Een bronnenboek ten dienste van de inrichting en het gebruik van het schoolterrein. SLO/IVN Enschede, Amsterdam 1982.
Ook heel bruikbaar voor o.m. clubhuizen.

Verkenningen in de omgeving. Met open ogen op tocht.
Landelijk Bureau Jong Nederland, Utrecht 1977
Uitgave bedoeld als stimulans om tijdens tochten allerlei interessante zaken, waaraan gemakkelijk wordt voorbijgegaan te ontdekken. Veel praktische suggesties voor activiteiten.

Meyer Ricard, Winnie.
Vrij Buiten. Groepsactiviteiten in de natuur voor vrije dagen, kamp en club. Suggesties voor activiteiten rond natuur en milieu met jeugdgroepen. IVN, Amsterdam 1978/1980.

Bij het IVN, het WNF, maar ook bij veel plaatselijke verkoopcentra zijn ook materialen als zoekkaarten, spelen, loeps, jeugdboeken verkrijgbaar.

VRIJWILLIGERSWERK

Cornelis, M.,
Afspraken van en met vrijwilligers.
Landelijk Steunpunt
Vrijwilligerswerk, Utrecht 1990.

Hajer, F.,
Begeleiden van vrijwilligers in het kinderwerk.
Vereniging Pook, Rotterdam 1990.
Deel 5 in een reeks over kinderwerk. De brochure geeft onder andere informatie over het voeren van vrijwilligersbeleid en over de positie van vrijwilligers.

Schut, A.,
Vrijwilligers gevraagd!
Natuur- en milieucentrum "De Bolster", Tilburg 1990.
Een handleiding voor het werven en de eerste opvang van vrijwilligers in milieugroepen. In bijlagen o.a. een toetsingslijst voor een goede werving en suggesties voor het opstellen van een persbericht.

Vrijwilligers gezocht. Drie onderwerpen die bij werving en publiciteit een sleutelrol spelen: de organisatie, de boodschap en de doelgroep.
Video, te huur bij Nederlands Centrum Vrijwilligerswerk, Utrecht.

Bos, N.,
Vrijwilligerswerk juridisch bekeken.
Landelijke Steunpunt Vrijwilligers (LSW), Utrecht 1989.
Vragen over arbeidsrecht, inspraak, verzekeringen en vrijwilligerswerk met behoud van uitkering komen aan de orde.

Het werven van vrijwilligers.
Werkmap, Nederlands Centrum Vrijwilligerswerk, Utrecht.

ONDERSTEUNING

Baart, M.,
Aktief met natuur en milieu,
activiteitenmap voor begeleiders van buitenschoolse tieneractiviteiten in Flevoland. Konsulentschap Natuur- en Milieu-Edukatie Flevoland, Lelystad 1991.
Een klapper met voorbeeldactiviteiten en adressen rond de thema's kringlopen, natuur-actief, milieu-actief, voedsel en op avontuur.

Wegwijzer natuur en milieu in het Jeugd- en Jongerenwerk (Gelderland). Gelderse Federatie voor Jeugd en Jongeren/Consulentschap Natuur- en Milieu-Educatie, Arnhem 1991.
Een overzicht van bij het consulentschap of elders in de provincie beschikbare ondersteuning, middelen en materialen, thematisch geordend.

PUBLICITEIT

Bulletin Brabants Steunpunt Jeugdwelzijn. Jaargang 2 (1991) nummer 4. Themanummer.

Boer, J. de,
Marketing & Promotie voor de Recreatiesector. Bureau Welzijnsmarketing, Amsterdam 1989.
Drie delen: theorieboek, ideeënboek en onderzoek-boek.

Boons, G. en K. Brants,
Het Mediaboek. Hoe krijg je toegang tot de media. Stichting Burgerschapskunde, Leiden 1988.

Publiciteit en werving.
Janzeuven, Den Haag 1988.

Stehouwer, J.,
Wat een vertoning; handleiding voor het maken van tentoonstellingen: visuele overdracht en technische aspecten. LOKV, Utrecht 1985.

FINANCIËN

Het Fondsenboek. Walburgpers, Zutphen 1991.
Compleet overzicht van fondsen in Nederland; met korte beschrijving van soort subsidie en manier van aanvragen.

Warfemius, E.,
Geld-geld, naar een toekomst zonder zorgen. Centrum voor Jeugdwerk Janzeuven, Den Haag z.j.

Geld Verdienen.
Nationaal Jeugdfonds, Utrecht 1988.
mogelijkheden voor verenigingen om zelf geld te verdienen.

Bij diverse **provinciale Consulentschappen Nme** zijn brochures of gidsjes beschikbaar over fondsverwerving en aanvragen van subsidie.

TIJDSCHRIFTEN:

Amoeba. Ledentijdschrift van de NJN. Verschijnt 8 x per jaar. Zie adressenlijst.

IDEE. Uitgever: Landelijk Bureau Jong Nederland, Koningslaan 101, 3583 GS Utrecht. tel. 030-514150.
Verschijnt 1 x per maand.
Praktisch werk-, nieuws- en opinieblad, bedoeld als hulpmiddel voor het werken met en in groepen kinderen en jeugdigen.

Jeugd en Samenleving. Maandblad rond jeugdonderzoek en sectoren die zich met jeugd en jongeren bezighouden. Postbus 1206, 3800 BE Amersfoort, tel. 033-651304.
Zeer informatief over doelgroep. Regelmatig themanummers. Onder meer: Van de straat. 150 jaar jeugdcultuur in Nederland. Nr. 2/3, 21e jaargang febr./maart 1991.

Kiosk. Uitgever: Landelijk centrum voor gereformeerd jeugdwerk,

Landelijk Hervormde Jeugdraad, Doopsgezinde Jeugdcentrale. abonnementen: LCGJ, Postbus 99, 3970 AB Driebergen. tel. 03438-23281. Verschijnt 7 x per jaar.
Blad voor vrijwilligers in het kinder- of tienerwerk. Geeft programma-ideeën en informatie over jeugdwerk.

M3. Blad met materiaal, methodieken en media-informatie. Voor groepswerk met jongeren. Uitgever: zie onder Kiosk. Verschijnt 8 x per jaar.

Mens en Natuur, tijdschrift voor natuur- en milieu-educatie, met o.m. rubriek "Poehtakjes" actuele informatie over middelen en materialen voor onder meer jeugdwerk en onderwijs, themanummers. Uitgever: IVN, vereniging voor natuur- en milieu-educatie, Amsterdam. Verschijnt 5 x per jaar.

Natuur aan de basis. Tijdschrift voor natuur- en milieuonderwijs aan vier- tot twaalfjarigen. Bosch & Keuning, Postbus 1, 3740 AA Baarn. tel. 02154-82290. Thematisch opgezet, veel praktische activiteiten. Verschijnt 6 x per jaar.

NIKA. Contactorgaan van de Landelijke Jongeren van de KNNV. Een werkgroep van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (KNNV). Eigen blad voor jongeren tussen 20 en 30 jaar.
Adres via KNNV, Oudegracht 237, 3511 NK Utrecht, tel. 030-314797.

NUSO Nieuwsbrief. Uitgave van de Landelijke organisatie voor Speeltuinwerk en Jeugdrecreatie. Verschijnt 6 x per jaar. Informatie over spel (in de woonomgeving) en actuele jeugdwerkzaken.

Ruif. Ideeënblad voor jeugdwerk. Uitgever: Centrum voor jeugdwerk in Zuid-Holland Janzeuven en het Steunpunt vrijwilligers Den Haag, Waldeck Pyrmontkade 904, 2518 JV Den Haag. tel. 070-3469231.
Verschijnt 4 x per jaar.
Geeft thematische informatie op het gebied van handenarbeid, kreatief en informatief spel en koken.

Scouting Magazine. Uitgever: Vereniging Scouting Nederland, Postbus 210, 3830 AE Leusden. tel. 033-960911. Verschijnt ± 10 x per jaar. Voor de leeftijdsgroep 5-7 jarigen wordt een eigen blad over "het spel van verkennen" uitgegeven (Beverpost). In Scouting Magazine voor kader- en jeugdleden wordt regelmatig aandacht besteed aan de leeftijdsgroep 8-17 jarigen.

TamTam.
Uitgever: Wereld Natuur Fonds Rangers, Postbus 7, 3700 AA Zeist. tel. 03404-22164. Verschijnt 11 x per jaar.
Tijdschrift voor de jeugdleden van het WNF. Geeft informatie over natuur, milieu en (jeugd)acties.

Trias. Ledentijdschrift van de JNM. Verschijnt 8 x per jaar. Zie adressenlijst.

Vrije Vogels. Jongerenblad voor jeugdleden van Vogelbescherming. Uitgever: Vogelbescherming, Driebergseweg 16c, 3708 JB Zeist. tel. 03404-37700. Verschijnt 6x per jaar.

Wapiti. Maandblad voor de jeugd over dieren, planten en omgeving. Uitgever: Europese Jeugdbladen Pers b.v. Maastricht in samenwerking met IVN, Postbus 96, 3417 ZH Montfoort. tel. 03484-4384. Verschijnt 11 x per jaar.
Informatie, ideeën en activiteiten voor kinderen binnen en buiten school of jeugdclubs.

ADRESSEN

Er zijn in Nederland plaatselijk, provinciaal en landelijk veel organisaties op het gebied van natuur en milieu. Een deel hiervan houdt zich ook bezig met natuur- en milieueducatie.
We noemen hier uitsluitend enige landelijke organisaties. Zij hebben
- iets te bieden t.b.v. het jeugd- en jongerenwerk, zoals steun, middelen en materialen;
- mogelijkheden om te informeren, te adviseren en te verwijzen.
Neem met hen contact op voor informatie over activiteiten van plaatselijke groepen en hun adressen, over fondsen, over kaderactiviteiten enz.

IVN, Vereniging voor natuur- en milieu-educatie
Postbus 20123, 1000 HC Amsterdam
tel. 020 - 6228115

Landelijk bureau: informatie- en documentatiecentrum, consulenten, uitgaven. Adressen van IVN-afdelingen, regio's van de Werkgroep van Kampbegeleiders en IVN-jeugdgroepen zijn hier verkrijgbaar.

In 11 provincies zijn **provinciale consulentschappen natuur- en milieu-educatie** gevestigd.
Consulentschap Nme **Drenthe,**
Postbus 125, 9400 AC Assen. tel. 05920-42122.
Consulentschap Nme **Flevoland,**
Botter 11-41, 8232 JS Lelystad.
tel. 03200-50393.
Consulentschap Nme **Friesland,**
Postbus 538, 8901 BH Leeuwarden.
tel. 058-890463.
Consulentschap Nme **Gelderland,**
Jansbuitensingel 14, 6811 AB Arnhem. tel. 085-512927.
Consulentschap Nme **Groningen,**
Emmasingel 15, 9726 AJ Groningen.
tel. 050-135933.
Consulentschap Nme **N-Brabant,**
Postbus 9042, 5000 HA Tilburg.
tel. 013-357846.
Consulentschap **Utrecht,**
Bunnikseweg 39, 3732 HV De Bilt. tel. 030-210599.
Consulentschap Nme **N-Holland,**
Dorpsstraat 65, 1901 EJ Castricum.
tel. 02518-50783.

Consulentschap Nme **Z-Holland,**
Blekerssingel 56, 2806 AC Gouda.
tel. 01820-25292.
Consulentschap Nme **Zeeland,**
Postbus 334, 4460 AS Goes.
tel. 01100-11675.
Consulentschap Nme **Z-Limburg,**
Postbus 455, 6040 AL Roermond.
tel. 04750-19928.
Projectmedewerker Nme **Overijssel,**
Poppenallee 39, 7722 KW Dalfsen.
tel. 05290-1731.

Greenpeace
Keizersgracht 174, 1012 LN
Amsterdam. tel. 020-6261877.

Kinderboerderijen Consulent
Praktijkschool Barneveld, Postbus 64,
3770 AB Barneveld. tel. 03420-14881.

Landelijke Dienst voor Beweging, Rekreatie en Spel (BRES)
Postbus 123, 3769 ZJ Soesterberg.

Landelijk Overleg Natuur- en Landschapsbeheer (LONL)
Donkerstraat 17, 3511 KB Utrecht. tel.
030-340777.
Ook voor adressen van provinciale stichtingen voor landschapsbeheer.

Landelijke Vereniging tot behoud van de Waddenzee
Het Waddenhuis
Voorstraat 18, Postbus 90, 8860 AB
Harlingen. tel. 05178-15541.
Waddenwinkel: Noorderhaven III,
Harlingen. tel. 05178-4304.

Milieuboek
Plantage Middenlaan 2H, 1018 DD
Amsterdam. tel. 020-6244989.

Milieutelefoon
Damrak 26, Postbus 19199, 1000 GD
Amsterdam., 020-6262620.

Nederlands Centrum Vrijwilligerswerk (NCV)
(vroeger: Landelijk Steunpunt Vrijwilligerswerk)
Plompetorengracht 15a, 3512 CB
Utrecht. tel. 030-319844.
Beschikt over veel uitgaven betreffende vrijwilligerswerk, organisatie, rechten en plichten.

Nederlandse Vereniging tot bescherming van Vogels
Driebergseweg 16c, 3708 JB Zeist.
infocentrum (tel. 03404-37773.
Jeugdleden t/m 15 jaar ontvangen een apart jeugdtijdschrift: Vrije Vogels. Deze leden kunnen meedoen aan activiteiten van de jeugdbonden voor natuurstudie.

Staatsbosbeheer
Princenhofpark 1, 3972 NG
Driebergen. tel. 03404-26111.

Stichting Jeugdbuitenverblijven
Woudenbergseweg 43, Austerlitz.tel.
03439-1482.

Stichting Milieueducatie (SME)
Postbus 13030, 3507 LA Utrecht. tel.
030-802444.

Stichting Veldwerk Nederland
4 tot 12 jaar: Bosweg 24a, 7314 AP Apeldoorn. tel. 055-214835.
12 tot 18 jaar: Zuideresweg 10, 9441 TZ Orvelte. tel. 05934-2263.

Vereniging Milieudefensie
Damrak 26, 1012 LJ Amsterdam. tel. 020-6221366.
Ook Milieutelefoon.

Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland
Noordereinde 60, 1243 JJ 's Graveland. tel. 035-62004.

Wereld Natuur Fonds
Postbus 7, 3700 AA Zeist. tel. 03404-22164.
De Wereld Natuur Fonds Rangers zijn jeugdleden van 8-16 jaar. Er is ook een WWF-Jongerengroep.

Er is een aantal **natuur- en milieuverenigingen speciaal voor de jeugd.** Vraag bij hun centrale adressen informatie over activiteiten en adressen van plaatselijke afdelingen aan.

IVN jeugdgroepen
Zie boven.

Jeugdafdelingen Dierenbescherming
Bankastraat 100, 2585 ES Den Haag.

JNM Jeugdbond voor Natuur- en Milieustudie
Oudegracht 42, 3511 AR Utrecht tel.030 -368925.

Landelijke jongeren KNNV
p/a Oudegracht 237, 3511 NK Utrecht tel. 030-314797.

NIVON-jongeren
Nieuwe Herengracht 119, 1011 SB Amsterdam tel. 020-6269661.

St. Natuur en Jeugd,
Jeugdnatuurwacht Nederland
Waleweinlaan 263, 5665 CJ Geldrop
tel. 040 -863431.

NJN Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie
Bokkingshang 1, 7411 GG Deventer
tel.05700 -18351.
Of schriftelijk p/a het adres van Natuurmonumenten.

Wereld Natuur Fonds Rangers
Zie boven.

Adressen van een aantal (steun) organisaties voor het jeugd- en jongerenwerk staan vermeld bij de door hen uitgegeven tijdschriften.

IVN, Vereniging voor natuur- en milieueducatie
Postbus 20123
1000 HC Amsterdam
Tel. 020 - 6228115